

OKTATÁSKUTATÓ INTÉZET

KUTATÁS KÖZBEN

Fehérvári Anikó

**Párhuzamos szakképzési rendszerek
az iskolarendszeren kívüli képzésben**

No. 230

RESEARCH PAPERS

HUNGARIAN INSTITUTE FOR EDUCATIONAL RESEARCH

Fehérvári Anikó

**Párhuzamos szakképzési rendszerek az
iskolarendszeren kívüli képzésben**

OKTATÁSKUTATÓ INTÉZET

BUDAPEST, 2001.

KUTATÁS KÖZBEN 230
(219–228-ig Educatio Füzetek címen)

SOROZATSZERKESZTŐ: Konczné Remler Tímea

Zárótanulmány

A kutatás az OKTK
támogatásával készült.

Oktatáskutató Intézet
ISSN 1419-1121
ISBN 963 404 357 7

Felelős kiadó: Lukács Péter, az Oktatáskutató Intézet főigazgatója
Műszaki vezető: Orosz Józsefné
Műszaki szerkesztő: Híves Tamás
Terjedelem: 5,5 A/5 ív
Készült az Oktatáskutató Intézet sokszorosítójában

TARTALOM

1. Bevezetés	5
2. A képző intézmények	9
2.1 A képző intézmények megalakulása.....	9
2.2 A képző intézmények tevékenységi és működési körei	12
2.3 A szakmai profil kialakítása	15
2.4 Intézményi szolgáltatások	25
2.5 Tantervek és képzési módszerek.....	29
2.6 A képző intézmények tárgyi feltételei.....	33
2.7 A képző intézmények személyi feltételei.....	36
2.8 Finanszírozás.....	39
2.9 Intézményi kapcsolatok	41
2.10 Képzési piac.....	50
2.11 Vélemények a képzés törvényi szabályozásáról	54
3. A hallgatói vizsgálat tapasztalatai	58
3.1 Tanfolyami kínálat és a hallgatók motivációi.....	58
3.2 A tanfolyamok finanszírozása	65
3.3 Intézményi szolgáltatások	67
3.4 A hallgatók „előélete”	70
3.5 A hallgatók társadalmi jellemzői	71
3.6 A hallgatók anyagi körülményei.....	75
4. Összegzés	81

1. Bevezetés

Az elmúlt tíz évben az iskolarendszeren kívüli képzés területén jelentős változások mentek végbe. A munkaerőpiac számára egyre fontosabbá vált és válik a képzés szerepe. Ezt támasztják alá az alábbi trendek: (1) a rendszerváltás után megjelent a munkanélküliség (ami korábban teljesen ismeretlen volt Magyarországon). A munkanélküliség kezelésének egyik fontos foglalkoztatáspolitikai eszköze a képzés és az átképzés lett. (2) A gazdaság szereplői (mind a munkaadók, mind a munkavállalók) számára, egyre fontosabbá válik a humánerőforrás. A munkaadók felismerték, hogy a technológiafejlesztés mellett a munkaerőt is fejleszteniük kell, és hatékonyabban kell használniuk. Ennek egyik megnyilvánulása a munkaadók folyamatos képzése és továbbképzése. Másrészt a munkavállalók is felismerték, hogy saját piacképességük szinten tartásában és javításában fontos szerep hárul rájuk.

Az említett tendenciák ellenére a gazdasági vállalkozásokban még nem vált tömegessé a humán erőforrás hatékonyabb kihasználásának feltételeit megteremtő szervezeti átalakulás /Dávid: 1999./¹, és hiányosak azok az intézményi keretek is, amelyek az egyén képzését segítik elő (pl. ma még csak igen kevés (képzési vagy karrier) tanácsadó iroda szolgáltatását vehetjük igénybe).

Az iskolarendszeren kívüli képzés jogi szabályozása is igen heterogén, hiszen nincs egységes törvény, hanem több törvény (pl. szakképzési, közoktatási, felsőoktatási és foglalkoztatási törvény) foglalkozik ezzel a területtel. E terület heterogén voltát jelzi a különböző törvények eltérő fogalmi rendszerének használata is. /Benedek: 1999./² A leglátványosabb fejlődés a munkanélküliek képzésének és átképzésének területén figyelhető meg. Ezen a területen az elmúlt tíz évben egységes szabályozás, finanszírozás és intézményhálózat alakult ki. A felnőttképzési törvény megszületésével (jelenleg már zajlik a koncepció kidolgozása) megvalósulhat az iskolarendszeren kívüli képzés minden területének egységes szabályozása is, ami várhatóan illeszkedik az Európai Közösség tagállamainak szabályozásához.

Az iskolarendszeren kívüli képzés több oktatási formát takar. Összeségében ide tartoznak mindazok a képzési formák, amelyek a munkavégzéshez szükséges, ill. a munkaerő-piaci pozíció javítását célzó ismeretek

¹ Dávid János: A főváros és agglomerációja munkaerő-piaci és szakképzési előrejelzése, 1999. Kézirat.

² Benedek András: Vesztesekből nyertesek? Educatio, 1999/Tavaszi, 26-37.o.

megszerzését szolgálják és az oktatás intézményes keretei között szerveződnek. Olyan képzési formák tartoznak ide, mint a felnőttképzés, a szakmai továbbképzés, az átképzés és a munkaerő-piaci képzés. A gazdasági szerkezetváltást követően a felsorolt képzési formákhoz új képzési formák is csatlakoztak, pl. a munkanélküliek képzése és átképzése. /Tót: 1997./³

Az oktatási formák sokszínűsége a képzést folytató intézmények heterogenitásában is megjelenik, hiszen az iskolarendszeren kívüli képzésben többféle intézménytípus vesz részt: a Regionális Munkaerő-fejlesztő és Képzőközpontok, szakképző iskolák, felsőoktatási intézmények és piaci vállalkozások (újonnan szervezett képző cégek, ill. privatizált oktatási központok). Emellett a gazdasági kamarák is bekapcsolódnak a képzésbe. Szerepük kettős: mint gazdasági önkormányzatok a gazdaság és a képzés közvetítői szerepkörét vállalták fel, számos felügyeleti és ellenőrző jogkörrel rendelkeznek (pl. részt vesznek a képző központok felügyeleti tanácsainak munkájában), de képzéssel is foglalkoznak (pl. a mesterképzés).

Kutatásunk a különböző képzési formák közül csak a szakmai képzéseket, de a különböző intézménytípusok mindegyikét vizsgálja. A képzés formái és intézményi keretei elemzése mellett a képzésben részt vevő hallgatókat is vizsgáljuk. A következő főbb kérdésekre keressük a választ:

- Hogyan osztoznak a képzési piacon, egy-egy szakterületen belül a különböző intézménytípusok.
- Mennyire felelnek meg az oktatott szakmák a munkaerőpiac igényeinek.
- Hogyan kapcsolódik egymáshoz az iskolákban folytatott alapképzés és a munkaerő-piaci képzés.
- Hogyan történik a képzés finanszírozása az egyes intézményekben.
- Milyen a képzésben résztvevő oktatók szakmai felkészültsége és mennyire felel meg a képzés igényeinek.
- Mi jellemzi a képzésben résztvevő hallgatókat.

Mintavételi szempontok, a minta leírása

A települési minta összeállításánál az alábbi szempontokat vettük figyelembe:

- A mintába csak olyan települések kerülhettek, ahol van Regionális Munkaerő-fejlesztő és Képzőközpont.
- Olyan településeket válogattunk ki, amelyek felsőoktatási intézménnyel is rendelkeznek.
- Fontos volt, hogy a települések tükrözzék az ország kelet-nyugat irányú különbségeit.

³ Tót Éva: Trendek az iskolarendszeren kívüli képzésben, Educatio, 1997/Nyár, 314-326.o.

A felsorolt szempontok alapján a következő öt város kiválasztására került sor: Budapest, Szombathely, Pécs, Békéscsaba, Nyíregyháza.

Az egyes intézmények kiválasztásánál a Cd-cégjegyzék⁴ adatbázisát, az Oktatókutató Intézet által végzett korábbi kutatások adatbázisát, illetve az Oktatási Minisztérium Felnőttképzés, érettségi utáni szakképzés c. kiadványát használtuk fel.

Az öt kiválasztott településen a cégjegyzék adataiból leválogattuk az összes olyan gazdasági vállalkozást, amelynek tevékenységi körében az oktatás is szerepel. Hat olyan tevékenységi kört vizsgáltunk, ami az iskola-rendszeren kívüli képzés valamely formáját jelenti. Ezek a következők: felnőtt és egyéb oktatás, középfokú szakmai oktatás, felsőfokú továbbképzés, felsőfokú szakképesítést nyújtó képzés, tanfolyami egyéb szakmai oktatás, tanfolyami egyéb oktatás. Emellett külön megvizsgáltuk azokat a cégeket, amelyeknek a nevében az oktatás vagy a képzés szó (vagy ezek változatai) szerepel(nek).

A következő táblázat az öt kiválasztott településen található gazdasági vállalkozások eloszlását mutatja a fentebb felsorolt hat képzési kategória szerint.

1. táblázat

A gazdasági vállalkozások száma településenként

Tevékenység	Pécs	Szombathely	Békéscsaba	Nyíregyháza	Budapest
Felnőtt és egyéb oktatás	1011	283	168	478	15112
Szakmai középfokú oktatás	23	17	6	36	414
Felsőfokú továbbképzés	125	37	9	66	1296
Felsőfokú szakképesítést nyújtó képzés	91	20	6	47	640
Tanfolyami egyéb szakmai oktatás	309	66	56	147	3980
Tanfolyami egyéb oktatás	299	58	48	142	3831
Oktatás, képzés szó a nevében+felnőtt és egyéb oktatás	117	21	21	41	1386
Nyelviskola	20	5	5	4	201

A legtagabb kategória a felnőtt és egyéb képzés. Az öt településen összesen több mint 17 ezer olyan vállalkozás működik, amelynek tevékeny-

⁴ A Cd-t az MTA SZTAKI készítette, 1998. Augusztus 28. , Több mint 300 ezer magyarországi gazdasági szervezetről, és azok tevékenységi köreiről tartalmaz információkat.

ségi körébe a felnőtt és egyéb oktatás is beletartozik. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy ténylegesen ennyi a képző cégek száma, hiszen sok gazdasági vállalkozás megalakulásakor bejegyeztette ezt a tevékenységet, de nem folytatja, mások viszont csak kiegészítő jelleggel végzik.⁵

A csak képzési tevékenységi körrel illetve fő tevékenységként képzéssel foglalkozó gazdasági vállalkozások számát ugyan pontosan nem lehet megállapítani, mégis azt feltételeztük, hogy ha egy-egy gazdasági vállalkozás a felsorolt képzési tevékenységi körök közül egyszerre többel is rendelkezik, akkor nagyobb a valószínűsége, hogy képző intézményről van szó. Ezért településenként megvizsgáltuk a gazdasági vállalkozásokat úgy is, hogy az egyes tevékenységi körök metszeteibe hány gazdasági vállalkozás tartozik. Az adatok szerint a felnőtt és egyéb oktatással rendelkező gazdasági vállalkozások csupán 8-15%-a rendelkezik több, más képzéssel kapcsolatos tevékenységi kör bejegyzéssel.

Az intézményi mintába azok a képző cégek kerültek be – településenként egy-egy –, amelyek legalább öt tevékenységi körrel rendelkeznek.

A többi intézménytípus kiválasztása egyszerűbb volt. A Regionális Munkaerő-fejlesztő és Képzőközpontokat nem kellett kiválasztani, mivel az adott településen belül csak egy ilyen intézmény működik. A kamarákhoz tartozó képző intézmények kiválasztása szintén nem okozott nehézséget, hiszen egy-egy településen három kamara működik. A cégjegyzék adatai pedig megmutatták, hogy hol működik olyan kamarához tartozó közhasznú társaság, amely képzéssel is foglalkozik. Ezután a kamarák nagyságát is figyelembe véve, három kereskedelmi, 2 kézműves és egy agrár kamarához tartozó intézményt választottunk ki. Az iskolák kiválasztását az Oktatáskutató Intézet és a Nemzeti Szakképzési Intézet egy korábbi kutatásának adatbázisára alapoztuk. Ebből az adatbázisból véletlen mintát vettünk. A felsőoktatási intézmények kiválasztásánál szintén a cégjegyzék adatait használtuk fel.

A képző cégek adatait a Felnőttképzés, érettségi utáni szakképzés c. kiadvány adataival is összevetettük és ellenőriztük.⁶

Kutatás módszerei

A kutatás során 25 képző intézmény vezetőjével készült interjú, valamint egy adatlap felvételére is sor került, amelyben az intézményre vonatkozó főbb információkat kérdeztük meg. Emellett minden intézményben kérdőíves adatfelvétel történt az ott tanuló hallgatókkal. A kérdőíves adatfelvétel személyes kérdezéssel történt.

⁵ Tót Éva: Képzés az iskolarendszeren kívül, *Educatio*, 1993, Ősz, 443-462.o.

⁶ Felnőttképzés, érettségi utáni szakképzés, OM, 1998.

2. A képző intézmények

2.1 A képző intézmények megalakulása

Az intézmények megalakulása vegyes képet mutat. Vannak közöttük régebben működő intézmények, középiskolák és felsőoktatási intézmények. De jellemző, hogy az iskolarendszeren kívüli képzésbe minden intézmény a kilencvenes évek elején kapcsolódott be. Megalakulásuk módja szerint a képző intézményeket a következő kategóriákba sorolhatjuk:

1. A *középiskolák* két típusa különböztethető meg. Vannak olyan iskolák, amelyek saját maguk folytatják a képzést, általában egy vezető tanár vagy az egyik igazgatóhelyettes irányításával. Az iskolák másik részében a tanárok egy csoportja saját vállalkozás keretében végzi a képzést az iskolán belül.
2. A *felsőoktatási intézményekre* ugyanez a kettősség jellemző. A képzés általában egy tanszékhez kötött és a képzésért a tanszékvezető felelős. Van olyan felsőoktatási intézmény is, ahol már alakult egy külön oktatásszervezéssel foglalkozó tanszék. Ugyanakkor csakúgy, mint a középiskoláknál, jellemző a piaci vállalkozás is. Vagyis az oktatók a felsőoktatási intézmény feltételeit használva vállalkozásban végzik a képző tevékenységet. Az interjúkból az is kiderült, hogy jelenleg éppen változóban van a helyzet. A felsőoktatási intézmények most kezdik felismerni az iskolán kívüli képzés jelentőségét, s mivel ebben sok lehetőséget látnak, elindult egy olyan folyamat, amelynek célja a piaci képzések kiterjesztése és szervezeti integrálása. Ezt jelzi, hogy az eddig piaci vállalkozásként működő cégekkel – amelyeknek alapítói a felsőoktatási intézmények tanárai – megegyezésre jutva próbálják a felsőoktatási intézmény szervezetébe beilleszteni ezt a képzési formát, és egyben növelni a képzésben résztvevők számát. Valószínű, hogy egy-két év múlva már sok felsőoktatási intézményben külön szervezeti egységként fogunk találkozni oktatásszervezéssel foglalkozó tanszékkel, amely a piaci képzéseket szervezi.
3. A *gazdasági kamarák* szakképzésben betöltött szerepe többértű. Ezeket a feladatokat szét kell választanunk közjogi és szolgáltatási funkciókra. A kamarák, mint köztestületek különböző ellenőrző, minősítő, vé-

lemény-nyilvánító, javaslattevő feladatkörökkel rendelkeznek⁷ a szakképzés területén. Emellett, mint szolgáltatók is megjelennek.

Annak ellenére, hogy a gazdasági kamarák létrehozása óta hat év telt el, működésük és létük még ma is vitatott kérdés. Ennek egyik oka abban keresendő, hogy megfelelő feltételrendszer hiányában az első években azzal voltak elfoglalva, hogy a tagság, vagyis a gazdasági vállalkozások kötelező tagdíjából kiépítsék tárgyi eszközrendszerüket és személyi feltételeiket. Így csak késve, felemás módon, kevés erőforrást összpontosítva kezdték meg közjogi feladataik teljesítését, ami mellett szolgáltatói funkcióik kiépítése még inkább elmaradt. Jelenleg a szolgáltatások erősítése létkérdéssé vált számukra, hiszen a változás alatt álló kamarai törvény szerint, nem lesz kötelező a kamarai tagság, így azon múlik a létük, hogy mit tudnak kínálni tagságuk számára⁸. A szolgáltató tevékenységek együtt járhatnak gazdálkodási tevékenységgel, pl. ilyen a képzés vagy a könyvkiadás és terjesztés is, amit a törvényi szabályozás szerint kamara nem végezhet. Ezért szinte minden kamara közhasznú társaságot is alapított. Ezek a társaságok végzik azokat a szolgáltatásokat, amelyek gazdálkodással is együtt járnak. Működésük csak formálisan, gazdálkodásukban különül el a kamaráktól, székhelyeik és munkatársaik azonosak.

4. A *regionális munkaerő-fejlesztő és képzőközpontok* költségvetési intézmények. A kilencvenes évek elején jöttek létre világbanki támogatással és világbanki szakértők segítségével.
5. A *piaci vállalkozások* múltja a legszínesebb. Egy részük már korábban is felnőttképzési intézményként működött, de a kilencvenes évek elején átszervezéssel, privatizációval teljesen átalakult. Ide tartoznak a volt állami nagyvállalatok, költségvetési intézmények képzőközpontjai (pl. a Csepel Művek oktatási központja vagy a Pénzügyminisztérium oktatóközpontja, a mai Perfekt). Az átalakulásnak három útja volt. Volt olyan oktatóközpont, amely egy szervezeti egységként működve került magánkézbe. Más központok feldarabolódtak és több magáncég is alakult belőlük. A vállalkozások másik része újonnan jött létre. Az újonnan létrejött kft-ék, bt-ék szintén több csoportra oszthatók. Vannak olyanok, amelyek egy-egy régebbi felnőttképzési intézmény magánosítása során jöttek létre. Pl. az intézmény magánkézbe került, de onnan egy-két munkatárs kivált és saját céget alapított. Olyanok is akadnak, amelyeket tanárok alapítottak, elhagyva a középiskolát, felsőoktatási intézményt vagy a regionális munkaerő-fejlesztő és képzőközpontot. Emel-

⁷ Vizsgáztatásban való részvétel, a gyakorlati képzőhelyek ellenőrzése és minősítése, tanulószerveződések felügyelete, törvények és rendeletek véleményezése.

⁸ 2000 novemberétől hatályos az új törvény, amely szerint a gazdasági kamarák már nem közjogi kamarák, hanem önkéntes tagság alapján szerveződő gazdasági érdekképviseleti szervezetek.

lett vannak olyan gazdasági vállalkozások is, amelyek egyéb termelő vagy szolgáltató tevékenységeik mellett a képzést is felvállalták, pl. számítógép ill. irodatechnika értékesítésével foglalkozó cégek. A kisebb vállalkozásoknál az is gyakori, hogy a tulajdonosok főállásuk mellett, melléktevékenységként szerveznek képzéseket. Sok kisvállalkozás stratégiája volt az, hogy csak egy-két év után hagyta ott a munkahelyét, amikor már látszott, hogy a cég meg tud élni a piacon.

Az alábbiakban néhány vállalkozó mondja el saját cége történetét:

„Korábban a SZÜV-nél dolgoztam, oktatási csoportvezető voltam. De dolgoztam különböző iskolákban, megbízással, óraadóként, illetve a főiskolán is voltam óraadó, tehát ilyen jellegű dolgokban már korábban is részt vettem. A BT 91 nyarán alakult. 1991-ben a SZÜV-ben már foglalkoztunk számítógépes tanfolyamok szervezésével, szakképzéssel. A SZÜV privatizációja kapcsán merültek fel olyan ötletek, hogy különböző cégeket kellene alakítani a számítógépközpontból. Ezek egyike lett volna egy részben oktatással foglalkozó cég. Ebben a SZÜV már nem akart részt venni, tehát az utolsó pillanatban a tulajdonos kiugrott, de akkor már a magánszemélyek ott voltak és léteztek a tervek, úgy hogy gyakorlatilag megcsináltuk a SZÜV nélkül. Tehát így alakult a cég, azóta is ezzel foglalkozunk.”

Békéscsaba, Bt.

„Nem az oktatásban dolgoztam, hanem a kereskedelmi irodán, felsőfokú kereskedelmi végzettségem van. Egy családi kapcsolat révén alakítottuk a Kft.-t és ennek kapcsán kerültem ide és dolgozok itt. Először csak melléktevékenységként és az elmúlt két év során főállásban. Én vagyok a cégnek az ügyvezetője, az a dolgom, hogy a céget menedzseljem, jól működtessem, lehetőleg minél szélesebb körben, minél több szakmában, minél gazdaságosabban.”

Pécs, Kft

„Azt hiszem, hogy a fő állásom, a fő munkatevékenységem során jött az ötlet a kolleganőmmel, hogy a felnőttképzéssel jó lenne foglalkozni. Együtt dolgoztunk szakoktatóként. A végzős diákok részéről jött ez az igény, hogy aki nem akar tovább tanulni az iskolarendszerű képzésben, tehát nem vállalja a nappali képzést, mégis szeretne valami szakmát. Éreztük, hogy rendkívül nagy az igény – csúnya szóval – a gyorsító tanfolyamok iránt. Amikor megnéztük a tananyagot egy társoktató cégnél, úgy éreztük, hogy ennek van realitása, van rá igény. Ami később be is igazolódott, mert '97. március 5-én jelent meg az a rendelet, hogy kereskedelem, vendéglátásban csak olyan emberek dolgozhatnak, akik rendelkeznek az adott szakmára szakképesítéssel. 3 fős a BT., ami '94-ben alakult, és a kereskedőképzés volt a fő profil, egyértelműen a középfokú kereskedőképzésre irányult, kifejezetten a kereskedő boltvezető képzésre, illetve a vendéglátó üzletvezető képzésre. Megkerestük a véleményünk szerint legjobb pedagógusokat a kereskedelmi iskolában, és vállalták is ezt. Azt hiszem, hogy a

mostani gazdasági helyzetben a pedagógusok rákényszerülnek arra, hogy magániskolában órákat adjanak.”

Pécs, Bt

„1991-ben érett meg a helyzet, hogy mindenképpen választ kellett adni a változásokra. Én a szakmaiságot tekintettem a legfontosabbnak, tehát mindenképpen a szakmában akartam maradni. Így a munkatársaimmal létrehoztuk ezt az Oktatási és Szolgáltató Kft-t, a megalakuláskor még a vállalat többségi tulajdonrészével. Ahogy gyorsultak az események látható volt, hogy a régi struktúrát nem lehet átmenteni az új feltételek közé és ezért a magánalapítók, velem együtt, kivásároltuk egy év alatt a vállalat többségi tulajdonát. 1992-re 14-en voltunk privát tulajdonosok. A hagyományos piacunk leépülőben volt és ezzel együtt robbanásszerűen megjelent a munkanélküliség. Így a leépült piacaink helyére az átképzési lehetőségek kerültek. Ez egy megfelelő starthelyzetet adott.”

Budapest, Kft

Az interjúrészletek érzékeltetik, hogy nemcsak az intézmények múltja színes és változatos, hanem azok vezetőinek eddigi életpályája és végzettsége is. Sokan rendelkeznek közülük közgazdász, mérnök vagy tanári végzettséggel. De akadnak közöttük kereskedők vagy matematikusok is. Életútjuk ugyanilyen változatos. Vannak, akik már korábban is valamilyen felnőttképzési intézményben dolgoztak, de akadnak olyanok is, akik eddig a közigazgatásban dolgoztak, pl. alpolgármesterként, megyei tanács művelődési osztályvezetőjeként. Többen a gazdaságból jöttek, ahol humán erőforrás gazdálkodással foglalkoztak. Közös jellemzőjük, hogy a legtöbben valamilyen módon már korábban is kapcsolódtak az oktatáshoz, képzéshez.

2.2 A képző intézmények tevékenységi és működési körei

A képző intézmények megalakulásának körülményei erősen meghatározzák jelenlegi tevékenységüket, illetve azt, hogy területileg mekkora régióban működnek.

Az oktatás a legtöbb intézmény számára fő tevékenységet jelent, de a legtöbb intézmény emellett az alábbiakban felsorolt tevékenységgel is foglalkozik.

1. Az oktatás szervezése: a tanfolyamok, a tanárok, a hallgatók, a tantermek, a képzőhelyek és a taneszközök biztosítása. Egyetlen cég kivételével, valamennyi intézmény foglalkozik a képzés szervezésével. (A kivételt jelentő cég csak tanárokból áll, és az a fő tevékenységük, hogy eladják magukat más képző cégeknek.)
2. Tananyag-fejlesztés, programfejlesztés.

3. Tankönyvek szerkesztése, kiadása.
4. Vizsgáztatás.
5. Foglalkoztatást elősegítő tevékenységek.
6. Képzési tanácsadás.
7. Távoktatás.
8. Személyi és tárgyi eszközök bérbeadása.
9. Az oktatáshoz szorosan nem kapcsolódó gazdasági tevékenység.

A legtöbb intézmény nemcsak az adott településen, hanem nagyobb régióban végez képzéseket. Vannak olyan intézmények, amelyek országos hálózattal rendelkeznek, és vannak, amelyek nem.

- A regionális munkaerő-fejlesztő és képzőközpontok országos hálózattal rendelkeznek. 9 ilyen intézmény működik az országban. Egy-egy képzőközpont általában három megyét fed le. A „székhely” megyében saját maga bonyolítja a képzéseket, míg a többi megyében egy-egy bázis iskola segítségével. Jellemző, hogy a „székhely” megyében is vannak kihelyezett tanfolyamok, amelyeket szintén egy-egy partner iskola vagy cég bevonásával szerveznek. A képzőközpontok működése azonban nemcsak a kijelölt megyékre korlátozódhat. Az elmúlt években több olyan központi program (pl. sorkatonák, elítéltek képzése) is volt, amelynek lebonyolítását egy-egy képzőközpont országos hatáskörrel végezte.
- A piaci vállalkozások közül szintén vannak olyanok, amelyek országos hálózattal rendelkeznek. Központjaik általában a megyeszékhelyen vannak. Egy-egy kirendeltség az adott megyében folytat képzéseket. A vállalkozások egyik részét azok a volt nagyvállalati vagy költségvetési intézmények alkotják, amelyeket privatizáltak vagy átszerveztek. Másik részük az éppen ezekből a cégekből kivált újonnan létrejött kft-ékből, Rt-ékből áll, ahol a korábbi informális kapcsolatokat megőrizve, sikerült országos, vagy regionális hálózatot kiépíteni. A piaci vállalkozások másik csoportja ugyan nem rendelkezik országos vagy regionális hálózattal, tevékenysége mégsem csak egy településre korlátozódik, hanem az egész megyére. Ez abból is adódhat, hogy a mintaválasztásnál csak nagyobb települések, megyeszékhelyek kerültek kiválasztásra, vagyis olyan helyek, ahol koncentráltan vannak jelen a nagyobb képző cégek.
- A középiskolák és a felsőoktatási intézmények kevésbé mobilak, bár közöttük is akadnak olyanok, amelyek más településeken is tartottak már képzéseket.
- A gazdasági kamarák tevékenysége – szervezeti felépítésükből adódóan – általában egy-egy megyére korlátozódik.

Az is megfigyelhető, hogy több intézmény területi kiterjedése időben megváltozik. Azok az intézmények, amelyek nem rendelkeztek országos

hálózattal, megpróbálták a szomszédos megyék képzési piacaira betörni, de ez nem sikerült mindenkinek, ezért később visszavonultak. Ugyanakkor olyan példák is vannak, hogy a tananyagok illetve egy-egy program licenszének eladásával mégis jelen vannak más régiókban is.

Alapvetően három szempont befolyásolja, hogy egy intézmény mennyire tudott terjeszkedni. (1) az intézmény mérete, apparátusa. (2) az intézményben dolgozók kapcsolati rendszere. Mindkét szempont leginkább azoknak a cégeknek kedvezett, amelyek már korábban is jól kiépült országos szervezettel rendelkeztek. A kapcsolati tőke akkor is mobilizálható maradt, ha ezek az intézmények felbomlottak vagy átalakultak a privatizálás során. (3) mennyire speciális, egyedi képzés az, amit el akar adni. Ebből a szempontból, azok a kisebb vállalkozások vannak előnyben, amelyek eléggé mobilak, rugalmasak és előrelátók ahhoz, hogy megtalálják a képzési piac aktuális igényeit.

Íme néhány interjúrészlet a terjeszkedésről:

„Országos hálózatként működünk, az országban többfelé van irodánk, Zalaegerszeg, Nagykanizsa, Szekszárd, Kaposvár, Szolnok... Budapesti és pécsi központtal működünk. Ezeknek az irányítása és koordinálása a feladatom.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„Vidéken több képzésünk volt. Most már nem vagyunk annyira jelen a megyében. Inkább barter üzletekkel dolgozunk. Mi adjuk a képzési programot, tankönyveket, vizsgáztatunk és ott egy cég megszervezi a képzést. Korábban, amikor kezdtük, több helyen is dolgoztunk úgy, hogy – például amikor ment a dajka átképzés, a szakképesítést meg lehetett szerezni – pályázatokon, például Baján, ott az önkormányzat finanszírozta a képzést, teljes egészében. Pályázat útján nyertük el ezt a jogot és Baján az összes dajkát mi képeztük át.”

Pécs, iskola

„Mivel korábban az ország 10 megyéjében jelen voltunk a tanfolyamainkkal a Csepel Művek vidéki telephelyeihez kötődve és az ottani szakértelmiség, szakmai kapcsolatok megmaradtak, így a helyi kollegákkal a munkanélküli átképzésben is együtt tudtunk működni. Jelenleg négy megyében dolgozunk, Budapestet, illetve Pest megyét körülvevő megyékben. Pest-, Fejér-, Szolnok megye és Budapest. Itt minden évben vannak képzéseink. Időnként Tolna megyében, Komárom megyében is indultak képzések és nem csak a megyeszékhelyeken, hanem a megyék nagyobb, jelentős agglomerációval rendelkező városaiban is.”

Budapest, oktatási vállalkozás

„Vannak olyan kurzusaink, amelyek másutt vannak. Pl. részt vettünk egy svájci programban, ez a svájci – magyar vállalkozásfejlesztési alapítvány programrendszere, amit a tanszék és a Kft együtt pályázott meg, és a svájci alapítvány támogatásával vállalkozói kurzusokat szerveztünk. Ezek

nemcsak itt, a főiskolán voltak, hanem vidéken, munkahelyeken, laktnyákban, önkormányzatoknál, középiskolákban, kórházban. Tulajdonképpen azt lehet mondani, hogy három megyébe helyeztük ki ezeket a kurzusokat, hogy minél könnyebben meg tudják a vidéki emberek is, a falusi emberek is közelíteni ezeket a helyeket.”

Nyíregyháza, felsőoktatási intézmény

„A megye összes nagyvárosában, Vásárosnamény, Fehérgyarmat, Csenger, hét nagyvárosban, és van egy Borsod megyei Cigánd nevű helység, ahova átjárunk.”

Nyíregyháza, iskola

„Alapvetően csak Szombathelyen képzünk, de most nagyképűen elmondhatjuk, hogy hívtak a Szolnoki Külkereskedelmi Főiskolára. Tanítottunk Zalaegerszegen, a postásképzésen. Aztán tanítottunk, pl. Keszthelyen, tehát azt mondhatjuk, hogy a Dunántúlon több helyre is meghívtak. Sok esetben ismeretségi alapon, vagy véletlenszerűen szerveződik az egész.”

Szombathely, Bt

2.3 A szakmai profil kialakítása

Az intézmények múltja és típusa alapvetően meghatározta, hogy milyen profilt alakítottak ki, vagyis milyen szakmákban kiket képeznek (munkanélküliek képzése, vállalati képzés, egyéni képzés), valamint hogy milyen szintű képzéseket nyújtanak (alap, közép-felsőfokú képzések).

A szakmai profil kialakításában a következő stratégiák érvényesültek:

1. Vannak olyan intézmények, amelyek indulásuktól kezdve csak egy szakmacsoportban végeznek képzéseket. Ezen belül több szakmát is oktatnak, és a munkaerőpiac igényeitől függően változik egy-egy szakma oktatásának volumene.
2. Vannak olyan intézmények, amelyek egy-egy szakma oktatásával kezdték meg működésüket, majd ezt követően bővítették a kínálatot, de oly módon, hogy ezek a bővítések kapcsolódnak az eredeti profilhoz.
3. A középfokú iskolák azokat a szakmákat oktatják iskolarendszeren kívüli képzés keretében, amelyeket az iskolai képzésben is oktatnak. Ahogyan az iskolai képzés profilja módosult, úgy módosultak az iskolán kívüli képzés szakmái is.
4. A felsőfokú intézmények a középfokú iskolákhoz hasonlóak. Szintén ugyanazokban a szakmákban képeznek, amelyekben az iskolai képzés is folyik. A különbség az, hogy míg a középfokú iskolák főként a középfokú végzettséget adó szakmákat oktatják, a felsőoktatási in-

tézmények pedig a felsőfokú szakmákat. Ugyanakkor a középfokú iskoláknál az elmúlt években megfigyelhető a felfelé terjeszkedés, pl. technikus képzés széles körű elterjedése. Ezzel egy időben az iskolán kívüli képzésben is megjelent a fél-felsőfokú képzés. A felsőfokú intézmények pedig lefelé nyitottak: a felsőfokú végzettséget ígérő tanfolyamok mellett középfokú tanfolyamokat is szerveznek.

A szakmai profil kialakításához a cég mérete is hozzájárult. A legtöbb intézmény csak néhány fős állandó státuszú munkatárssal rendelkezik, és csak néhány szakmában végez képzéseket. Pozíciójuk állandósult és nem is kívánnak terjeszkedni a piacon. Egy-két kivétellel a cégek többségére ez a jellemző. Vannak azonban olyan vállalkozások is, amelyek az elmúlt pár év alatt „multivá” nőttek és a szakmaik széles választékát kínálják. Sőt olyan intézmény is akad, amely az iskolarendszeren kívüli képzés mellett közép- és felsőfokú képzést is folytat. Vagyis megfigyelhető az iskolai és az iskolán kívüli képző intézmények terjeszkedése, és a kétféle képzési rendszer egymásba fonódása.

5. A regionális munkaerő-fejlesztő és képzőközpontok létrehozásának alapvető ideológiája az volt, hogy egy adott térség foglalkoztatáspolitikájára támaszkodó, az iskolarendszerű oktatásnál rugalmasabb képzési programokat valósítsanak meg. Szempont volt az is, hogy több értelemben rugalmasak legyenek. (1) Illeszkedjenek a régió munkaerőpiacának igényeihez, vagyis könnyen át tudjon állni új szakmák képzésére. (2) Rugalmasak legyenek abban az értelemben, hogy nem csak a szakmai kínálat, hanem a tananyag tartalma is igazodjon a vállalkozások igényihez. Vagyis vegye figyelembe a szakmában megjelenő új ismereteket. (3) Rugalmasak legyenek olyan értelemben is, hogy alkalmazkodjanak a hallgató előzetes ismereteihez, felkészültségéhez. Mindezt a moduláris képzés alkalmazásával kívánták megvalósítani. Mint az elemzés további részében látni fogjuk, ezeknek a jól hangzó célkitűzéseknek a megvalósulását számos probléma akadályozta.

Az intézményvezetők így számoltak be erről:

„Amikor indítanak egy új tanfolyamot, akkor is olyant vállalnak fel, amit már iskolarendszeren belül is oktatnak?”

Igen. Amihez megvannak a szakemberek és tudja, a pedagógus kereset... ma egy pedagógus házaspár a keresetéből nem él meg. Így próbáljuk a pedagógusainkat plusz keresethez hozzá juttatni. Nincs értelme, hogy vil-lanszerelő tanfolyamot hirdessek, amihez nincs szakemberem. Legfeljebb annyi van, hogy gazdasági ismereteket – vállalkozási ismereteket tudjuk mi adni. De semmi mást. Ehhez megvannak a programjaink, tudják a kollégák adaptálni, megvannak a vizsgakérdések is.”

Békéscsaba, iskola

„Az iskola elsősorban pedagógiai, gyermekvédelmi, gyógypedagógiai és ügyviteli szakmákkal foglalkozik. Nappali és esti tagozatunk is van. Nappali tagozaton gyógypedagógiai osztályunk van, ez két éves képzés, felső fokú szakképesítést ad, I. évben és II. évben is van osztályunk. Van gyermekvédelmi ügyintézős osztályunk, de vannak menedzser-asszisztenseink, ez két éves képzés, felső fokú szakképesítéssel, I., II. évfolyamon több tanulócsoporttal. Gyermek- és ügyintéző titkárunk van, szintén 2 éves, felső fokú szakképesítést ad, I., II. éven több tanulócsoporttal. Az ügyvitelinél, ami lényeges és a fő profilunk is, a fő erősségünk, azt hiszem a nyelvoktatás, amit heti 10-14-18 órában oktatunk ezeken a szakokon. Ezen kívül tanfolyami keretben megy a gyermek- és ifjúságvédelmi ügyintéző.”

Pécs, iskola

„Az azonban látszott, hogy egy instabil struktúra a munkanélküliség kezelése, mert a kormányzati törekvések és a piaci igények nem mindig tudtak rugalmasan illeszkedni. Tehát csak erre, nem lehetett építeni a vállalkozást. '93-ban ezt már kezdtük érezni. A rendszer egyre inkább kiszámíthatatlanná vált, bizonytalan volt, hogy mikor, mire milyen összegű támogatást ad az évi költségvetés és milyen megkötéseket tartalmaz. Egy vállalkozónál ezek másképp jelennek meg, mint egy költségvetési intézménynél, mert ott a bér, az infrastruktúra adott, a vállalkozónak pedig ezt meg kell termelnie. Ezek miatt mi úgy döntöttünk, hogy bár maradunk az oktatásnál, mint tevékenységi formánál, de mind vertikálisan (alap, közép, felsőfok) mind horizontálisan (szakmák kínálata, területi elhelyezkedés) bővíteni fogunk.

Hiszen kezdetben csak műszaki és gazdasági tanfolyamaink voltak. A Csepel Művek egyébként már a 70-es években kötött egy szerződést, hogy a főiskola kihelyezett képzést tart, ahol pénzügyi és számviteli diplomát szerezhetnek a gazdasági vezetők. 1976-ban indult ez a rendszer. Ez is hozzám tartozott. A rendszerváltáskor helyzeti előnyben voltunk és végül is sikerült a főiskola vezetésével a változást elfogadtatni és így a Kft-vel kötötték szerződést a tagozat további működéséről.

A szakmai tanfolyamok profiljának szélesítése a munkaerőpiacnak volt köszönhető, hiszen amit igényelt a piac, arra kellett nekünk felkészülnünk, programot, szakembert és infrastruktúrát szerezni, építeni. Gyakorlatilag ma már majdnem minden fő ágazatban vannak képzési ajánlataink. Így az ipari, műszaki, kereskedelem és vendéglátás területén, a közgazdaság területén, ezen kívül ügyvitel, informatika és a szociális területen is van kínálatunk. Kialakult egy széles spektrum, kb. 60-ra tehető azoknak a tanfolyamoknak a száma, amiket működtettünk. Profiltisztítást is folyamatosan végzünk, így ma kb. ezeknek a tanfolyamoknak csak a fele, indul.”

Budapest, oktatási vállalkozás

„Az egész regionális munkaerő-fejlesztési és képzőközpont-hálózatnak a legnagyobb értéke jelen pillanatban, abban van, hogy ellentétben az iskola-rendszerű képzéssel, ez a hálózat egy rendkívül nagy rugalmassággal működő és egy abszolút munkaerő-piaci igényekre épülő, munkaerő-piaci re-

levanciákkal működő intézményhálózat. Ha szabad azt mondani, mi nem azért képezzünk, mert arra van a felszerelésünk, hogy pl. öntő szakmunkásokat képezzünk, hanem azért, mert az adott térségben valamilyen munkaerő-piaci igény felvetődik. ez a hálózat ír és kanadai minta alapján jött létre, amelynek az volt a legfőbb jelentősége, hogy megpróbálnak olyan képzéseket és olyan képzési formákat találni, amelyek az adott piacgazdasági és foglalkoztatási körülmények között illeszkedni tudnak azokhoz a foglalkoztatáspolitikai célokhoz, amelyek az adott térségben léteznek. Ez egy teljesen új hálózata a magyar szakképzési struktúrának. A képzések sajátossága a következő: alapvetően modularitásra épülő képzések, tehát pontosan figyelembe vesszük azokat az előképzettségi formákat, amelyekkel a hallgatók rendelkeznek és próbálunk olyan képzési stratégiát kiépíteni, amely figyelembe véve a kiinduló tudásszintet a lehető legrövidebb és leggyorsabb idő alatt juttatja el a hallgatót egy olyan kimenethez, amelyre vagy a vállalatnak vagy pedig valamilyen államilag akkreditált kimenetnek jelent (OKJ-s végzettség, államilag elismert oklevél). A vállalati képzéseknél maximális rugalmasság jellemző ránk, ha pedig munkanélkülről van szó, akkor olyan képzéssel segítjük, ami az ő térségében hozzásegíti, vagy legalábbis az esélyét növeli az elhelyezkedésben. Budapest térségében alapvetően két területet lehet kiemelni, a nyelvi képzés és a számítástechnikai ismeretek.”

Budapest, BMK

A szakmai profil ki/átalakításához természetesen információkra van szükség. Az igények feltárásának több módja van. A képzőközpontok alapvetően formális utakon szerzik be az információkat. Az OMMK makroszintű elemzéseit és előrejelzéseit, a Munkaügyi Tanács, az önkormányzat foglalkoztatáspolitikai bizottsága és a gazdasági minisztérium elemzéseit használják fel.

Van olyan példa is, ahol a végzett hallgatók nyomon követéses vizsgálata révén szereztek információkat arról, hogy mely szakmákban van nagyobb esély az elhelyezkedésre. E vizsgálat alapján alakította ki a cég további fejlesztési stratégiáit.

Vannak, akik régi tanítványaik visszajelzései alapján fejlesztik szakmai kínálatukat. Az üzleti partnerek, a vállalkozások megrendeléseire igazodnak a szakmai profil kialakításában.

Az idézett interjúk a szakmai profil változásáról igen plasztikus képet adnak. Azt mutatják be, hogy egy vállalkozás mennyire figyel a gazdasági és a jogszabályi változások minden rezdülésére, és ezek szerint strukturálja át, illetve bővíti szakmai kínálatát.

„Először a számviteli és pénzügyi képzésben, mikor az APEH felállásával az adótanácsadó képzés volt az első olyan terület, ahol mind tankönyv-írásba, mind az oktatásba bekapcsolódtunk. Aztán '91-'92-ben a számviteli törvény változása, annak a képzésébe, tehát a törvény megismertetésébe, vizsgáztatásába kapcsolódtunk be. A bankok megalakulásával bank-ügyintézői képzés, és természetesen kezdtük párhuzamosan a mérlegké-

pes könyvelőt, ügyintézőt, tehát az alap-, a közép- és felsőfok, illetve az oklevelest. Tehát amiben részt vettünk az az ügyintéző, a pénzügyi, számviteli ügyintéző, és az elején mikor a bankoknak nem volt szakembere, készítettünk egy tematikát, amelyet országosan elfogadtak a Pénzügyminisztériumban. Mindenütt ezt a tematikát használták. Összejöttünk a bankvezetőkkel és együtt megbeszéltük, hogy mi az, amit elvárnak a dolgozóiktól és ennek megfelelően – még nem volt az az OKJ-s képzés, amiben le szabályozták a tematikát, vizsgáztatási rendszert – ennek a kialakításában is részt vettünk. Aztán az ügyintéző, elsősorban a számviteli ügyintézői – ami költségvetési szakon indult, aztán a mérlegképes könyvelőket képeztük vállalkozás és államháztartási szakon, majd az okleveles könyvvizsgálókat is. A könyvvizsgáló képzés volt, mint szak a legmagasabb képesítés, mert főiskolai végzettség kellett hozzá, illetve most már az adótanácsadói, amihez szintén egyetemi, főiskolai végzettség kell. Ezt csináltuk egészen '97-ig. Aztán jött a számítástechnika. Ezzel bővültünk. Utána tavaly a szaknyelvi képzés.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„Munkaerő-piaci elemzések alapján. Tehát ahogy az előbb elmondtam, egyrészt ugye folyamatos kapcsolatot tartunk a térség valamennyi munkaerő-piaci adatot szolgáltatni tudó intézménnyel, nem csak a munkaügyi központtal, hanem a kamarákkal, az egyéb érdekképviselői szervezetekkel. Van egy információs és tanácsadási osztályunk. Ennek az osztálynak a feladata az, hogy folyamatos és naprakész információkat szállítson a térség valamennyi munkaerő mozgásáról. Tehát mi, amikor először kér Phillips információt arról, hogy ide akar települni, nekem közvetlen drótom van a Kamarával, és már másnap tudom. Ha tényleg idejön a Phillips, akkor én vagyok az első, aki odamegy, és azt mondom, kérem, itt van európai felnőttképzési intézmény, jöjjön el, nézze meg, hogy mit tudunk, két hét alatt megfelelő tananyagot fejlesztek Önnek, hány munkaerő kell? Erről szól a történet.”

Pécs, képzőközpont

„Nagyon izgalmas kérdés. Mert minden évben meghirdetünk többet és többet, és nincs rá jelentkezés. Pl. meghirdetünk gazdasszonyképzést, ami a profilba belefér, ami szerintünk ezen a környéken úgy éreztük, szükséges, de nincs elég jelentkező rá. Meghirdetünk cukrász, felszolgáló szakmát – nincs rá érdeklődés. Marad a kereskedő, a boltvezető, a vendéglátó üzletvezető. Mászt nem nagyon lehet csinálni.”

Nyíregyháza, iskola

A megkérdezett vállalkozások a vizsgált évben több mint 300 tanfolyamot indítottak, több mint 10.000 hallgató számára. A szakmák között az informatikai és a gazdasági szakmák domináltak. Az összes tanfolyam egyharmada informatikai, egynegyede pedig gazdasági jellegű tanfolyam volt. A többi szakma közül a kereskedelmi és a szolgáltatóipari szakmák domináltak.

Az egyes szakmák oktatásában területi különbségek is mutatkoznak, bár ezek elemzése nem elég megbízható, hiszen a minta igen kicsi. Az azonban érzékelhető, hogy Szombathelyen nagyobb a gép- és fémipari képzések aránya, mint máshol. Mezőgazdasági képzésekkel csak Nyíregyházán és Békéscsabán találkoztunk, és a kereskedelmi képzések aránya is Nyíregyházán volt a legnagyobb.

A képző intézmények célcsoportjai

A kilencvenes évek elején a legtöbb intézmény számára a munkanélküliek csoportos képzése jelentette a legfőbb képzési tevékenységet. Az évtized közepétől kezdve új tendenciák érvényesültek. (1) Csökkent a munkanélküliek aránya, (2) ekkora már teljesen kiépültek az országban a regionális munkaerő-fejlesztő és képzőközpontok, amelyek legnagyobb arányban vesznek részt a munkanélküliek átképzésében. Tehát voltak olyan vállalkozások, amelyek teljesen kiszorultak ebből a képzési formából. Mások viszont úgy vélték, hogy ennek a képzésnek a finanszírozási háttere bizonytalan, és túlságosan bürokratikussá vált, amelyre nem lehet egy vállalkozást alapozni, ezért önként kivonultak a munkanélküliek képzéséből és a munkaerő-piaci, vállalati, egyéni képzés felé nyitottak. Az intézmények többsége ma is képez munkanélkülieket, de sokkal kisebb volumenben, mint korábban, illetve a munkanélküliek nem csoportos formában kerülnek oda, vagyis nem intézményi tanfolyami pályázat révén, hanem egyéni jelentkezéssel.

A képzési célcsoport elsősorban az intézmény kapcsolati rendszerétől függ. Az, hogy egy intézmény pl. mekkora arányban képez munkanélkülieket az attól is függ, hogy milyen kapcsolatban áll a helyi munkaügyi központtal, illetve kirendeltségekkel. Emellett persze attól is, hogy mennyi a munkanélküli az adott régióban, mi jellemzi a gazdaság állapotát.

Munkanélkülieket legnagyobb arányban a képzőközpontok oktatnak. De az egyes képzőközpontok között is igen nagyok a különbségek. Míg az ország keleti részében a képzettek 80-90%-a munkanélküli, addig az ország nyugati részében közel hasonló arányban vannak munkanélküliek és aktív munkavállalók.

A többi képző intézmény esetében igen esetleges és kis számú a munkanélküliek csoportos képzése. Vannak olyan intézmények, amelyek egyáltalán nem is folytatnak ilyen képzést, mások viszont évi egy-két ilyen tanfolyamot indítanak. Az ok igen egyszerű, a munkaügyi központok által támasztott egyre szigorodó feltételeknek nem tudnak, vagy nem akarnak megfelelni. A munkanélküliek csoportos képzésére ugyanis nem tanfolyamot, hanem képzési programot kell szerveznie a képző cégnek. Emellett esetleges és bizonytalan a pályázatok elnyerése, és a lebonyolítást is megnehezítik a bürokrácia útvesztői. Egy másik ellenérvet is hallottunk az

intézmények vezetőitől: Azok a munkanélküliek, akiknek fizetik a képzését, nem teljesítenek olyan jól a tanfolyamokon, mint azok, akik maguk is hozzájárulnak a költségekhez vagy teljes mértékben saját maguk finanszírozzák. Tehát sokkal kisebb a motiváltság, ha nincs anyagi tétje a tanfolyamon való részvételnek.

Ennél sokkal egyszerűbb a munkanélküliek egyéni képzésben való fogadása, hiszen így a képző intézménynek nem kell megpályáznia és elnyernie egy képzési programot ahhoz, hogy munkanélkülieket fogadhasson. Persze ahhoz, hogy a képző intézmények lemondjanak a munkanélküliek csoportos képzéséről az is kell, hogy máshonnan legyen elegendő számú hallgatójuk. Az egyéni munkanélküli képzés ugyanis sehol sem teszi ki a képző intézmények hallgatóinak többségét. Vannak olyan intézmények, ahol a hallgatóknak csupán 1%-a munkanélküli, de ahol a legtöbben vannak, ott sem érik el az összes hallgató felét. Vagyis a képzőközpontok kivételével az intézmények főként aktív munkavállalókat képeznek egyéni, vagy vállalati finanszírozásban.

Különbségeket találunk abban is, hogy van-e valamilyen speciális képzési kínálata a cégeknek. A képzőközpontokban több speciális munkanélküli illetve munkanélküliség által veszélyeztetett csoport képzése is folyik központi programok alapján. Ilyenek pl. a tartósan munkanélküliek, a pályakezdők, a romák, a sorkatonák és az elítéltek.

Az egyéni és a vállalati hallgatók aránya több dologtól is függ.

1. Az intézmény régiója: Nyíregyházán pl. annyira kevés a gazdaságilag stabil cég, hogy a vállalati képzésre nagyon kicsi az igény. Ebben a térségben pl. még nincsenek jelen a nagy multinacionális cégek sem. A vállalati képzés pl. a képzőközpontok esetében a prevenciós képzéssel egyenlő. Ezzel szemben a nyugat- és dél-magyarországi területeken sokkal nagyobb arányú a munkáltatók által finanszírozott képzés.

2. A tanult szakma is befolyásolja, hogy egyéni vagy vállalati e a tanfolyam. Pl. bizonyos szakmák esetében, ahol jó eséllyel tud az egyén vállalkozóvá válni inkább egyéni finanszírozásúak a tanfolyamok (pl. mérlegképes könyvelő, kereskedelmi boltvezető, ingatlanközvetítő). Más tanfolyamok (pl. gyógypedagógiai, gyermekvédelmi, bróker, épületszigetelő) esetében inkább munkáltatók által finanszírozottak.

A munkáltatói beiskolázást is két típusra lehet bontani. A munkáltatók jelentős része költségvetési intézményt takar (pl. oktatási, egészségügyi, polgármesteri hivatalok), a magángazdaság csak töredékében van jelen a képzésben.

Az iskolák esetében azt feltételeztük, hogy a hallgatók jelentős része a volt tanítványaik közül fog kikerülni. Ez a feltételezésünk nem igazolódott. Számos középfokú iskola szervez az iskolarendszeren belül érettségire épülő szakmai képzést, ezért nagyon sok fiatal inkább ezt választja, és nem a tanfolyami képzést. A felsőoktatási intézmények esetében gyakoribb, hogy az intézmény saját hallgatói vesznek részt a tanfolyami képzés-

ben is. Nemcsak a végzés után, hanem harmadik vagy negyedik „szakként” végeznek el egy-egy tanfolyamot. A felsőoktatási intézmények még egy speciális csoportot képeznek tovább, a pedagógusokat. Ők főként a tanár-képző főiskolák tanfolyamainak hallgatói bázisát adják.

A kamarák mind a szakmai profil kialakításában, mind a hallgatókat illetően speciális képet mutatnak. A kamarák által szervezett tanfolyami képzések többsége eltér a más cégek által szervezett képzésektől. A kamarákon belül a képzés terén két álláspont ütközött. Az egyik vélemény szerint a kamara képző intézmény is, a másik vélemény szerint a kamara nem végezhet tanfolyami képzéseket, mert nem használhatja ki helyzeti előnyét, hiszen értékes információkkal rendelkezik a munkaerőpiacról és a képzési igényekről. Nem jelenhet meg saját tagsága konkurensként, hiszen a képző cégek egyben kamarai tagok is. Ebben az esetben érdekellentét keletkezne a tagság és a kamara között, hiszen a tagságtól begyűjtött információk alapján a kamara könnyedén piacvezető képző céggé válna.

A gyakorlatban a kétféle álláspont vegyes érvényesülése jellemző, területileg és kamarák szerint is különbözve. Van olyan régió és kamara, ahol egyáltalán nem végeznek képzést, van olyan terület és kamara, ahol csak szervezik a képzést és van olyan terület és kamara, ahol szerveznek is és bonyolítanak is képzést, de ezek a képzések nem jelentenek konkurenciát a képző cégek számára.

A kamarai képzések nem adnak államilag elismert végzettséget, többségük rövid időtartamú (1 napostól 50 óráig terjedő) és kifejezetten a tagság igényeire szabott ismereteket nyújt. A képzések egy része a vállalkozások működtetésével kapcsolatos, vagyis pénzügyi, adóügyi, társadalombiztosítási, könyvelési alapismereteket és törvényi változásokat követő továbbképzéseket nyújt kezdő vállalkozások vagy egyéni vállalkozók számára. Ezek a tanfolyamok a tagság számára ingyenesek. Másik részük szakmai jellegű tanfolyam vagy továbbképzés. Ezek a képzések a tagság számára díjtalanok, a hosszabb idejű tanfolyamok esetében pedig kedvezményesek.

Van néhány olyan kamarai tanfolyam is, amely az OKJ-hoz tartozó vagy nemzetközileg elismert végzettséget ad. Ezeket a tanfolyamokat a tagság igényei alapján szervezik vagy olyan speciális szakmai igények szerint, amelyeket más képző cégek nem tudnak kielégíteni.

Azt tapasztaltuk, hogy a kilencvenes évek elejéhez képest a célcsoportok átrendeződtek. A gazdaság élénkülésével a képző cégek egyre inkább a vállalati képzést célozzák meg. Ez alól a képzőközpontok sem kivételek. A tevékenységüket úgy próbálják megalapozni, hogy olyan szakértői tevékenységet kínálnak a vállalkozásoknak, amellyel felmérik az adott vállalkozás humán erőforrás kompetenciáit, majd ezen átvilágítás után adnak képzési javaslatot.

A képzésben részvevő célcsoportok életkoruk szerint is karakteresen eltérnek. A hallgatók túlnyomó többsége 20-30 év közötti. Ezen belül is két cso-

portot különböztethetünk meg. A 20-22 éves korosztályt, amely esetleg még szakmával és munkaerő-piaci tapasztalattal nem rendelkezik és azért vesz részt képzésben, hogy szakmához jusson. A 25-30 éves korosztály már általában rendelkezik valamilyen szakmával. A képzés célja az ő esetükben az, hogy javítsa munkaerő-piaci pozíciójukat.

Az interjúkban erről a következőket olvashatjuk:

„Ahogy mondtam, kezdetben a fő profil a munkanélküliek átképzése volt, és mellette egy-két olyan tanfolyamunk volt, amit külsősöknek hirdettünk meg, tehát jelentkezőket vártunk rá. Aztán amikor az átképző központ indult, akkor ezek a lehetőségek erősen beszűkültek, és meg kellett találni azt a piaci szegmenst, amire mi is be tudunk férni. És így alakult ki, hogy különböző cégeket megkerestünk, akik hozzánk küldték a munkatársaikat, illetve nyilván hirdetésekben több tanfolyamot próbáltunk indítani a szélesebb környezetnek.”

Békéscsaba, oktatási vállalkozás

„A gazdaság megmozdulásával, a térségi folyamatok, fejlesztések megindulásával mi nagyon tudatosan egy olyan stratégiát választottunk, hogy emellé az ún. munkaviszonyos és munkáltatók megrendelésére végzett képzéseket is előtérben részesítjük. Ez egy olyan folyamatot indított el, ami természetesen egy nagyon komoly marketingmunka, sőt nemcsak marketingmunka, hanem cégeknél munkakör-elemzés, kompetencia rések felmérése és erre képzési ajánlat – ez azért nem egy szokványos felnőttképzési dolog. Tehát mi föltárjuk a kompetencia réseket és arra ajánlatot adunk, hogy hogyan lehetne képzéssel megoldani az emberi erőforrás kapacitás szűkösségét.”

Pécs, képzőközpont

„Egy alkalommal kötöttünk szerződést a két Baranya megyei Munkaügyi Központtal, de nem túl jók a tapasztalataink. Nagyon sok volt a bürokrácia, az adminisztráció, és úgy éreztük, hogy a hallgatók hozzáállása sem a legjobb volt, hisz úgy érezték, hogy nekik kifizetik a tanfolyamot, tehát az ő részükről nem volt anyagi áldozat, és az eredmények is azt mutatták, hogy kevésbé felkészülten jöttek a vizsgára. Úgy éreztük, hogy van annyi önerős képzésre jelentkezőnk, akik inkább kifizetik.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„A munkanélküliek képzése egy-két megyében jelentős, ha 3 csoportot indítunk egy évben, abból egy csoport munkanélküli. De a cégre mégsem jellemző, tehát magára az országosra nem. Budapesten például olyan felteteleket szab a munkaügyi központ, hogy nem érdemes bekapcsolódni az oktatásba, mert úgy érezzük, hogy nem lehet teljesíteni. Tehát olyan előírások vannak, hogy ha komolyan vesszük, akkor az óraszámot nem tudjuk vállalni. Viszont már régebb óta csináljuk, és tényleg jól működünk, jók a vizsgaeredményeink, jó neve van az intézményünknek és ezért jönnek a hallgatók.

A másik nagy probléma, ami a munkanélküliek oktatásában gondot jelent, hogy eltörölték az utazási kedvezményt. Be kell utazniuk, és többbe kerül az utazási költség, mint a képzési költség. Most itt tartunk. Van például olyan munkanélküli, aki nem nyert felvételt a munkanélküli csoportba és vállalta, hogy akkor ő megpróbálja fizetni, mert úgy érzi, hogy ő ezzel el tud helyezkedni, tehát minden áron jelentkezne ide. Még nagyon nagy probléma a kisközségekben, falvakban, ahol amúgy sincs munkalehetőség.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„Általában az arányok a képzéseink egynegyed-egyharmad részében a munkaügyi központ által támogatott, és körülbelül ugyanekkora arányú a munkáltató által támogatott képzés. Úgy is megjelenik például a munkáltató támogatása, hogy azt mondja, hogy X forint a képzési költség, ennek én a 70 százalékát fizetem, a 30-at meg fizeted. Vagy én kifizetem a tanfolyami költségedet, te vedd meg a könyvet, úgyis a tied lesz, meg te fogod kifizetni a vizsgadíjat, mert ha elmész tőlem, úgyis a te hasznod lesz a képzés... Általában a képzések fele támogatott valamilyen arányban, vagy munkaügy, vagy munkáltató részéről. És körülbelül a fele a tanuló csoportoknak egyénileg finanszírozzák a képzést.”

Pécs, iskola

„Egyre csökken a munkanélküliek képzési aránya, bár még mindig jelentős, többségében a vállalatok és egyének részére képzünk. Kb. 40 % a munkaügyi központos résztvevő, 40% vállalati hallgató és 20% az egyéni beiskolázás.”

Budapest, oktatási vállalkozás

Mindezek után szót kell ejtenünk egy speciális képzési formáról, a mesterképzésről és vizsgáztatásról, amelyet a kamarák végeznek.

A mesterképzés és a mestervizsga megítélése a három kamara szerint nem egészen azonos. Mindhárom kamara szükségesnek és fontosnak tartja a mestervizsgát, de arról már megoszlanak a vélemények, hogy kötelező legyen-e a vizsga, és hány szakmára vonatkozzon. Leginkább a Kézműves Kamara szorgalmazza azt, hogy minél több szakmában legyen kötelező a mestervizsga, vagyis a vállalkozás indításának feltételévé váljon a „mesterlevél”. A Kézműves Kamara álláspontja nem meglepő, hiszen tagságuk hagyományos kézműipari kisvállalkozókból és egyéni vállalkozókból áll. (Az adatfelvétel időpontjában még különálló szervezet volt a Kézműves Kamara.)

Jelenleg a mestervizsga előfeltétele szakmunkás bizonyítvány és öt év szakmai gyakorlat. Nyolc szakmában kötelező a vizsga, amely négy részből áll: szakmai elmélet és gyakorlat, pedagógiai ismeretek valamint vállalkozási ismeretek.

A vizsgát a kamarák szervezik, és ők jelölik ki a vizsgabizottságokat. A vizsga díja jelenleg 30,500 Ft. Általában a három kamara külön-külön szervezi a vizsgáztatást, de akad olyan régió is, ahol a három kamara együtt

működik a vizsgáztatásban és az erre felkészítő tanfolyamok szervezésében.

A felkészítő tanfolyam nem kötelező, ennek megszervezése igény szerint történik. A tanfolyamok díja szakmától függően erősen szóródik, 60-150-ig. Hossza szintén szakmafüggő, 3-6 hónapos. A kamara igény szerint indít felkészítő tanfolyamokat, általában legalább 10 fő jelentkezése esetén.

Jelenleg csak nyolc szakmában kötelező a mestervizsga, a többi szakmánál a vállalkozó döntheti el, hogy akar-e mesterlevelet szerezni. Vannak bizonyos divatszakmák, ahol a vállalkozók úgy ítélik meg, hogy jó, ha van mestervizsgájuk, (pl. asztalos) de leginkább a fodrász és a kozmetikus szakmákban folynak mestervizsgák. Ma még a kötelező szakmákon kívül nem divatos a mestervizsga. Ennek oka nemcsak a költségekben keresendő, hanem abban is, hogy jelenleg még nincs igazi értéke a mestervizsgának, nem jelent minőségbiztosítást sem a fogyasztó, sem a vállalkozó számára.

Éppen ezért igen kicsi az igény nemcsak a vizsgára, hanem a felkészítő tanfolyamokra is. A kamaráknak nem éri meg felkészítő tanfolyamokat szervezni, mivel egy-egy szakmában csak néhány jelentkező van. Volt olyan területi kamara, amelyik 90 szakmában hirdette meg a mestervizsgát, de jelentkező csak 8-10 szakmára volt. A probléma megoldására az az ötlet is felvetődött, hogy több területi kamara közösen szervezzon tanfolyamokat. Ennek viszont az a hátránya, hogy a tagságnak sokat kell utaznia a tanfolyamokra, hiszen a területi központok a megyeszékhelyeken vannak, így a tanfolyamok többsége is ott szerveződik. Ha több területi kamara közösen tart tanfolyamokat, akkor az utazási idő is növekszik. Nem beszélve a költségekről, melyek így is igen magasak. Olyan kezdeményezés is előfordult a kamarák részéről a jelentkezők számának növelése érdekében, hogy a sikeresen vizsgázó utólag megpályázhassa és visszakaphatja költségeinek a felét.

2.4 Intézményi szolgáltatások

Az intézményi szolgáltatások terén el kell különíteni a regisztrált munkanélküliek és más inaktív csoportok, valamint a munkavállalók számára szervezett képzéseket.

Ahol a munkanélküliek csoportos képzése folyik, ott a képzést minden esetben kötelezően megelőzi valamilyen felvételi eljárás. A felvételi eljárás módszerei szakmafüggők. Általában pályaalakmassági, képességvizsgáló (pszichológiai, intelligencia, szakmai), egészségügyi teszt és egy beszélgetés a belépés feltétele. A képzés során a szakmai oktatást egyéb tréningek is kiegészíthetik. Így pl. álláskereső tréningek, az egyéni vállalkozást indítók számára pedig vállalkozói ismeretek oktatása. A különböző tréning-

gek mellett a képzőközpontok tanácsadást is nyújtanak a hallgatóik számára, amely pl. jogi vagy munkaügyi kérdésekben szolgál információkkal.

A munkanélküliek csoportos képzésénél intézménytől függetlenül hasonló programot és szolgáltatást nyújtanak a képző cégek. Más a helyzet a többi tanfolyam esetében. Ott nincs felvételi eljárás. Mivel a tanfolyamok túlnyomó része OKJ-s képzés, a hallgató beiratkozásánál az OKJ követelményeit veszik figyelembe, a megfelelő előzetes iskolai végzettséget, illetve szakmától függően az egészségügyi alkalmasságot. Akadt olyan intézményvezető is, aki nem ért egyet a képzőközpontok tesztjeivel, mivel szükségtelennek és értelmetlennek véli ezt a felvételi eljárást.

Az egyéb szolgáltatások terén is igen nagy különbségek vannak az egyes intézménytípusok között. A képzőközpontok és az oktatási vállalkozások többsége is nyújt valamilyen kiegészítő szolgáltatást a hallgatói számára. A középfokú iskolákban ez egyáltalán nem jellemző és a felsőoktatási intézményekben is csak ritkán fordul elő.

A képzőközpontokban és a nagyobb oktatási vállalkozásoknál a különböző szolgáltatások formalizáltak és meghatározott ügyfélszolgálati rendben, fogadóórakon, csoportosan szervezett tréningeken történnek. A kisebb vállalkozásoknál ez kevésbé formalizált, inkább ad hoc jellegű, „kinek mire van szüksége” alapon zajlik.

Az intézmények által kínált kiegészítő szolgáltatásokat két csoportra oszthatjuk:

1. A képzést segítő szolgáltatások. Ide tartozik az intézmény infrastruktúrájának használata (pl. számítógépes tanfolyamok esetében gyakorlási lehetőség biztosítása), szakmai tanácsadás, korrepetálás, könyvtárhasználat.
2. A munkaerő-piaci pozíciót javító szolgáltatások. Ide tartoznak a különböző tréningek és tanácsadások (pl. kommunikációs tréning, személyiségfejlesztő tréning, karrier-tanácsadás).

Ez utóbbi csoportba sorolható az álláskeresés is. E szolgáltatás intézménytípus és célcsoportok szerint is különbözik. A munkanélküliek csoportos képzése esetében a tanfolyam szervezőjének fel kell vállalni a résztvevők egy bizonyos hányadának elhelyezését, amelyben a munkaügyi központoknak és kirendeltségeknek is aktív szerepük van. Az álláskeresésen túl, a hallgatók további életútját is nyomon kell követniük. Ez azt jelenti, hogy a tanfolyam befejezése után közvetlenül, illetve 3-6-12 hónappal később, követéses vizsgálattal ellenőrzik az elhelyezkedési arányokat. Ez a visszacsatolás azonban elég bizonytalan, mivel csupán postai kérdőíves vizsgálatot takar, amelyben igen alacsony a visszaküldési arány, illetve az is valószínű, hogy nagyobb a válaszadási hajlandóságuk azoknak a kérdezetteknek, akiknek sikerült elhelyezkedni. Így a nyomon követés eredményei többszörösen torzíthatnak. Mindezen fenntartások ellenére, nincs más eszköz a munkanélküliek elhelyezkedésének mérésére. Az eredmények

azt jelzik, hogy a munkanélküliek fele, kétharmada jut álláshoz. Ezt azonban erősen meghatározza a tanult szakma, pl. a gazdasági tanfolyamok végzősei körében 80% fölötti, míg a varrómunkások között a legalacsonyabb az elhelyezkedési arány (bár ez inkább az igen alacsony bérekkel magyarázható).

Az álláskeresés, mint szolgáltatás intézménytípusok szerint is különbözik. A képző központokban ez formalizált rendszerként működik. A munkaügyi központok és kirendeltségek közvetítése útján és a központok által kialakított kapcsolatokon keresztül működik az állásajánlás.

Az oktatási vállalkozásoknál az álláskeresés nem jelent formalizált, folyamatosan működő szolgáltatást. Tulajdonképpen arról van szó, hogy ha egy képző cég neve bejut a köztudatba, illetve elég jó kapcsolatai vannak a munkáltatókkal, akkor azok, ha munkaerőre van szükségük, megkeresik a képző céget. Ez ugyan esetleges, és pusztán informális kapcsolatokon alapul, mégis hatékony módszere az álláshoz jutásnak. A másik módszer, hogy a gyakorlati képzést valamilyen vállalkozásnál végzi a hallgató, és később itt kap állást. Az egyik kisebb oktatási vállalkozásnál szintén jó álláskereső módszernek bizonyult a közös kirándulások és ünnepi rendezvények szervezése, ahová a hallgatók mellett a település nagyobb munkáltatóit is meghívták. Sokan ilyen ismeretségi alapon jutottak új álláshoz.

A különböző képzést segítő, illetve munkaerő-piaci esélyt javító szolgáltatások közül az intézmények túlnyomó többsége csak egyet nyújt, vagyis egy-két intézmény kivételével alig akadnak olyanok, amelyek a képzésen kívül komplex szolgáltatásokat kínálnának hallgatóiknak. Az iskola-rendszer intézményei pedig egyáltalán nem nyújtanak ilyen szolgáltatásokat, tehát az iskolán kívüli képzésük is „iskola szagú”. Vagyis a munkaerő-piaci esélyt javító technikák még nem épültek be az iskolai képzésbe.

Interjú alanyaink erről a következőket mondták:

„Természetesen van felvételi, illetve pályaalkalmassági vizsgálat. A pályaalkalmasságinál nemcsak az egyszerű egészségügyi hivatalos dologra kell gondolni, hanem bizonyos szakmáknál, ahol fontos és szükséges, ott a szakmára való alkalmasságot is vizsgáljuk a legkülönbébb módszerekkel. És természetesen bizonyos felvételi felmérés vagy eljárás – nem nevezném vizsgának, mert nem az –, teszt is, ez mindig az adott képzésnek a jellegétől függ. Tesztszerű is, de ugyanakkor személyes elbeszélgetés, mentális háttér fölmérése, készségek, képességek. Vagy például nagyon fontos volt a figyelem-koncentrációs készség mérése. Tehát amikor kell, ilyen jellegű dolgokat is vizsgálunk. Ez az egyik szolgáltatás. A másik, hogy az intézményben minden egyes képzésben a képzés jellegétől függően, tehát ha alkalmazotti létre predesztinál, akkor álláskereső tréninget oktatunk, és minden olyan esetben, ahol lehetőség van arra, hogy önálló vállalkozás legyen, ott pedig vállalkozói ismeretek című modulát oktatunk, ami természetesen nem elég arra, hogy ő vállalkozó legyen, de arra igen, hogy eldöntse, hogy nekem való-e ez a dolog? Ezenkívül ez a bizonyos informá-

ciós tanácsadás is működik jogi, munkahely keresési, munkaügyi és egyéb tekintetben, oda lehet menni, és ott felvilágosítást adnak bizonyos témákban. Természetesen működtetünk álláskeresési szolgáltatást is. Ezt több módon tesszük, egyrészt a munkaügyi központtal való kapcsolat alapján, másrészt pedig nemcsak a munkaügyi központtal, hanem a privát közvetítő cégekkel.”

Pécs, képzőközpont

„Általában a tanfolyamok legtöbbször megvan a megfelelő iskolai végzettség és orvosi alkalmasság előírása, azokat követeljük meg, amiket az OKJ is megkövetel. Azok semmilyen ilyen tesztet meg ilyesmit nem követelnek meg, mert iskolai végzettséghez kötik az egészséget. Ezt a pályalkalmassági vizsgálatot ezt a munkaügyi központok kapcsolatában nézzük erősebben, mert ott másképp ez nem működik. Ott van egy szóbeli elbeszélgetés, ami a pályalkalmasság egyik módszere, a másik pedig az egészségügyi vizsgálat. De mondom, az OKJ ebben a mértékadó. Ezt már többször végig csináltuk, ez értelmetlen dolog, mert a képzés a legtöbb esetben amit csinálunk, az 60-70 százalékban alap fokú képzés és alap fokon végzett embereknek szól. Tehát egy 8 elemis embert, aki húsz éve ült utoljára az iskolában, azt nyugodtan kérdezhetem a különféle mértékegységekről, meg mindenről, nem nagyon tudnak válaszolni rá. ...Nagyon sokszor megteszszük azt, hogy ha valahol keresnek munkaerőt, és ide szólnak hozzánk, akkor közvetítünk. Tehát ha van a tarsolyunkban éppen olyan valaki, aki el akar helyezkedni, vagy tudjuk, hogy jól végzett és változtatási szándéka van, akkor szoktunk ebbe belefolyani.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„Kialakítottunk egy komplex szolgáltatást. A tanfolyami képzést megelőzi egy ügyfélszolgálati tevékenység, amelynek keretében egy felmérő beszélgetés zajlik az érdeklődővel. Itt felmérjük, hogy hol tart, hova szeretne jutni, és ehhez mi mit tudunk ajánlani. Pályalkalmassági, egészségügyi szempontból is megnézzük az illetőt, ha szükség van rá. Ezen belül a munkanélkülieknél működtetünk egy tréning jellegű felkészítést. Itt a motiváció, önismeret vizsgálata, van a középpontban. Ezen kívül fontos még a team-munka és a saját lehetőségeink felismerése. A tanfolyam vége felé következik a munkaerő-piaci álláskereső tréning, amelyben az önéletrajzírás az egyik fontos téma, illetve, hogy képes legyen önmagát eladni a munkaerő-piacon. Fontos, hogy a lehetőségekhez mérten optimálisan a legkevesebb kompromisszumot kelljen bevállalnia, de ehhez fontos, hogy megfelelő módon artikulálja az igényeit, tudását, tudjon hatékonyan kommunikálni. Ezeket a szolgáltatásokat nyújtjuk, természetesen nem tudunk mindenkinél ugyanolyan eredményt elérni.”

Budapest, oktatási vállalkozás

2.5 Tantervek és képzési módszerek

Ahogy az iskolarendszerű képzésben, úgy az iskolán kívüli képzésben is központi programok állnak rendelkezésre a képző intézmények számára. Az interjúk tapasztalatai azonban azt mutatják, hogy az iskolán kívüli képzésben nem játszanak domináns szerepet a központi programok. Habár sok helyen előfordul központi programok alkalmazása, helyi szintre való lebontása és továbbfejlesztése, mégis elterjedtebb a saját fejlesztésű, akkreditált tanterv. Ezt a kutatás mintája is befolyásolhatta, hiszen olyan intézmények is kiválasztásra kerültek, amelyek az adott régióban meghatározó szerepet töltenek be az iskolarendszeren kívüli képzésben, illetve országos hálózattal is rendelkeznek.

Az országos hálózattal rendelkező intézményeknél általában a tanterv-fejlesztés szakmanként megosztott, több intézményben is folyik tantervkészítés. Emellett akadnak olyan hálózatok is, ahol a „központ” írja a tanterveket és a „kirendeltségek” csupán átveszik azokat. Akadnak olyan intézmények is, amelyek árulják saját fejlesztésű tanterveiket.

Azok az intézmények, amelyek a központi programokat adaptálták, a helyi sajátosságokhoz, a munkáltatók igényeihez jobban igazodó egyedi sajátosságokat próbálnak beépíteni a tantervekbe. Emellett nagyon sok helyen kiegészítő képzésként nyelvi képzések épültek be a programokba.

Tapasztalataink szerint az intézmények nem alkalmaznak a képzésben speciális módszereket. Speciálisnak vagy újszerűnek már a képzőközpontok által alkalmazott modulrendszerű képzés sem mondható, mivel ma már nagyon sok képző cég alkalmazza.

Saját vagy központi képzési programokkal minden intézmény rendelkezik, az ehhez kapcsolódó tankönyvek azonban már komolyabb problémát okoznak. Azok a képző intézmények, amelyek saját tantervekkel rendelkeznek, általában tankönyvírással, kiadással és forgalmazással is foglalkoznak. Szintén általános a jegyzetek írása. A saját jegyzetek írása még azoknál a képző intézményeknél is jellemző, amelyek központi programokat alkalmaznak, hiszen a központi programokat helyi szintre kell adaptálni, és ennek oktatásához saját jegyzetekre is szükség van.

Bizonyos szakmákban ennek ellenére sincsenek megfelelő tankönyvek. Ez főként a kisebb intézményeknél okoz gondot, amelyek nem vagy csak részben rendelkeznek vizsgáztatási joggal. Ugyanis éppen a vizsga során derülhet ki, hogy az alkalmazott tankönyvek nem feleltek meg a követelményeknek, és a hallgatók a vizsgán alulteljesítenek. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy habár az alkalmazott képzési programok, tankönyvek és jegyzetek mindegyike átesik egy engedélyezési, akkreditálási folyamaton,

mégis nagyobb gondot kell fordítani a minőségbiztosítására, illetve a tantervek, a tankönyvek és a vizsgakövetelmények összehangolására.

A vizsgált intézmények többsége egyben vizsgaközpont is. A középfokú iskolák, és a felsőoktatási intézmények alanyi jogon vizsgáztathatnak. A képzőközpontok és a nagyobb oktatási vállalkozások szintén megszerezték a vizsgáztatási jogot. Általában csak a kisebb vállalkozások nem vizsgáztatnak önállóan. Ezek a képző cégek együttműködési megállapodások révén főként az iskolarendszerű képzést folytató intézményekben vizsgáztatnak.

Az államilag elismert képesítéseket adó tanfolyamoknál tehát szabályozott rendszer szerint működő tanterv, tankönyv és vizsgarend érvényesül. Azonban a képző intézmények nemcsak OKJ-s szakmákat adó tanfolyamokat indítanak. A vállalati tanfolyamokon résztvevők a legtöbb esetben nem kapnak OKJ bizonyítványt. Az itt oktatott tananyagok általában speciálisak, szigorúan a vállalati igényeket követik. A vállalati tanfolyamok mellett még számos olyan tanfolyam van – tipikusan ilyen a számítástechnika –, ahol a képző intézmény saját oklevelével igazolja a tanfolyam elvégzését. Itt is egyedi tanterveket és jegyzeteket alkalmaznak a képző cégek.

Az interjúkban erről a következőket olvashatjuk:

„A képzésben milyen tanterveket, módszereket alkalmaznak?

Milyen modulokat – nagyon divatos szóval használva, ezt klasszikus módszerekkel és modulokkal építünk, tehát a legklasszikusabb módszereket éppen azért, mert az oktatás alsó fokon és alapfokon működik. Teljesen normál tematikát készítünk, illetve egy munkaügyi központba beadott tematikánk van, egy részletes tematikánk. Egységes jegyzetből dolgozunk. Ezek a jegyzetek egy részét mi írtuk és engedélyeztettük a korábbi Ipari és Kereskedelmi Minisztériummal, vagy hát éppen azzal a szaktárcával, aki erre illetékes volt. Nagyon sok jegyzetet veszünk vizsga központoktól, akik erre kijelöltek. De mondom, a tematika az egy részletes, alapos tematika, azt szakkörizálni szoktuk. A tematikának a lényege és eltérő az általános tematikától, hogy az alapismeret ott jobban hangsúlyozottabb, mert a tapasztalatok azt igazolják, hogy azt hosszabb időn keresztül kell tanítani, mert komoly alapismereti hiányok vannak, és különben nem lehetne megtanítani egy kazán szerkezetet. Fizika, kémia, matematika alapismereti hiányok vannak.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„Van egy regionális programunk, tehát a központi tanterveket kiegészítettük. Figyelembe vesszük a bevásárló turizmust, a helyi lehetőségeket, aztán igyekszünk a nyelvet is beépíteni. Két nyelv, a német és a szerb-horvát, ami nálunk lényeges. Tankönyveink, kidolgozott tételsoraink vannak kidolgozva. Minden egyéb tankönyv is a rendelkezésünkre áll, marketing, adózás, jogi ismeretek.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„A tematika központilag meghatározott, a Pénzügyminisztérium adja ki, amely alapján elkészítettük a saját képzési programunkat, és e szerint történik az oktatás. Előadások vannak, gyakorló feladatokat végeznek a hallgatók vizsga előtt. Az oktatók maguk készítik a feladatot menet közben. A munkanélkülieknél is vannak gyakorlati órák, amikor a tankönyvben lévő feladatokat kijelöli az oktató vagy összeállít feladatokat, azokat megírják. Akkor szóbeli záróvizsga előtt külön van egy házi vizsgájuk, ahol gyakoroltatjuk velük, hogy kell előadni azt a témakört. Próbáljuk erre felkészíteni őket. Legalább ennyi segítséget adunk, hogy ne érje váratlanul őket, hogy meg kell szólalni. Mert a legnagyobb probléma az, hogy a szóbeli vizsgára kevés alkalom van felkészülni. Folyamatosan íratnak a munkanélküliekkel dolgozatot, a nem munkanélküliekkel is megpróbáljuk, de ott nehezebb, mert nem biztos, hogy eljön, főlvállalja, pedig az ő érdeke lenne, hogy ezzel is ellenőrizzük, hogy naprakészek-e, folyamatosan készülnek-e. Nekünk nem mindegy, hogy milyenek a vizsgák, mert a céget minősíti, hogy hogy sikerülnek a vizsgák.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„Van valami egyedi módszerük, tantervük?

Nincs, mert ez annyira leszabályozott, az egész rendszer, hogy ettől eltérni nem lehet, nem célszerű. Tehát az a legnagyobb probléma, hogy nincsenek tankönyvek, szakkönyvek. Mert iskolában van egy tankönyv, és azt mondjuk, ezt meg kell tanulni. De itt attól függ például, hogy ki készíti a feladatot. Tehát ez a legnagyobb probléma, hogy nincsenek igazán tankönyvek. Most a Pénzügyminisztérium ígérte, hogy fog kiadni tankönyvet – pályázni lehet szakkönyvvel és majd azt tankönyvvé nyilvánítják, és ettől várjuk, hogy talán segít. A probléma az, hogy mindig a feladat végén írja ki a megoldást. Amikor elküldi, megírják a dolgozatot, utána egy hét múlva megkapjuk a javított példányt, és ott derül fény rá, hogy melyik könyvből lehetett volna ezt megtanulni. A probléma az, hogy nem biztos, hogy azt a témakört csak úgy lehet értelmezni. Ha másként értelmezi és ragaszkodik ahhoz, hogy csak azt lehet használni, ami abban a könyvben van, akkor emiatt megbukik a hallgató... Ez igazságtalan dolog a hallgatókkal szemben. Ez nagyon nagy probléma és nem biztos, hogy csak a Pénzügyminisztériumi képzéseknél van, hanem a másik minisztériumokhoz tartozóknál is, hogy nincs igazán tankönyv.”

Békéscsaba, oktatási vállalkozás

„Saját készítésűek ezek főleg, hiszen nem ma kezdtük az oktatást. Sok tantervet, programot dolgoztunk ki az évek folyamán a mindenkor érvényben lévő szabályozások, rendeletek alapján. Ezeket folyamatosan karban tartjuk. Természetesen támaszkodunk a központi tantervek adta információkra is. Valamint a képzési tapasztalataink is nagyon fontosak, a képzésben dolgozó tanáraink több mint 50%-a gyakorló szakember is, tehát nem csak tanít, így képes folyamatosan hozni a napi aktualitásokat, és ezeket beépíteni az oktatásba. Így a „statikus” tudást rögtön dinamizálni is tudjuk a gyakorlati szakember-tanárok segítségével.”

Budapest, oktatási vállalkozás

„Természetesen a vállalati tanfolyamok, azok nagyon szigorúan a vállalati igényeknek megfelelően készülnek. Tudok mondani egy példát, a TESCO áruházlánc dolgozóinak a kiképzését a BMIK végezte el. Nyilvánvaló, hogy ebben a képzésben a TESCO-nak nem volt érdeke, hogy humánszolgáltatást nyújtsunk ezeknek a dolgozóknak. A tanfolyam teljes mértékben a TESCO vállalati igényeket elégítette ki. Ezek a modulok költségcsökkentési szempontból sem kerülnek bele a vállalati képzésekbe.”

Budapest, BMIK

„Minden tanfolyamunk az OKJ feltételeknek felel meg, de egy saját tematika alapján tanítunk, amit szakértők bíráltak el. Jelenleg tanúsítványunk két évig érvényes. Korábban is, 1991-től foglalkoztunk tanfolyami képzéssel, akkor még a KSH rendszerben oktattunk. A KSH által alapított Számalk kezdte el ezeket a képzéseket kidolgozni, illetve a KSH-nak volt egy szakértői csoportja, akik kidolgozták a képzések tematikáját. 1991-től 1993-ig ez a rendszer működött, amíg az OKJ meg nem jelent. Gyakorlatilag az OKJ is kezdetben ezt egy az egyben, illetve csökkentett mértékben átvette. A 2/97. rendelet megjelenése nem módosította a mi működésünket, ez inkább csak azért volt, mert túl széles a piac és olyanok is belekerültek, akik nem biztos, hogy tudták ugyanazokat a feltételeket biztosítani, mint a komolyabb cégek.”

Budapest, főiskola

Ahogy az alkalmazott tantervek is többfélék, úgy a bizonyítványok is. Az interjúk során a képző intézményekben a következő bizonyítvány típusokkal találkoztunk:

1. OKJ-s, vagyis államilag elismert bizonyítvány. Az OKJ-n belül is többféle bizonyítványt kaphatnak a hallgatók. A cégek többsége középfokú végzettséget ígérő tanfolyamokat szervez. Ettől eltérnek a képzőközpontok, amelyek több alapfokú képzést is ajánlanak, illetve a felsőoktatási intézmények, amelyek a középfokú tanfolyamok mellett több felsőfokú tanfolyamot is szerveznek.
2. Munkaköri képesítést adó bizonyítvány, amely rövid idejű, általában betanított munkára jogosító képzést jelent, amelynek programját egy-egy vállalat speciális igényeinek megfelelően alakítják ki. A vállalati tanfolyamok általában rövid idejű, betanító jellegű képzések. A vállalatok nem érdekeltek abban, hogy dolgozóik államilag elismert végzettséget szerezzenek.
3. A látogatási bizonyítvány az iskola saját oklevele, amely nem ad államilag elismert szakképzettséget. Ezek általában tréningek (pl. álláskezeső tréning) vagy egyéb rövid idejű tanfolyamok (pl. tipikusan ilyenek a számítógépes tanfolyamok, ahol csak egy-egy szoftver kezelését sajátítják el a hallgatók).

A bizonyítvány típusok célcsoportokhoz is köthetők. A munkanélküliek képzésében az államilag elismert tanfolyamok dominálnak, míg az aktív

munkavállalók és vállalkozók körében inkább az államilag elismert végzettséget nem adó oklevelek a tipikusak.

„A piaci tanfolyamok általában rövidebbek, tehát nem mindig OKJ-ra irányulók. A vállalatok általában nem OKJ-t igényelnek, hanem megfelelő, az adott munkakör betöltéséhez szükséges ismereteket, sokszor betanító képzést. Tehát más a jellege, rövidebb ideig vesznek részt a munkában állók a képzésben és emiatt relatíve nagyobb számban fordulhatnak elő, míg a munkanélküliek hosszabb ideig tartózkodnak a rendszerben. Relatívve a számuk kevesebb is lehet.”

Szombathely, képző központ

„A szakképesítő tanfolyamokból – az OKJ-s tanfolyamokat értem ez alatt –, a tavalyi évben 6 volt. Kb. 6-ilyen tanfolyamot tervezünk idénre is, ebben alap- közép- felsőfokú vegyesen van.

És ami nem ad szakképesítést, azok milyen tanfolyamok?

Ilyenek, hogy szövegszerkesztés, csak táblázat kezelés, változó óraszám-ban, 20-30-40 óraszám-ban, 100 órás, amilyenek a konkrét igények, az alapján állítjuk össze.”

Békéscsaba, Kft.

2.6 A képző intézmények tárgyi feltételei

A tárgyi feltételek alapján az intézményeket három típusba sorolhatjuk.

(1) Az iskolák és a felsőoktatási intézmények saját kapacitásaikat használják az iskolán kívüli képzésben. Ezek az intézmények rendelkeznek a legnagyobb kapacitással. (2) Az oktatási vállalkozások és gazdasági kamarák szintén rendelkeznek saját székhellyel, de ez általában csak néhány tantermet jelent. A tanfolyami igényektől függően a többi tantermet és azok felszereltségét bérlik. Többen éppen az iskoláktól és a felsőoktatási intézményektől. Emellett az oktatási vállalkozások szívesen bérelnek művelődési házaktól és gazdasági vállalkozásoktól termeket, gyakorlóhelyeket. Ezek azért is előnyösek, mert itt is vannak olyan termek, amelyek oktatásra alkalmasak, rendelkezésre állnak a képzéshez szükséges segédeszközök is, és itt a délelőtti oktatás is jobban megoldható, mint egy iskolában. (3) A képzőközpontok saját épületekkel rendelkeznek. A bérlet a képzőközpontokra is jellemző, habár ezek az intézmények általában több ezer m²-es épületekben helyezkednek el, és nem ritka, hogy 20 tanteremmel rendelkeznek. Vannak olyanok, amelyek tanműhelyekkel is rendelkeznek, de olyanok is akadnak, amelyek csak tantermekkel. Emellett minden képzőközpont bázisiskolákkal is együttműködési megállapodást kötött.

Az intézmények tárgyi feltételrendszerének feltérképezése során a következő főbb problémákkal találkoztunk:

- A tárgyi kapacitás kihasználatlansága.
- Zsúfoltság.
- A felszereltség elavultsága.

A kapacitaskihasználtság több szempontból is megközelíthető. Az iskolán kívüli képzésben ugyan nincs olyan szabályozás, ami egy-egy tanév rendjére vonatkozik, de ebben a képzési formában is érvényesül bizonyos ciklikusság, ami az iskolai tanév rendjét követi. Természetesen vannak nyári tanfolyamok is, de a legtöbb intézménynek problémát okoz ezek feltöltése. Tehát a nyári hónapokban kicsi a kihasználtság. Sokan arra használják fel ezeket a hónapokat, hogy előkészítsék és megszervezzék az ősszel induló tanfolyamokat. Emellett beszélhetünk napi kapacitás kihasználtságról is. A tanfolyamok többsége délelőtt zajlik (pl. a munkanélküliek csoportos képzését is csak délelőtt bonyolíthatják az intézmények). Éppen ezért napi ciklikussága is van a tantermek kihasználtságának, délután kevésbé használják a tantermeket. Ugyanakkor sok helyen folyik két műszakos oktatás (pl. az iskolai képzést végző intézményeknél szinte csak délután van iskolán kívüli képzés).

A kapacitások mérlegelésének harmadik szempontja, a szakmák szerinti különbözőség. A képzőközpontok többsége saját tanműhellyel rendelkezik, és éppen ez okozza manapság a legnagyobb problémát. Ezeket a tanműhelyeket – már több éve – a képzőközpontok átadásakor alakították ki, az akkori képzési igényekre alapozva. Azóta a legtöbb helyen megváltoztak az igények, és egy-egy szakma oktatására ma már egyáltalán nincs szükség, helyettük más szakmák kerültek előtérbe. Így vannak olyan tanműhelyek, amelyek üresen állnak vagy tanteremmé alakították át őket, és a tanműhelyek felszereltsége kihasználatlan marad. A másik gondot a felszereltség folyamatos fejlesztése, korszerűsítése okozza. A központok átadásakor világbanki segítséggel történt egy egyszeri nagy beruházás. (A világbanki támogatás nemcsak a képzőközpontokra, hanem a bázisiskolákra is vonatkozott, vagyis egyes iskolák így tehettek szert modern eszközökre, amelyeket természetesen az iskolai képzésben is használnak.) Ettől kezdve a központok felelőssége a felszereltség fejlesztése és bővítése, amit önerőből kell megvalósítaniuk. Az amortizáció pl. az egyik legdivatosabb szakmában, a számítástechnikában viszont igen nagy mértékű.

Az oktatási vállalkozások közül csak kettő akadt, amely hasonló nagyságú, mint egy képzőközpont, a többi általában kisebb, csupán 1-3 tanterem. Szükséglettől függően a többi terem bérlik. A bérlet természetesen nemcsak a tantermet, hanem annak felszereltségét is magában foglalja. Olyan kisebb vállalkozás is akadt, amelyik egyáltalán nem rendelkezik székhellyel, minden tanfolyamra külön bérelnek termeket. A nagyobb vállalkozások ügyelnek arra, hogy olyan termeket béreljenek, amelyek felszereltsége korszerű, és jól megközelíthető helyen vannak. Ez előnyt biztosít

hat számukra a képzőközpontokkal szemben, amelyek sokszor a város szélén vannak és tömegközlekedéssel csak igen rosszul megközelíthetők.

Habár csak az iskolák és a képzőközpontok rendelkeznek saját tanműhellyel, az oktatási vállalkozások részéről a tanműhelyek bérlése egyáltalán nem megszokott. Ahol gyakorlati képzés szükséges a szakmához, ott általában vállalatokkal kötött megállapodások alapján zajlik a képzés. Vagyis az iskolán kívüli szakmai képzésben jelentős szerepet játszik a munkahelyi gyakorlat, a termelésben történő képzés. Amíg az iskolai képzésben a duális képzés egyre inkább visszaszorul, addig az iskolán kívüli képzésben szorosabb a kötelék a képzés és a gazdaság között.

A nem költségvetési intézmények részéről a tantermi bérletnek finansziális okai is vannak, hiszen ezek a vállalkozások nem olyan tőkeerősek, hogy nagyobb saját épülettel és eszközállománnyal rendelkezzenek. Ennek előnye az is, hogy sokkal rugalmasabbak és gazdaságosabban tudnak működni. Kevésbé kötöttek egy-egy szakma oktatásához, és a jelentkezők, illetve a tanfolyamok számát mérlegelve bérelnek termeket.

Az interjúkban így számolnak be erről:

„1992-'93-ban amikor az intézményt alakították, akkor még úgy nézett ki a munkaerő-piaci kihasználtság, vagy a munkaerő-piaci helyzet, hogy mondjuk egy mezőgazdasági gépszerelő tanműhely nagyon jól kihasználható volt. Kiderült az utóbbi időben, hogy már egyáltalán nem használható – most például ennek átalakítását tervezzük. De még mondhatok ilyen példát, mert mondjuk volt két hidraulika-pneumatika terem, nagyon úgy nézett ki, hogy kihasználható lesz, egy ideig az is volt, aztán lepukkadt az egész, mert nincs rá kereslet. Összevontam a két termet és az egyik terem helyén egy kereskedelmi és vendéglátóipari szakmákat, értékesítő szakmákat oktató kabinetet alakítottam ki, délelőtt, délután van oktatás benne. Tehát egyszerűen követni kell a piac igényeit a tantermek átalakításával.”

Pécs, képzőközpont

„Hány helyet bérelnek?

Nagykanizsa, Zalaegerszeg, Kecskeméten. Ezek olyan intézményekben vannak, ahol rendes nagy előadók vannak, tehát művelődési házakban, ilyen helyeken, ahol amúgy is oktatás folyt régebben. Arra figyelünk, hogy a hallgatóinkat olyan körülmények közé vigyük, ami színvonalban is a cégünknek megfelelő arculatához tartozik. Azt nem merjük föl vállalni, hogy olyan helyre vigyük a hallgatóinkat, ahol nincs technikai felszerelés, tehát nem mindegy, hogy hova mennek.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„Van valami gyakorlati helyetek?

Igen, pillanatnyilag van egy szentlőrinci csoportunk, ahol ötödéves technikusminősített végző fiatal diákokból áll ez a csoport, ők a Konzum szuper-

marketba járnak szakmai gyakorlatra. Végigkísérik az áru útját az áruátvételtől az értékesítésig, a pénztáros gyakorlatig.

És ez a gyakorlat a Konzumban hogy megy?

Ott is béreljük magát a lehetőséget, tehát a gyakorlati teret. Amikor kint van az értékesítési gyakorlat, akkor az általuk kijelölt vezető helyettes kolleganő foglalkozik a hallgatókkal végig. Magyarul, beállítják őket a pult mögé, tehát ahogy az élet van. Bár ez nem kötelező jellegű, mert a kereskedő boltvezető szakmánál nem kötelező a gyakorlat, de mi beépítettük éppen azért, mert nagyon sok más területről átkerült hallgatónk van, aki csak, mint vásárló ismerte a kereskedelmet. Szeretnénk egy teljesen önálló saját üzletet, ahol minden meg lenne alapozva, és működne. Egy olyan vegyes boltot, amiben minden van. Csak ehhez kell hely, idő, energia, engedélyezés.”

Pécs, oktatási vállalkozás

2.7 A képző intézmények személyi feltételei

A tárgyi feltételeknél láttuk, hogy – az oktatási vállalkozások többsége – nem rendelkezik saját tanteremmel és felszereltséggel. A személyi állományra ez még inkább igaz. A főállású munkaerő általában igen csekély számú, az óraadók száma viszont igen nagy. Nem ritka a 100 fő feletti tantestület, viszont az állandó tanárok létszáma átlagosan csupán 11 fő. A legnagyobb állandó tanári gárdával a képzőközpontok rendelkeznek. Több olyan képző cég is akad, ahol csak óraadó tanárokkal dolgoznak. Jellemző, hogy a férfi tanárok aránya megegyezik a nőkével, sőt vannak olyan intézmények, ahol többségben vannak a férfiak.

A képzőközpontokban és az oktatási vállalkozásoknál a tanárok alkalmazásánál több szempont egyszerre érvényesül:

- Szakirányú iskolai végzettség.
- Szakmai tapasztalat.
- Vállalati gyakorlat.

E három szempont minden intézmény számára a fontos. Emellett intézménytől függően még egyéb szempontokat is figyelembe vesznek (pl. van, ahol előnyt jelent az oktatási gyakorlat vagy a jelentkező életkora). Több helyen, inkább a fiatal oktatókat fogadják szívesen. A kapcsolatoknak az oktatók alkalmazásánál is fontos szerep jut, hiszen sok intézmény ismeretségi alapon „szerzi be” oktatóit. Ha ismeretlenül jelentkezik valaki oktatónak, tőle általában referenciákat kérnek, illetve csak meghatározott próbaidő után alkalmazzák. A legkevésbé fontos feltétel a pedagógiai végzettség, ehhez általában egyetlen intézmény sem ragaszkodik.

A középfokú iskolákban más a helyzet, ott nem beszélhetünk felvételi követelményekről, hiszen az iskolai képzésben tanítók vesznek részt az

iskolán kívüli képzésben is, pontosabban azok, akik vállalkoznak rá. Ahol viszont az iskola tanáraiból alakult kisvállalkozásként működik az iskolán kívüli képzés, jellemző, hogy külső szakembereket is foglalkoztatnak az oktatásban.

A felsőoktatási intézményekben is hasonló a helyzet, ott az egyetemi oktatók vesznek részt a képzésben, de az is gyakori, hogy külsős, a gazdaságban tevékenykedő óraadókat foglalkoztatnak. Bizonyos szakmákban jellemző, hogy az egyetemi oktatók gyakorlati gazdasági tapasztalatokkal is rendelkeznek. Vannak olyan oktatók, akiket magas szintű elméleti tudásuk miatt egyes vállalkozások szakértőként alkalmaznak. Tehát a felsőoktatási intézményekben az oktatókat is szoros szálak fűzik a munkaerőpiachoz.

Összességében az iskolán kívüli képzésben az oktatóval szemben támasztott legfőbb követelmény a magas szintű szakmai ismeret és a szakmai gyakorlat. A tanárok állandó megmérettetésben vesznek részt, mert a képző intézmények igénylik a hallgatók visszajelzéseit, és ennek alapján döntenek el, hogy továbbra is foglalkoztatják vagy megválnak az adott oktatótól. Van, ahol ennek formális eljárása is van: a tanfolyam végén a hallgatók egy értékelő lapot töltenek ki a tanfolyamon oktatott tárgyakról és tanárokról.

A szakmai ismeretek szinten tartásához szükség lenne az oktatók továbbképzésére. Abból a sajátos helyzetből adódóan, hogy az oktatók többsége óraadó, következik az is, hogy a képző intézmények többsége nem végez rendszeres továbbképzést a tanároknak.

A továbbképzés egyébként differenciált képet mutat. A középiskolai tanároknak az érvényes szabályok szerint kell részt venniük továbbképzésen, de az oktatási vállalkozások között igen nagy különbségek vannak. Vannak olyanok, amelyek ISO minősítéssel rendelkeznek, így belső képzési tervvel is, vagyis munkatársaik vagy belső, vagy más cégnél szervezett továbbképzésben vesznek részt. Vannak olyan cégek, amelyek ugyan nem rendelkeznek belső képzési tervvel, mégis tartanak alkalmasszerűen továbbképzéseket. Olyan cégek is akadnak, ahol szakmai konzultációkat tartanak, vagy szakmai konferenciákra küldik az oktatókat. Természetesen mindezek csak a főállású munkatársakat érintik. Ahol nincsenek továbbképzések, általában ott is elvárják mind a külső mind a belső munkatársaktól az önképzést.

A felsőoktatási intézmények oktatói szintén nem vesznek részt szervezett, rendszeres továbbképzéseken, viszont ez a réteg a legkvalifikáltabb, illetve főállásuk követelménye is az állandó önképzés.

A képzőközpontokban rendszeresen szervezett továbbképzés működik. Ez időközönként, belső képzési terv alapján valósul meg. A képzőközpontok átadásakor több munkatárs is külföldi tanulmányúton és különböző képzéseken vett részt. Akad olyan képzőközpont is, ahol a képzési tervre jutalmazási, előléptetési rendszer is ráépül, így sarkallják minél jobb teljesítmény elérésére a munkatársaikat. A külső munkatársak is részt vehetnek

ezek a képzéseken, de számukra nem kötelező. Ugyanakkor évente egyszer nekik is szerveznek egy-egy tréninget. A képzőközpontok továbbképzési rendszere azonban azt a problémát is felveti, hogy a munkatársak kihasználva a képzési lehetőséget új, jobban fizető állás után néznek, illetve arra is volt példa, hogy saját vállalkozást alapítottak. Így pl. van olyan képzőközpont, ahol pályakezdőket vagy szakmai tapasztalattal nem rendelkező munkatársakat tudnak csak alkalmazni.

Az interjúkban erről a következőket olvashatjuk:

„Mindenképpen a referenciájuk számít. Mivel nem ma kezdtük, van egy régóta kialakult stáb. Itt mindig csak a bővülést vagy a cserét kell figyelni és itt a referenciát nézzük. Önletrajz, hol dolgozott, mivel tudja dokumentálni, gyakorlatilag ilyen szempontból válogatjuk, választjuk őket. A felnőttképzésben mi a szakmában szerzett gyakorlatát tartjuk a legfontosabbnak. Természetesen bizonyos minimum előképzettséget dokumentálnia kell. Helyi továbbképzéseken illetve bizonyos szakirányban konferenciákra küldjük el őket. Ez a kettő jellemző.”

Budapest, oktatási vállalkozás

„Tehát a felsorolt tanfolyamból látszik, hogy ez mindegyikben használható, de pl. a külkernél is, az ingatlanál is szükség volt külső szakemberekre. Az oktatógárdánknak legalább a fele kívülről jár be és ez nagyon jó, mert ők cégeknél, vállalkozásoknál, hivataloknál vannak, hozzák az életet és ezért a kurzusaink – legalábbis ezt mondják – életszagúak. Mi gyakorlat-orientáltak vagyunk, nem megyünk el annyira a matematika meg az elméletek irányába, azonnal hasznosítható ismereteket akarunk nyújtani.

Tehát nem pedagógusok, hanem szakemberek?

Igen, de nagyon jól tanítanak, mert hozzátartozik, hogy a hallgatókkal jó viszonyban kell legyenek, mert ők visszajeleznek, hogy melyik kurzus tetszik, melyik nem tetszik, tehát eléggé őszinték.”

Nyíregyháza, főiskola

„Évente kb. 50 oktató megfordul nálunk. Minden tárgyat más tanít. Most már nincs az, hogy egy ember visz végig egy tanfolyamot.

Csakis kizárólag felsőfokú végzettségű gyakorló szakembereket foglalkoztatunk, akik az adott szakmát élesben csinálják. Ilyeneket foglalkoztatunk, tehát külsőket, gyakorlatilag, aki felsőfokú szakirányú, többsége egyetemi végzettségű, de mindenképpen felsőfokú végzettséggel kell rendelkezniük.

Milyen tanítási ismeretük van?

Többségének az évek során (mert már visszatérő törzsgárdánk van), egyre nagyobb a felnőttképzési tapasztalatuk. Nyilván vannak kezdőink is, van, aki nálunk szerzi meg úgymond a felnőttoktatási tapasztalatát, valaki meg nem szerzi meg. Próbálkozik, aztán nem jön össze. Ilyen is van. Azokat foglalkoztatjuk visszatérően, akik beváltak. Akik át tudták adni az anyagot, hallgatókat is ambicionálni tudják, el tudják fogadtatni magukat, a tárgyu-

kat, és nyilván a vizsgán is megfelelően viszik át a hallgatókat. Ez is nagyon sokat számít. És ha nem, akkor nincs tovább.

A tanárok részt vesznek-e valamilyen szakmai továbbképzésben?

Saját magukat folyamatosan képzik, igen. Mi viszonylag ritkán finanszírozunk külső továbbképzést.”

Békéscsaba, oktatási vállalkozás

„Részt vesznek-e a tanárok valamilyen szakmai továbbképzésen?

Igen. Itt az intézményen belül szervezzük rendszeresen. Van egy kialakított belső képzési rendszerünk, ez azt jelenti, hogy az intézményben dolgozó kollegák ennek a rendszernek az alapján bizonyos pontszámokat kell, hogy beszeressenek egy évben, és ettől függnék bizonyos előrelépési vagy jutalmazási, egyéb dolgok. Ebben a rendszerben pontszámot lehet szerezni bizonyos állami iskolai végzettségek megszerzésével. De van egy ún. kötelező része, amelynek keretében az intézmény minden évben X alkalommal belső tréningeket szervez. Ez egyrészt szolgál a jogszabályi háttér megváltozásának ismerete, a tananyagkészítés módszerének továbbfejlesztése, a fásultság elleni – mert azért csak munkanélküliekkel meg olyan emberekkel foglalkozik –, tehát a különféle tréningek. A részvétel kötelező. Amit még el kell ehhez mondani, hogy ezt úgy hívjuk, hogy belső képzési rendszer, de természetesen vonatkozik a külsős kollegákra is, nem ilyen kötelező jelleggel, de úgy, hogy évente két alkalommal az intézmény összes külső oktatásban részt vevő tanárának – nem biztos, hogy tanár, lehet cégvezető – csinálunk egy napos tréninget.”

Pécs, képzőközpont

„Elsősorban a szakmájukhoz tartozik, hogy a szakirodalmat, az új változásokat naprakészen tudniuk kell. Saját maguknak is az érdeke, hogy állandóan figyeljék az új ismereteket.”

Pécs, oktatási vállalkozás

2.8 Finanszírozás

Az intézményvezetők a pénzügyekkel kapcsolatban nem szívesen nyilatkoztak, legtöbbször csak annyit árultak el, hogy ha nem lenne haszna, akkor nem csinálnák. A finanszírozás szempontjából is szét kell választani a költségvetési intézményeket és a vállalkozásokat.

A költségvetési intézmények non-profit, nem nyereségorientált intézmények. Ide tartoznak a képzőközpontok, a középfokú iskolák és a felsőoktatási intézmények. A képzőközpontok önálló költségvetéssel rendelkeznek. Az állami támogatás azonban csak a költségvetésük egy részét fedezi, a fennmaradó részt ki kell termelniük. Általában az állami támogatás csupán a főállású dolgozók költségeit fedezi. A támogatás mértéke attól is függ, hogy a képzőközpont hol helyezkedik el. A képzési profilnál már említettük,

hogy a nyugat-magyarországi képzőközpontokban jóval kisebb arányban folyik munkanélküliek képzése, mint Kelet-Magyarországon. Ezért a dunántúli képző központok jobban rá vannak kényszerítve a piaci versenyben való részvételre, mint a keletiek, ahol a munkanélküliek képzése jelenti a legfőbb tevékenységet.

A középfokú iskolák, egyetemek és főiskolák ugyan önálló költségvetési intézmények, ahol az iskolán kívüli képzés beépül a „nagy” intézmény költségvetésébe. Így az iskolán kívüli képzést szervezőknek nem érdekük, hogy minél nagyobb hasznot termeljenek. Hiszen ha termelnek is nyereséget, nem feltétlenül kerül vissza pl. arra a tanszékre, amelyik a képzést végzi. Így inkább a null szaldó elérése a cél. Számukra a legfőbb motiváció a képzésben résztvevő tanárok fizetésének kiegészítése.

A kevés erről nyilatkozó vállalkozásvezető szerint egy-egy tanfolyam bevételének 10-15%-a a nyereség. A nyereséget általában visszaforgatják tankönyvek, jegyzetek írásába, illetve az eszközállomány fejlesztésébe. Ez a viszonylag kicsi haszonkulcs a kisebb cégeket instabillá teszi, likviditási problémát okozhat, egy rosszul sikerült tanfolyam elegendő ahhoz, hogy veszteségesek legyenek. Ez az egyik magyarázata annak is, hogy a képző cégek többsége kivonult a munkanélküliek csoportos képzéséből. Amellett, hogy a képzés elnyerésével járó túlzott bürokráciát sem kedvelik, a munkanélkülieknek szervezett tanfolyamok díja is annyira „nyomott”, hogy ezen nincs, vagy alig van hasznuk. Ezért, akik a munkanélkülieknek szervezett képzést folytatnak, azok is több lábon állnak, más típusú képzéseket is szerveznek. A több lábon állás természetesen nemcsak rájuk jellemző, hiszen minden intézmény többféle célcsoportnak szervez képzést. Szintén a több lábon állást erősítik a képzést kiegészítő tevékenységek, pl. a tankönyvkiadás és forgalmazás, a tantervek árusítása is.

Az interjúkban erről a következőket mondták:

„Költségvetési intézmény vagyunk, ez azt jelenti, hogy az államháztartási törvény alapján dolgozunk, tehát itt nem lehet nyereségről vagy veszteségről beszélni. Non-profit érdekeltségű cég vagyunk. Ehhez azért hadd mondjak el annyit, mert nyilván itt akkor az is érdekes lehet, hogy ki a finanszírozó. A képző központok, ahogy említettem, állami alapítású és állami költségvetési intézmények. Ez nem azt jelenti, hogy a működésüket az állam finanszírozza. A képző központok döntő többségénél az éves bevétel 25-33 százalékát adja csak az állam, ez a mi esetünkben az elmúlt évben 24,8 százalék volt, ami azt jelenti, hogy kaptam 58-60 millió forintot az állami költségvetésből, ami arra nem elég, hogy a főállású kollégáim bérét fizessem TB-járadékkal együtt. Az összes többit a piacról kell beszereznem, pályázni, hozni az üzleti képzéseket, de a gazdálkodásom az állami költségvetési intézményekre meghatározott nagyon szigorú szabályozások között zajlik.”

Pécs, képzőközpont

„Az az igazság, hogy nekünk volt egy veszteséges tanfolyamunk, a legelső, és az rányomta a bélyegét utána egy jó darabig a tevékenységre. Sajnos másik megyében kezdtünk, nem ott kellett volna, és nem jött be. Utána kezdtünk egy kicsit kievickélni, és csak akkor tudtunk valamit beruházni, vagy olyan dolgokat vásárolni, ami kellett, mert szinte semmink nem volt.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„A tanfolyami képzés igazából, legalábbis a munkaerő-piaci képzés mindenképpen elég nyomott és felülről szabályozott. Eleve nem enged meg nyereségtartalmat, meg egyéb dolgot, hogy miért, nem tudom, mert vállalkozás ez ugyanúgy, mint bármi más. De természetesen ez nem azt jelenti, hogy nem lehet megcsinálni a tanfolyamot. Önköltség körül alakulnak ezek a központi forrásból finanszírozott képzések. Most az önköltséget úgy értem, hogy bizonyos fejlesztési, bizonyos értékcsökkenési leírásokat el lehet számolni. Tehát visszaforgatásra önköltséges. Meg lehet belőle élni, de ha csak azt csinálná az ember, akkor nem. Ha csak egy lábon állnánk, nem lenne nyereséges.”

Budapest, oktatási vállalkozás

„Biztos, hogy az első kurzusok nem nyereségesek. Ennek két oka van. Vagy nem jelentkeznek annyian, mert még nem annyira elfogadott, a másik pedig, hogy a kezdeti beruházásoknak is meg kell történni. Nálunk ez ugye, a tananyagokat jelenti. És ezeket a tananyagokat mi vagy megvásároljuk valahonnan, még a 90-es évek elején nem lehetett, napjainkban is drágák ezek a tananyagok, vagy meg kell csináltatni – itt van egy csomó szervezési költség, bevezetési költség, a reklámok, oktatástechnikai eszközök beruházása, software, stb. Ezek után már nem kell rá költeni. Tehát van egy bevezetési költség, úgy, hogy közben nincs annyi jelentkező, és nem is lehet a tandíjat emelni, olyan szintre, hogy arra még jöjjenek, hiszen ahhoz vonzónak kell lenni az első időszakban.”

Nyíregyháza, oktatási vállalkozás

2.9 Intézményi kapcsolatok

Mint a gazdaság minden területén, a képzésben is nagyon fontosak a kapcsolatok, a hivatalos és az informális kötelékek. Egyetlen olyan intézményt sem találtunk, amely ne tartaná működése egyik alapvető feladatának a kapcsolatépítést. A képző intézmények kapcsolati hálójában a legfontosabb intézmények a következők: középfokú iskolák, munkaügyi központok és kirendeltségek, gazdasági vállalkozások, önkormányzatok, gazdasági kamarák, szakmai szövetségek, felsőoktatási intézmények.

2.9.1 Kapcsolat az iskolákkal

A legtöbb képző cég szoros együttműködést alakított ki a település vagy a régió középfokú iskoláival. Az iskolákkal való kapcsolattartás általában azt jelenti, hogy az oktató cég használja az iskola tárgyi feltételeit, illetve tanárait. Ez leginkább a képző központokat jellemzi. Kivételt jelentek ez alól a felsőoktatási intézmények, amelyek saját forrásaik lévén, nem kényszerülnek erre.

„Amikor a képzőközpont létrejött, akkor a megyében működő szakképző iskolák egy picit bizalmatlanul fogadták a konkurencia megjelenését. Aztán jól alakultak a kapcsolatok. Minden tanárt szinte minden iskolában személyesen megismertem. Aztán főként olyan kihelyezett képzéseinknél, amikor abból kiindulva, hogy ne utazzassuk a hallgatókat, és mondjuk egy képzést egy vidéki iskolára alapozva csináltunk, mi adtuk hozzá a képzési programot, mindent az iskola eszközeivel, és tanáraik bevonásával csináltuk. Tehát egész jól alakult a kapcsolat. Aztán úgy néz ki, hogy megtanulták, hogy kell ezt csinálni. És azt mondták, hogy meg tudjuk mi ezt önállóan is csinálni. Ezért az utóbbi időben ezek a kapcsolatok lazultak. Ma inkább olyan esetben jellemző ez a kapcsolat, ha valamely intézménynek az adott tanfolyamra nincs vizsgáztatási joga, akkor minket kér fel.”

Nyíregyháza, képzőközpont

„Milyen a kapcsolatuk az iskolákkal?

Nagyon jó, legalábbis az én megítélésem szerint, nagyon szoros a kapcsolatunk, majdnem minden helyszínen, iskolában oktatunk, tehát ez a hely maga adja, hogy az iskolákkal jó kapcsolatunk van majdnem mindenhol. És a tanári karnak is egy részét az iskolák adják.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„Természetesen. Számos kihelyezett képzésünk van a régióban. Itt a házban a négyszáz férőhelyes képzőközpontban a hallgatói napoknak mintegy 60%-át teljesítjük. Ez azt jelenti, hogy a képzéseink 40%-a kihelyezett képzésként működik, Békés és Csongrád megyében, számos helyen. Most is így van ez, hogy az 50 képzésünk közül csak 29 van itt bent, a többi kinn van Csongrád megyében, pl. bázis intézményünk van a Móra F. szakközépiskolában, ahol lebonyolítjuk-szervezzük a Csongrád megyei képzésünket. Ezt elmondhatom Békés megyére is, pl. a szociális képzések, és az egészségügyi szakközépiskola biztosít gyakorlóhelyet, oktató termet, ugyanez van Csongrád megyében is a szociális képzéseknél, de ezt mondhatom esetleg bizonyos képzési vállalkozásokkal kapcsolatosan is, akik adott esetben helyet biztosítanak a mi képzéseinknek. Vagy közreműködnek, mint BT, Kft, óraadóként, hiszen nekünk itt bent a házban van 28 instruktorkunk, akik főállásban oktatnak, és van 130 külső, akik a térségben oktatnak.”

Békéscsaba, képzőközpont

„A Budapesti Munkaerőpiaci Intervenció Központtal van tanfolyam-szervezésben kapcsolatunk. A BMIT a munkanélküliek képzésével, átképzésével foglalkozik, 12 bázisiskolájuk van. Mi is ezek közé tartozunk. Készek vagyunk bármilyen számítógépes tanfolyam, illetve a saját szakmáinkban tanfolyamok lebonyolítására. A BMIT végzi a tanfolyamok szervezését. Jelenleg is folyik egy számítógép-kezelői tanfolyam. Az itteni tanárok oktatnak, a BMIT számítógépein tanulnak a hallgatók.”

Budapest, iskola

2.9.2 Kapcsolat a cégekkel

A legtöbb oktatási vállalkozás mindazokkal a cégekkel is kapcsolatban áll, amelyek számukra lehetséges potenciális munkaerő-felvevők.

Ez a kapcsolat több dolgot is takar: (1) több helyen külső cégnél történik a gyakorlati képzés, (2) a munkáltatók, mint a képzés megrendelői is megjelennek, (3) olyan példák is akadnak, ahol a képző cégek a gazdasági vállalkozások szakembereit előadóként vagy szakértőként alkalmazzák. (4) Más esetekben éppen a képző cégek oktatói jelennek meg külső szakértőként egy-egy gazdasági vállalkozásnál.

Nagyobb gazdasági vállalkozások esetében – multinacionális cégeknél – az is előfordul, hogy pusztán a képző cég infrastruktúrájára van szükségük, és belső képzésként saját maguk szervezik meg az oktatást dolgozóik számára.

„Definiáljuk így: a munkaadói szervezetekkel. Minden szektornak napi kapcsolata van ezekkel a szervezetekkel, tehát az ipartól a szociális intézményekig, a munkaadót elég szélesen értelmezzük. Nemcsak a cégeket, a nagyvállalatokat tekintjük, hanem a kisvállalkozókat, az önkormányzatokat, mint legfőbb foglalkoztatót ebben a térségben, valamint az önkormányzati intézményeket. Ezért nagyon fontos, hogy a kapcsolat legyen abszolút közvetlen, gyakorlati színhelyet biztosítanak, terepet biztosítanak a képzéshez, és sok lenne felsorolni azokat a cégeket, ahol mi kint vagyunk és a hallgatóknak gyakorlatot biztosítanak, mindenesetre van néhány olyan nagyvállalat, amely meghatározó.”

Békéscsaba, képzőközpont

„Ennek két része van. Egyrészt az, hogy engem meg a kollégáimat is személy szerint ismerik, mert igyekszünk minden olyan kutatásba, rendezvénybe, szervezetbe, kamarai rendszerbe ott lenni szakértőként, nemcsak helyi, hanem országos szakértőként is ott vagyunk, akkreditációs bizottságokban is benne vagyunk, elismernek bennünket. Másrészt a vállalkozások egyéb területeken is igényt tartanak a munkánkra, tehát nagyon sok olyan kutatásban, felmérésben veszünk részt, amelyekbe ez kapcsolódik. Pl. már említettem, hogy karrier adatbázist készítünk, vagy a kiadványokat,

amelyek információt adnak. Ez azt jelenti, hogy több ezer vállalkozással vagyunk szinkronkapcsolatban. Szinte magától értetődik, ha ilyen jellegű problémájuk van, akkor először minket kérdeznek meg.”

Nyíregyháza, főiskola

„Igyekeztünk kezdetől fogva a cégekkel is jó kapcsolatot kialakítani. Kezdetben, ez annyiban okozott gondot, hogy referenciák hiányában elég nehezen fogadtak el minket. De úgy gondolom, hogy a három év alatt sikerült több nagy céggel olyan kapcsolatot kiépíteni, hogy akár tananyagfejlesztésben, akár bizonyos képzésekben számítanak ránk. Ez nem egy folyamatos dolog, tehát az nem azt jelenti, hogy egy-egy cégtől mi folyamatosan kapunk megrendelést. De azért alkalomszerűen valamiféle kontaktus vagy valamilyen interakció lezajlik.

Kezdetben inkább mi kerestük meg a cégeket, meg most is ez a folyamat állandóan tart. Inkább egy szűkebb körben próbálunk személyes kapcsolatot létesíteni, és ez elsősorban legtöbbször ahhoz kapcsolódik, hogyha az illető cég valamiféle technológiaváltásban van benne, vagy valamiféle létszámbővítésben, mert inkább ilyenkor van szüksége jobban képzésekre. Tehát erről kapunk információt, és akkor személyesen megkeressük a céget. De van olyan cégünk, pl. itt a Philips, akinek, mivel nincs az oktatásra külön infrastruktúrája, általában mi oktatási helyiségeinket szokta ilyen célra igénybe venni.”

Szombathely, képzőközpont

2.9.3 Kapcsolat a munkaügyi központokkal, kirendeltségekkel

Minden olyan intézmény, amely csoportos munkanélküli tanfolyamokat szervez szoros kapcsolatot tart a munkaügyi központokkal. Különösen jellemző ez a képzőközpontokra.

Azok az intézmények, amelyek nem csoportos, hanem egyéni munkanélküli képzéseket folytatnak szintén kapcsolatban állnak a munkaügyi központokkal és kirendeltségekkel. Itt azonban meg kell említeni, hogy sokszor az informális kapcsolatok fontosabbak, mint a formálisak. (Pl. sokszor azon múlik, hogy a központ vagy a kirendeltség ügyintézője milyen intézményt ajánl a munkanélkülinek, hogy kit ismer.)

„Nagyon jó a kapcsolatunk a munkaüggyel. Az előbbieken már érintettem, hogy minden évben pályázunk, tavasszal, év elején kiírják a pályázatokat, hogy milyen képzések keresettek a munkaerő piacon, és lehet pályázni. Tehát pénzügyi-számviteli szakképzésben rendszeresen pályázunk, mérlegképes könyvelőire, adótanácsadóira, és számviteli ügyintézőire. És eddig még mindig nyertem. Úgy tűnik, hogy be is tudjuk indítani a csoportokat. A Békés megyei munkaügyi központ írja ki a pályázatokat, de a kapcsolatépítésnél fontos megemlíteni, hogy a megye minden kirendeltségé-

nek személyesen is ismerem az oktatási felelőseit, szinte mindennapi a kapcsolatunk.”

Békéscsaba, oktatási vállalkozás

„Küldenek azért hozzánk, ha az átképző központban nem indul tanfolyam, egyéni átképzésben azért szoktak részesülni. Általában a munkaügyi központ kirendeltségéből küldik hozzánk, hogy érdeklődjön nálunk, hogy indul-e tanfolyam. Ha igen, akkor adjuk be a papírokat, és majd támogatni fogják. Végül is onnan jön, de ez inkább személyes ismeretség. Én ugyanis nem szoktam pályázni a munkaügyi központ tanfolyamaira, van egy pályázati rendszer, ahol minden éves szakképzésre fordítható összegekre meg vannak a szakirányok, stb. és évek óta nem pályázok ezekre a dolgokra. Felesleges.”

Békéscsaba, oktatási vállalkozás

„Abszolút szerves kapcsolatban állunk, napi kapcsolatban. A munkanélküliek kiközvetítése onnan történik, onnan történik a támogatásuk, mi szolgáltatunk a munkaügyi központoknak képzést, és szolgáltatást nyújtunk. Eddig pályázati rendszerben történt, most pedig keret megállapodás keretében, a Minisztérium felajánlása alapján. Ez azt jelenti, hogy már lekötöttük az ez évre szóló keret-megállapodásunkat Békés megyében 1500 munkanélküli, Csongrádban 360 munkanélküli képzésére.”

Békéscsaba, képzőközpont

2.9.4 Kapcsolat az önkormányzatokkal

Az eddig felsorolt intézmények közül a képző intézmények a leggyengébb szálakkal a helyi önkormányzatokhoz kapcsolódnak. Csak néhány vezető említette, hogy már dolgoztak együtt a helyi önkormányzattal, legtöbbször az önkormányzati dolgozók számára szerveztek képzést.

Az iskolák, mint fenntartóikkal állnak kapcsolatban az önkormányzatokkal. Az iskolán kívüli képzés csak annyiban érdekes az önkormányzatnak, hogy hoz-e saját bevételt az iskolának és így a költségvetés részévé tehetik-e, vagyis annyival kevesebb támogatást adhatnak az iskolának.

Csupán egyetlen olyan példa akadt, ahol az önkormányzat a település foglalkoztatáspolitikai céljait figyelembe véve tartós munkanélküliek számára tanfolyamokat rendelt. Mivel a jövedelempótló támogatást az önkormányzatok folyósítják (folyósították), így próbáltak segíteni a településen élő munkanélkülieknek. Olyan példa is akadt, ahol az önkormányzat a lehetséges új befektetőknek bemutatva a település lehetőségeit, a képzési lehetőségekre is felhívta a figyelmet, személyesen is bemutatva a képző cégek vezetőit.

„Az új önkormányzattal most próbáltam meg felvenni a kapcsolatot, vezetői szinten, gyakorlatilag egyfajta informálódási periódusban vagyunk, én úgy látom. Az előző önkormányzattal elég jó volt a kapcsolat.”

A polgármester úr egyrészt a különböző nagyobb befektetők, érdeklődők jelentek meg a városban, akkor ide elhozta őket, hogy megvan az oktatási háttér, és ha bármiféle ilyen rendezvény volt, akkor mi is ott megjelentünk. Részt vettünk a Szombathelyi távoktatási egyesület munkájában. Elkezdődött a távoktatással kapcsolatos tevékenység. Tehát úgy gondolom, hogy bizonyos folyamatok időben elindultak, most ezek ilyen szinten hogyan folytatódnak, nem tudom....

Ez ennyire személyfüggő dolog? Tehát újra kell kezdeni a kapcsolatok kiépítését, és szervezését?

Igen.”

Szombathely, képzőközpont

„A helyi önkormányzattal nagyon jó, de ez megint a személyes emberi kapcsolatokra vonatkoztatható. Mint említettem, én korábban köztisztviselőként dolgoztam a megyei tanács apparátusában, illetve a tanácsi továbbképző apparátusban. Nekem ott napi kapcsolatom volt a helyi tanácsokkal, akkor úgy hívták. Itt a vezetők nagy része, ha csak nem ment el nyugdíjba, maradt. A tanácselnökből lett polgármester, helyi önkormányzatok, illetve a régi VB-titkárból általában jegyző lett. Mivel a kapcsolatunk személyes, ez megmaradt, nagyon jó. Érdekes még a közigazgatási hivatal, meg a TÁKISZ, hogyha a költségvetési kapcsolatokról beszélünk. Ott szintén – az itteni megyei közjogi hivatal vezetője régen főnököm volt, mert ő volt a megyei VB titkára.”

Békéscsaba, oktatási vállalkozás

„Senki nem foglalkozik itt az iskolarendszeren kívüli képzéssel az önkormányzatnál. Tehát mi az önkormányzati fenntartású intézmény vagyunk. Őket az érdekli, hogy az iskolának bevételt kell hozni, hogy van-e bevétel vagy nincs, az őket nem érdekli. De egyébként olyan volt, amit aztán sikerült iskolák összefogásával elérni, az összes tanfolyami bevétel, azt mondták, bevételként funkcionál. És ők ezt úgy vették, hogy az iskolának egy működési bevétele. Most sikerült elérni, hogy ez az iskolának nem működési bevétel, mert ebből fizetjük ki a pedagógusnak az óraadását, meg járulékait, stb. Nem minősülhet az egész tiszta bevételnek. Ezt borzasztó nehezen lehetett megértetni a város pénzügyi vezetőivel. Végül is egy hosszú küzdelem árán sikerült megértetni velük, hogy ezt nem lehet tiszta bevételként kezelni.”

Békéscsaba, iskola

„Igen, kifejezetten jó partnerek, nem eggyel a helyi önkormányzatok közül olyan kapcsolatban vagyunk, a polgármesterekkel, hogyha a területükön jelentkezik igény, azt is jelzik. Elég sok önkormányzattal van már személyes kapcsolatunk. Eleve érdeke az önkormányzatoknak is, hogy a jövedelempótlót felváltsa egy tényleges foglalkoztatás, az, amikor ténylegesen nemcsak úgy kapja a havi ellátmányát, hanem azért – ha csak a legegyszerűbb dolgot teszi, hogy adott időszakban gyógynövényt gyűjt és azt értékesíti. Ezekre is van már példa.”

Nyíregyháza, képzőközpont

2.9.5 Kapcsolat a kamarákkal

Mivel a gazdasági kamarák a vállalkozók képviselői, ezért fontos szerep hárulhat rájuk a képzési és a munkaerő-piaci igények jelzésében. A képző intézmények leginkább ilyen jellegű információkat várnak el a kamaráktól. Ezt a feladatot azonban nem minden kamara látja el. A kamarák és a képző intézmények együttműködésében mind területi, mind ágazati szinten különbségek mutatkoznak.

A képző cégek vezetői szerint a három kamara közül a Kereskedelmi és Iparkamara a legaktívabb. Területileg is különböző a kamarák megítélése. Budapesten és Pécsen minden intézmény nagyon elégedett a kamarák eddigi munkájával, minden vezető szoros kapcsolatról számolt be, míg a többi településen inkább csak formális jellegű az együttműködés. A kamarákról alkotott véleményt, illetve az együttműködést az is befolyásolja, hogy gyakran a képző intézmények vezetői maguk is tagjai a kamarák oktatással foglalkozó szervezeteinek.

Azok az intézmények, amelyek szorosabb kapcsolatot alakítottak ki a kamarákkal, a következő kérdésekben kaptak segítséget:

- Rendezvények, továbbképzések, előadások szervezése, amely jogi és gazdasági segítséget ad a vállalkozások működéséhez.
- Szakképzéssel kapcsolatos tanácsadás, konferenciák szervezése.
- Vizsgáztatásban való részvétel.
- Tananyagfejlesztés.
- A képzést érintő véleményalkotás, részvétel a döntés előkészítésben.
- A képző intézmények és képzések népszerűsítése.
- Kiadványok közzététele.

Az eddigi segítségnyújtás mellett a képző intézmények vezetői szerint a kamaráknak a jövőben a következő kérdésekben kellene erősíteniük szolgáltatásaikat:

- Minőségbiztosítás.
- Mestervizsga tanfolyamok szervezése és vizsgáztatás.
- Képzési igények előrejelzése.
- A munkáltatók szakmai elvárásainak közvetítése.

„Melyik kamarákkal vagytok kapcsolatban?”

Mind a hárommal. A legjobb a kapcsolat az Ipari és Kereskedelmi Kamarával. Bár butaság azt mondani, hogy kivel a legjobb, mert ezt nem az határozza meg, hanem kinek van a legtöbb információja. Ha ezt kérdezem, én azt mondom, hogy számunkra igazán jól használható információja elsősorban az Ipari és kereskedelmi Kamarának van, taglétszámát, a hozzá tartozó ágazatokat, és azok fejlődését tekintve is. Nagyon jó a kapcsolatunk a Kézműves Kamarával is, de ott nyilván ez egy más jellegű kapcsolat, hi-

szen a Kézműves Kamaránál oda elsősorban a kisipari szolgáltatások tartoznak, ott ez egy más jellegű dolog. Az Agrár Kamarának meg megvannak a maga sajátosságai, tehát ott a legkevésbé tudunk egymásról. Ismerjük egymást, rendszeresen találkozunk, besegítünk, de nekik megvan az önálló gazdaképzésük. A mezőgazdaság az mindig egy külön világ volt.

Milyen szolgáltatást várnátok el a Kamarától?

Ugyanezt, amit most csinálnak, csak formálisan. Mert most ezek informális jellegű kapcsolatok. Tehát nem kapok tőle hivatalos regisztert mondjuk arról havonta, hogy ilyen és ilyen cégek ilyen és ilyen bejelentéssel éltek hozzánk, ennek alapján...stb. Nagyon jó kapcsolatban vagyok a Kamara elnökével, titkárával, szakosztályvezetőjével, és ez egy ilyen informális alapon működik. Természetesen a szakképzési vezetővel is. De nem hivatalos jellegű ez az információadás. Azt várnám el a Kamarától, hogy ezt formálissá tegye, tehát bocsásson ki olyan anyagokat, jelentéseket, információkat, amely a tagszervezeteit, a cégeit vagy engem segít.

Pécs, képzőközpont

„Most is voltunk a Felnőttképzők Vállalkozásának Szövetségénél egy közgyűlésen, ahol kiderült, hogy volt egy 2/97-es rendelet, hogy akik oktatásszervezéssel foglalkoznak, azoknak nyilvántartási számuk van a munkaügyi központban, és csak azok végezhetnek oktatásszervezői tevékenységet, akiknek megvannak a feltételeik. Többek közt hogy megkapja a nyilvántartási számot annak is feltétele volt, hogy a képzési programot el kellett készíteni, a Pénzügyminisztérium által kijelölt szakértőkkel véleményeztetni kellett, meg mindenféle egyébről, hogy a személyi feltételekkel rendelkezünk, ezekről kellett nyilatkozni és ennek alapján kaptuk meg a nyilvántartási számot. Most derült ki ezen a közgyűlésen, hogy vannak olyanok, akik a piacon ugyanúgy működnek és szervezik az oktatást, és egy véletlen folytán derült ki, hogy nincs meg ez az engedélyük, nincsenek bejegyezve a cégbíróságon, nem szerepelt a TEJO szám, a bejegyzés, hogy folytathatja a tevékenységet. Most jelen pillanatban nincs, aki ezt ellenőrizze, hogy például aki szervez, megvannak-e a feltételek. Azért jött létre ez a rendelet, hogy kiszűrjék a kalózokat és csak a tisztességesek maradjanak a piacon. A probléma, ami gondot jelent szerintem, itt a minőségbiztosítás; óriási a káosz a piacon, mert nem tudni, hogy kivel minősítessük magunkat. Nem lehet az iparra kiadott minőségbiztosítást erre vonatkoztatni. Mindenki próbálja, de egyszerűen nem látom tisztán, illetve nincs letisztázva, hogy a felnőttképzőknél milyen minőségbiztosítást lehetne elvárni, mi lenne elvárható.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„Egyfajta szelekciót várnánk leginkább, érdekvédelmet. Ez a képzés, akár-hogy is nézzük, egyre inkább a piaci alapok irányába tolódik. Azok, akik ezt a képzést bicikligarázsban végzik, ez körülményeket és színvonalat is jelent, azok adott esetben előnyösebb oktatási lehetőséghez, piachoz tudnak jutni, mint azok, akik iskolák. Mi nem nagyon tudunk reklámozni. Nekünk nincsenek anyagi lehetőségeink, arra hogy nagy hirdetést fizessünk. Nem is nagyon etikus magunk körül hírverést csapni. Ennél fogva bár minőségben jobbat biztosítunk, mégis háttérbe szorulunk ezekkel a hangos, de

gyenge minőségűekkel szemben. A kamara szemében viszont egyenrangú partnerek vagyunk.”

Budapest, főiskola

A kapcsolatokról és szolgáltatásokról a kamarák munkatársait is megkérdeztük.

A kamara tisztségviselői jelen vannak az államigazgatásban, a különböző döntéshozó tanácsok, bizottságok munkáiban (Munkaügyi Tanács, Területfejlesztési Tanács, képzőközpontok felügyeleti tanácsa). A képzés területén főként a munkaügyi központokkal van szoros kapcsolatuk.

Magától értetődő lenne, hogy az államigazgatás mellett a cégekkel és vállalkozásokkal, vagyis a tagsággal is szoros kapcsolatban álljanak. Ez azonban nem általános. A gyakorlat az, hogy, ha bejön valaki hozzájuk, akkor foglalkoznak vele, ha nem, akkor nem keresik vele a kapcsolatot. Ez magyarázatot adhat arra is, hogy a kamarák miért nem csinálnak munkaerő-piaci felméréseket, előrejelzéseket. Hiszen ahhoz, hogy ilyen elemzéseket végezzenek, szükséges lenne a tagság véleményének ismerete.

Ellenkező példák is akadnak: sok területi kamara megpróbálja „megszólítani” a tagságát és keresi a cégekkel való együttműködés és kapcsolattartás lehetőségeit.

Az iskolarendszerű és iskolán kívüli képző intézményekkel szoros kapcsolatban állnak a kamarák. Szinte mindenhol felvállalták az iskolán kívüli képzések és a cégek kínálatának regisztrálását, és évenként kiadvány formájában meg is jelentetik azokat.

A képző intézmények elvárásai között szereplő képzési és munkáltatói igények feltérképezését azonban csak igen kevés kamara végzi el. A kamarák szakemberei szerint ez a feladat sok nehézségbe ütközik. A kamarák elvileg teljes rálátással rendelkeznek a képzési igényekre és a képzési piacra, iskolarendszeren belül és kívül. A régió képzési politikájának kialakításában fontos szerep hárul rájuk. Feladatuk az is, hogy összeegyeztessék a munkaerőpiac rövid és hosszú távú munkaerőigényét. Az a tapasztalatuk, hogy az iskolán kívüli képzés számára több segítséget tudnak nyújtani, mivel a rövid távú igények könnyebben érzékelhetők. Az iskolai képzés ezzel szemben hosszú távú igényekre épül, amelyeket nehezebb felderíteni. Ráadásul az iskolán kívüli képző cégek rugalmasabbak, könnyebben tudnak átállni új szakmák oktatására, így mindig a pillanatnyi igényeknek megfelelő képzést tudják biztosítani. Az egyik Vas megyei kamarai szakképzési vezető szerint náluk az iskolán kívüli képzés ma már több szakképzett embert bocsát ki, mint az iskolák.

Ez az adat eléggé elgondolkodtató. Oka lehet az a makrotendencia, hogy tömegessé vált az érettségit adó képzés, vagyis egyre magasabb a gimnáziumok beiskolázási aránya. A másik lehetséges ok, hogy a szakmunkásképzésben megszerzett szakmai végzettség nem igazodik a munkaerőpiac igényeihez, vagyis az iskolai képzés és a munkaerőpiac között

jelentős az inkongruencia. A harmadik lehetséges ok, hogy a munkaadók képzési igénye növekedett meg, tehát a szakmunkásoknak egyre nagyobb számban kell bekapcsolódnia a továbbképzésbe.

A hosszú távú előrejelzések készítése még gyerekcipőben jár. Akad azonban olyan kamara, ahol kutatási program folyik arról, hogy hogyan lehet hosszú távú előrejelzéseket készíteni. Ebben a módszertani nehézségek mellett az is problémát okoz, hogy a vállalkozások fejlesztési politikája általában üzleti titkot képez, így az adatfelvétel során nem biztos, hogy készségesen válaszolnak ilyen irányú kérdésekre. Válaszolási hajlandóságuk egyébként ettől eltekintve is igen kicsi.

2.10 Képzési piac

Az eddig elemzett jellemzők alapján nem volt jelentős eltérés az egyes települések képző intézményei között. A helyi képzési piac megítélésében azonban vannak településektől független, illetve településfüggő, egyedi jellegzetességek.

A tipikus vonások a következők:

- Minden megkérdezett cégvezető a „toplista” tetején helyezte el a saját intézményét. A képzés minősége, a hallgatói létszám, a hírnév és a keresettség alapján is meghatározónak vélték saját intézményüket. Ez persze nem meglepő, hiszen mit is mondhattak volna mást saját magukról.
- Ugyanakkor abban is egyetértettek, hogy még mindig sok olyan képző cég működik, amely primitív körülmények között, alacsony szakmai háttérrel folytat képzést. Ezért szükséges lenne egységes minőségbiztosítási rendszer kidolgozására, és ennek folyamatos ellenőrzésére. Erre már vannak kezdeményezések a Felnőttképzési Vállalkozások Országos Szövetségében, de ez nem mindenre nézve kötelező érvényű.
- Szintén általános volt, hogy amikor a helyi képzési piacról érdeklődünk, az intézményvezetők automatikusan az egész megye piacáról beszéltek. A kutatás mintájában megyeszékhelyek szerepeltek, amelyek nemcsak az adott település és vonzáskörzete, hanem az egész megye képzési csomópontjainak számítanak.
- A piac szelektálódása is mindenütt általános volt. A vezetők szerint ma Magyarországon bárki, szakmai háttér és tudás nélkül is létrehozhat képzési vállalkozást, mert az alapítás nincs szigorú feltételekhez kötve. Ugyanakkor az 1990-es évek elején történt nagy felfutás után, szelektálódott a piac és interjúalanyaink megítélése szerint

az elmúlt öt-hat évben kb. felére csökkent a képző intézmények száma.

- A piac szelektálódása mellett bizonyos piacfelosztás is érvényesül. Ezt nem mindenki mondta ki nyíltan, de mindenütt léteznek hallgatólagos megállapodások. A piacfelosztás információk és személyes kapcsolatok alapján működik. Mindenki csak olyan területen versenyez, ahol piacot tud szerezni. A cégek ismerik egymást, együttműködnek, van, ahol közös rendezvényeket is szerveznek. Sőt az egyik intézményvezető még azt is elmondta, hogy segítik egymást a hallgató-szerzésben, sőt arra is volt példa, hogy hallgatókat adtak át egymásnak. Ez a felosztás egyaránt vonatkozik a szakmákra és a célcsoportokra. Az elmúlt hét-nyolc évben eldőlt, hogy mely intézmények mely szakmákban a legerősebbek. Egy-egy szakmában, egy-egy megyében csak egy-két cég maradt talpon. A vezetők szerint, mindig vannak új területeken próbálkozó cégek, de minden cég érdeke a nyereség. Vagyis nem érdemes bizonyos területekre agresszíven benyomulni, mert ez kölcsönös veszteséggel jár. Célcsoportok szerint vizsgálva a piacot, a munkanélküliek csoportos képzéséből szinte teljesen kiszorították a képzőközpontok a többi intézményt. A pedagógus továbbképzésben pedig tagadhatatlan a felsőfokú intézmények előnye.
- A képzési piac több vezető szerint nem takar tiszta piaci viszonyokat, inkább csak manipulált, mesterséges piacról van szó. Ennek az az oka, hogy a legnagyobb megrendelő, a legnagyobb projektek beindítója az állam, finanszírozója pedig a költségvetés. Éppen ezért a döntési mechanizmusokban nem tisztán piaci viszonyok dominálnak, nem az a döntő, hogy melyik cég kínál szakmailag jobb és olcsóbb képzést. Ebben csak akkor lesz változás, ha a vállalkozások és az egyének képzési igénye növekedni fog.

A helyi jellegzetességek két dimenzió mentén közelíthetők meg.

Az egyik ilyen dimenzió a piac mérete. Az intézményvezetők nem tudták pontosan, hogy a megyében hány képző intézmény működik. Baranyában, Szabolcsban és Vas megyében 50-80 körülire becsülték a felnőttoktatással foglalkozó cégek számát. Békés megyében ennél jóval kevesebb, kb. 12-15 intézményt ismernek. Budapesten viszont még becsülni sem tudták az intézmények számát.

A másik jellegzetesség a versenyhelyzet megítélése. A piac ugyan szelektálódott és szakosodott, mégis van, ahol ma is éles verseny folyik. Ez Budapest, ahol telítődött a piac és nagy a versengés. Ezzel szemben Békéscsabán a kevés képzési igényre kevés képző cég jut, nincsenek igazán konkurens cégek. Pécsen a konkurencia szakmafüggő. Vannak olyan vállalkozások, amelyek egyedi képzést nyújtanak és egyáltalán nincs vetélytársuk, míg pl. a képzőközpont számára erős konkurenciát jelent az egye-

tem, (nemcsak maga az intézmény, hanem az ott tanító tanárok is, akik saját képzési vállalkozásokat működtetnek) tárgyi és kulturális potenciálja miatt. Nyíregyházán úgy vélik, hogy még nem történt meg a képző cégek számának igazi felfutása, mivel itt a legtöbben még a munkanélküliek képzéséből élnek. Ha a gazdaság felélénkül és nagyobb arányú lesz a külföldi befektetők száma, akkor döntő változások történhetnek a képzési piacon. Ma még „kis üzlet, kis pénz”-nek tartják a képzést. Nyíregyházán és Békéscsabán a képzőközpontok a képzési igények több mint egy harmadát elégítik ki. Míg a másik három településen kisebb az arányuk és erős versenyhelyzetben vannak. Szombathelyen pl. a képzőközpont vezetője szerint jó potenciálokkal rendelkeznek, de bérszínvonaluk olyan alacsony, hogy emiatt nem tudnak jobb pozícióba kerülni. A tanárok mellett más szakemberekre is szükség volna, (pl. marketingesre) de még a jó tanárokat sem tudják megtartani.

Az interjúkban erről a következőket mondták:

„Az utóbbi 5-7 évben nagyon szépen szelektálódott a piac. Azt tudom nagyon jól, hogy gyakorlatilag a felnőttképzési vállalkozásoknak van a legpuhább korlátja ebben az országban, bárki a felnőttképzést beveheti a profiljába akkor is, ha nyolc általános iskolája van. Ez egy borzasztó dolog.”

Pécs, képzőközpont

„Van kapcsolatunk a többiekkel. Jó a kapcsolatunk, emberileg is jó, meg fölosztottuk, hogy ki milyen képzéssel foglalkozik. És egy-egy hirdetés után delegálunk egymásnak át.

És valami konkurencia van köztetek?

Nem, nincs. Tényleg segítünk egymásnak információkkal. Ha valakinek a tudomására jut valami új dolog, akkor átadja automatikusan a másiknak. Szóval ez biztos egy normális dolog.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„Ilyen jellegű képzéssel csak mi foglalkozunk. Ilyen jellegű tanfolyami képzéseket eddig – lekopogom – csak mi tudunk. Az az igazság, hogy azok a nagyobb cégek, akik a városban és a megyében működnek, ezek szakosodtak már. Indult valamelyik profillal, abba beásta magát, és azt folytatja. Volt próbálkozás arra, hogy olyan tanfolyamot indítsanak, mint mi, de nem sikerült. Idegenforgalmi terület van még, amiben mi most nyitunk, de ezzel nem sértjük a szférát, mert nincs színvonalas képzés.”

Pécs, iskola

„Egyezmény nincs, de jól felfogott piaci érdekét tekintve, az ember konkurencia küzdelmet akkor vállal fel, ha tudja, hogy azon a területen nagy esélye van arra, hogy piacot hódítson el a másiktól. De általában az oszd meg és uralkodj elve él, tehát én jelen vagyok abban, amiben jó vagyok, igyekszem azt még jobbra tenni, hogy ne tudjanak beleérni, ne tudják előlem elvinni a piacot. Tehát nincs intézményesített vagy legalizált szerződés-

sünk. Piacfelosztás helyett inkább a tapasztalatok, a kapcsolatok, információk alapján döntjük el, hogy most abban a szakmai ágban indítunk-e képzést vagy nem.”

Budapest, oktatási vállalkozás

„Először is van egy profilelosztás, azt lehet mondani. Tehát folyt a verseny kb. 90-től. Úgy tűnik, hogy napjainkra eldőlt, legalábbis ma már az erősek, az agresszívak a felkészültek maradtak a versenyben. Egyértelműen kiderültek, hogy kik a nyelviskolák, kik a műszaki jellegű képzéseket itt végzik, egyértelműen kiderültek, - egy-két ilyen cég maradt a szakterületen a régióban, aki számít. Másik dolog, hogy mára eljutottunk odáig, hogy tudjuk, hogy ki milyen képzést csinál. Van olyan terület, ahol egyszerűen nem versenyzünk, mert sem ő nem tudja beindítani, se mi. Mert ismerjük, hogy a piac 20-30 embert tud adni évente egy-egy szakmában, ő is meghirdeti, mi is, akkor van mind a két helyen 9-10 ember, biztos, hogy egyik helyen sem lehet így beindítani. Tehát van azért verseny és élő a verseny, de aki ezt tudomásul veszi, és őt is figyelembe veszik, a szabályok lassan-lassan kialakulnak.”

Nyíregyháza, főiskola

„Most hogy jönnek a multik, beindult itt a gazdasági részen a piacmegosztás, és gondolom, ez lesz az oktatásban is. Remélem, nyerő pozícióba kerülünk. Szeretnénk tisztességes versenyt. Majd meglátjuk. Lehet, hogy csak én gondolom fontosnak a multik bejövételét, de úgy gondolom fontosak, mert munkaerőt vesznek fel, és szükségük lesz arra, hogy valakivel a képzésben összefogjanak. Jelenleg nincs annyi szakképzett munkaerő, amennyit a multik fel tudnak majd szívni.”

Nyíregyháza, iskola

Habár nincs minden településen éles verseny, a hallgatótoborzás minden intézmény számára létszükséglet. Minden vezető egyetértett abban, hogy működésük szükséges velejárója a marketing. A hallgatótoborzás legtipikusabb módjai a következők:

- Általános tájékoztató a képző intézményről.
- Nyílt napok szervezése.
- Tájékoztató füzet kiadása.
- Részvétel a szakmai kiállításokon.
- A munkaügyi központok, kirendeltségek ajánlása.
- Újsághirdetések, szórólapok.
- Helyi televízióban, rádióban leadott hirdetések, riportok.
- Direct mail.

Minden intézmény szükségesnek tartja a reklámot, bár a vezetők szerint ennek kicsi a hatékonysága. Leginkább az a célja, hogy belekerüljön a cég neve a köztudatba. Ennél sokkal fontosabbnak tartják a kapcsolati tőkét. Ez két értelemben is érvényes. Az egyik az intézmény kapcsolati tőké-

je, ami leggyakrabban a vezetők informális kapcsolataira épül. Itt a potenciális partnerekkel való kapcsolattartásról van szó, tehát azoknak a vállalkozásoknak a megkereséséről, amelyeknek munkaerőigénye megegyezik a képző cégek által oktatott szakmákkal. A másik a hallgatók kapcsolatainak felhasználása, vagyis az, hogy a hallgatók ismeretségi körükben ajánlják az intézményt. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha az intézmény neve garanciát biztosít a képzés színvonalát és minőségét illetően.

„Mi is hirdetjük folyamatosan magunkat, tehát ez az egyik módszer, hogy megtaláljanak bennünket. Minden olyan potenciális partnert megkeresünk, aki számításba jöhet, tehát tudjuk, hogy megfelelő kazánháza van, megfelelő olajtűzelő berendezése, vagy egyéb olyan terméke, ami vizsgaigényes. Megpróbáljuk megkeresni őket többfajta módon és akkor úgy jutunk el hozzájuk. Most már 6 éve bent vagyunk a piacban, tehát így már többszörösen kialakult a kapcsolat, hogy nem kell mindenkit megkeresni folyamatosan, hanem sokszor fordítva is keresnek bennünket, ők jelentkeznek az igény-nyel.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„A kapcsolatot úgy tartjuk a hallgatókkal, hogy szívesen jöjjenek hozzánk. Tehát aki elkezd itt a képzést mondjuk ügyintézői szinten, az fejezze be a mérlegképessele és ne máshova menjen. Tehát úgy bánunk a hallgatókkal, olyan kapcsolatot tartunk és olyan színvonalú oktatást adunk. Olyanok az oktatóink, hogy ide szívesen jönnek. Nagyon jók az előadók és minden segítséget megadunk a hallgatóknak, hogy sikeresen levizsgázzanak. Azt hiszem az szájhagyomány útján terjed, hogy hova érdemes menni. Még akkor is, hogyha esetleg valamelyik cég olcsóbban hirdeti meg a képzéseit, számtalan példa volt rá.”

Pécs, oktatási vállalkozás

„Annyira saját maguktól, hogy akik már ide jártak, azoknak az ismerősei jönnek és keresnek bennünket. Ilyen van, egyébként állandóan, folyamatosan reklámozunk, hirdetünk, minden fórumon megjelenünk, ahol lehet, a szakképzésben. Ismertek vagyunk. Az az óriási előnye az iskolának, hogy benne van a nappali rendszerű képzés és ez egy biztosíték az embereknek.”

Nyíregyháza, középiskola

2.11 Vélemények a képzés törvényi szabályozásáról

Az egységes felnőttoktatási törvény kidolgozása most készül. Ma még többféle törvényi és rendeleti szabályozás vonatkozik az iskolán kívüli képzésre (pl. Szakképzési törvény, Foglalkoztatási törvény, OKJ, MűM (OM) rendeletek). Interjúalanyaink több problémát is felvetettek a jelenlegi sza-

bályozással kapcsolatban, és azt remélik, hogy az új törvény végre korrigálja az eddigi hibákat és hiányosságokat. Emellett azt is várják, hogy az új törvény több jogot és lehetőséget biztosít az egyén számára, és nagyobb mértékben ösztönzi a munkáltatókat dolgozóik képzésére. Így talán elősegíti a vállalati és az egyéni képzési igények növekedését.

A jelenlegi törvényi szabályozással kapcsolatban a legtöbben három problémát emeltek ki.

- A 2/97-es MüM rendelet alapján a képző intézményeknek regisztrálniuk kell magukat és programjaikat. Ezt sokan jónak tartják, mert egyfajta szűrőt jelent. Azonban mindenki úgy véli, hogy ennél jóval szigorúbb minőségbiztosítási rendszerre lenne szükség. A pusztán regisztráció nem elégséges, csupán fölösleges adminisztrációt okoz, ha ez nem párosul ellenőrzéssel. A képzési programok akkreditálása mellett szükséges lenne a képző intézmények tárgyi és személyi feltételeinek átvilágítására is.
- A vizsgáztatási jog jelenlegi rendszerét is sokan kifogásolták, főként az oktatási vállalkozások közül. Leginkább azt sérelmezik, hogy a középfokú iskolák alanyi jogon vizsgáztathatnak, míg a vállalkozások nem vagy csak nehézkesen juthatnak vizsgaszervezési joghoz. Emellett úgy érzik, hogy a meglévő rendelkezésekben több bizonytalansági tényező is van, amelyek pontosítására lenne szükség. A vizsgáztatási rendet és módszereit is sokan kifogásolták.
- Az Országos Képzési Jegyzéket szintén sok vezető bírálta. Egyrészt azért, mert még mindig túlspecializáltnak tartják, túl sok a szakmák száma. Másrészt tartalmilag is kifogásolták, mert a szakmák és követelményeik folyamatos karbantartására és fejlesztésére lenne szükség.

A három fő kritikai észrevétel mellett, az intézményvezetők más megjegyzéseket is tettek, de ezek a vélemények inkább egy-egy intézményt képviselnek. Ilyen a képzés finanszírozásának problémája. A vezetők szerint növelni kellene a Szakképzési Alap azon részét, amelyet a munkaadó belső képzésre fordíthat, illetve jó lenne, ha ezt az összeget nem csak OKJ-s szakmák képzésére lehetne fordítani. (Időközben 2000. januárjától a Szakképzési Alap felhasználásában ez a javaslat már megvalósult.) Olyan vélemény is megfogalmazódott, hogy a szakképzési támogatásokra ne csak az iskolák, hanem a képző cégek is pályázhassanak. Szintén a finanszírozással kapcsolatos kritika volt, hogy a szakképzésben résztvevő munkanélküliek számára eltörölték az utazási kedvezményt, ami jelentősen megnövelte a képzés költségeit.

A képzés tartalmi részével kapcsolatban felvetődött, hogy bizonyos szakmákban nincsenek megfelelő tankönyvek, szakkönyvek, amelyek pontosan igazodnának a vizsgakövetelményekhez.

A képzőpontok vezetői közül többen megfogalmazták, hogy 1991 óta sokat változott a helyzet, így át kell gondolni a képzőközpontok szerepét. Elsősorban regionális helyzetüket kell erősíteni, illetve fokozni kellene a munkaerőpiac felé nyitást, az aktív munkavállalók képzését. Emellett sok kritika érte a jelenlegi ügymenetet, amit be kell tartaniuk a képzés szervezésében. A túl sok adminisztráció és a tekervényes bürokratikus eljárások miatt nem tudnak rugalmasan reagálni a képzési igényekre.

Az interjúkban erről így fogalmaztak:

„A szakmai oldal szigorítása mindenképpen szükséges. Kókler cégek ne működjenek, tehát ne mindenki állhasson neki tanfolyamokat szervezni. Én keményen megkövetelném a minőségbiztosítást az oktató részéről, a tárgyi feltételekkel, a tankönyvek részéről, tehát amit meghirdet, arra legyen meg a kompetenciája – nem a szervezőnek, hanem az adott cégnek, hogy ott megfelelő emberek legyenek. Ez úgy vet rossz fényt a másokra, hogy ó, hát ez is tanfolyamot szervezett, de esetleg órák elmaradnak meg egyéb dolgok. Ezt kellene egy kicsit komolyabban venni. Az iskoláknál a minőségbiztosítási központok létrejönnek, a tanfolyamoknál is minőségbiztosítási központokat lehetne csinálni.”

Pécs, iskola

„Az oktatási piac törvényi szabályozása? Azt mondom, túl liberális. Magam ellen is beszélek de ma Magyarországon, igazság szerint orvosi gyakorlatot csak orvos folytathat, gyógyszerész gyakorlatot csak gyógyszerész, kőműves munkát is csak kőműves vállalhat. De oktatni bárki oktathat. Úgy gondolom, több ilyen próbálkozás is történt, a felnőttoktatási kamara és így tovább – alakultak ilyen érdekvédelmi szervezetek, a kamarán belül és mi is próbálunk egy ilyet létrehozni. Ma egyszerűen parttalan a szabályozás, bárki indíthat tanfolyamot. Nincsenek meg azok a szakmai követelmények, amelyekben előírnák, hogy milyen tárgyi feltételek szükségesek. Nincsenek meghatározva, hogyha valaki leír egy programot, akkor ahhoz honnan szerzi a tananyagot, tehát bárki bármit beindíthat, onnan szerzi a diák a tananyagot. Nagyon sokan csinálják ezt. Elindítanak egy kurzust, és még el is nyeri a Munkaügyi Központnál a pályázatot, aztán felfogadják a legolcsóbb tanárokat, aki természetesen azért olcsóbbak, mert nem tudják magukat eladni. Tehát itt is nagy-nagy minőségi különbségek vannak.”

Nyíregyháza, főiskola

„Véleményem szerint a vizsgáztatással kapcsolatos rendelkezés nem jó. Azt át kellene gondolni. Itt szintén keverednek a vizsgaszervező, vizsgáztató és képző fogalmak, mi képzőnek számítunk és a vizsgáztatói jogosultságokat nem kapjuk meg. Megkülönbözteti ma már vizsgaszervezők és a képző a vizsgáztatásról szóló rendelkezés és ez is bizonyos értelemben hátrányosan érint. Itt ez összefüggésben van akár a regisztrációval, minőségmérés, ami az OKJ-nak a jelenlegi elve, ugye, kimeneti mérés van a végén – olyan értelemben, hogy a képző vizsgáztat, egy az egyben, akkor

nyilván nem sok értelme van, mert elfogult így is – úgy is a képző. Erre találták ki, hogy akkor legyen vizsgaszervező. Viszont az összes iskola megkapta a vizsgaszervezési jogosultságot, az átképző központok megkapták a vizsgaszervezői jogosultságot, megint csak ezek a cégek maradtak ki a vizsgaszervezői jogosultságból, mint mi vagy a hozzánk hasonlók. Mi meg kénytelenek vagyunk ezzel az OXI nevezetű cégen keresztül szervezni a vizsgát, aminek köszönhetően megint csak kimaradunk bizonyos dolgokból.”

Békéscsaba, oktatási vállalkozás

„A felsőfokú képzésben én változatlanul azt mondom, hogy nem volt jó húzás, hogy bekerült az OKJ-ba. Nagyon rossz húzás volt, hogy azonos szintre hozták bennünket a fizikai szakmákkal, azok vizsgáztatási módszereivel. Mert egy asztalosnak valóban a gyakorlati képzése az, hogy megcsinálja azt az asztalt. De nálunk még a vizsgáztatás egyes részeinél is furcsa, mert van írásbeli vizsga és ott nagyon keményen három tantárgyból le akarják mérni a tudást 180 perc alatt, már ezzel sem értek egyet. Jó volt az régen, hogy tantárgyanként vizsgázhatott, úgy jobban fel tudott készülni, jobban meg tudta érlelni az anyagot. Vagy a gyakorlati vizsga, ami nálunk nem az asztal előállítás, hanem tudni kell könyvelni, mérlegbeszámolót készíteni, azt úgy hívjuk, hogy gyakorlati vizsga, de nekünk ugyanolyan írásbeli vizsga, mint a másik. Tehát ez, ami egy kicsit furcsa dolog, ez az összevonás, mert egymásra épül, és egy nap alatt kell három komoly tantárgyból vizsgázni.”

Békéscsaba, oktatási vállalkozás

„Meghatározott napokon vizsgáztathatunk pl. mert kiadták egyetlen egy cégnek a vizsgáztatás írásbeli részét. Ez azt jelenti, hogy mi úgy vizsgáztatunk, hogy ez a pesti cég megmondja, hogy mikor. Tőle kell megrendelnünk, megvennünk a központi feladatlapokat, innen gondolom, hogy tisztességtelen, mert egy céget jövedelemhez juttatott ez a döntés és mi ki vagyunk neki szolgáltatva. És hozzáteszem, szakmailag nem olyan jók azok a feladatlapok, hogy indokolt lett volna, hogy éppen ez a cég kapja meg ezt a funkciót.

Nagyon fontosnak tartom, hogy végre központosodjon, mert való igaz, hogy fűzfa, virág, bokor indíthatott egy időben tanfolyamot. De akkor versenyeztetni kell, és úgy dönteni. Aztán pedig megnézni, hogy valóban biztosítja-e, amit vállalt. Mert néha olyan feladatlapokat kapnak a hallgatók, hogy szóval nem igazán színvonalasak.”

Nyíregyháza, iskola

„Nagyon sok rokonszakma található az OKJ-ban, tehát 900-valahány szakma, ez illuzórikus. Ezt biztos, hogy szűkíteni kellene, és egy rendszerre felépíteni. Nem látom igazán az OKJ-ban a rendszert, annak ellenére, hogy kell lennie benne valaminek. A modularitást bele kellene vinni és jobban az igényekre, kompetenciára alapozni az egész képzést.”

Szombathely, képzőközpont

3. A hallgatói vizsgálat tapasztalatai

3.1 Tanfolyami kínálat és a hallgatók motivációi

Az öt kiválasztott településen összesen 701 kérdőívet töltöttek ki a hallgatók. Ezek a következő település és intézménytípus szerinti eloszlást mutatják:

2. táblázat

Képző intézmény települése

Település	Esetszám (N)	Százalék (%)
Budapest	153	21,8
Pécs	140	20,0
Szombathely	127	18,1
Békéscsaba	138	19,7
Nyíregyháza	143	20,4
Összesen	701	100,0

3. táblázat

Képző intézmény neve

Intézmény	Esetszám (N)	Százalék (%)
Iskola	125	17,8
Oktatási vállalkozás	232	33,1
Kamara	13	1,9
Képző központok	248	35,4
Felsőoktatás	83	11,8
Összesen	701	100,0

Mivel országos adatbázis nem állt rendelkezésünkre a különböző iskolarendszeren kívüli szakmai képzésekről, ami viszonyítási alap lehetett volna a kutatás hallgatói mintájának kialakításához, ezért arra törekedtünk, hogy minden település és minden intézménytípus egyenlő arányban legyen reprezentálva. A táblázatok adatai szerint a településtípus szerinti arányok csak néhány százalékpontos eltérést mutatnak, vagyis arányaik majdnem megegyeznek, így jól összehasonlíthatók.

Az intézménytípusok szerinti arányok viszont eléggé eltérőek. Az oktatási vállalkozások és a Regionális Munkaerő-fejlesztő és Képzőközpontok

egy-egy harmados arányt képviselnek, ezzel szemben a többi intézménytípus együttes aránya is egyharmad. Ez az eltérés több okkal is magyarázható. Egyes településeken a felsőoktatási intézmények egyáltalán nem folytatnak iskolarendszeren kívüli szakmai képzést, hanem pl. csak felvételi előkészítő tanfolyamokat tartanak. A kamarák esetében hasonló a tapasztalatunk, ők sem folytatnak képzést mindenütt, ill. ennél az intézménytípusnál több helyen megtagadták a válaszadást. Az eltérés harmadik oka az, hogy ahol mégis folytatnak szakmai képzést, sokkal kevesebb hallgatóval rendelkeznek, mint a másik két intézménytípus (oktatási vállalkozások és a képző központok). *Lényegében a kiválasztott településeken, az iskolarendszeren kívüli szakmai képzés piacát a hallgatói létszám nagyságát tekintve két intézménytípus uralja: a képzési vállalkozások és a Regionális Munkaerő-fejlesztő és Képzőközpontok.*

Mivel nem ismerjük az iskolarendszeren kívüli képzés szakmák és tanulólétszám szerinti országos adatait, ezért egy-egy intézményen belül a tanfolyamok kiválasztása véletlenszerű volt.⁹ Több mint ötvenféle tanfolyam hallgatójával készült kérdőív. Ezeket a tanfolyamtípusokat 11 kategóriába soroltuk. A tanfolyamok hallgatók szerinti megoszlását mutatja a következő tábla.

4. táblázat

Milyen szakmát tanul a tanfolyamon

Szakma	Esetszám (N)	Százalék (%)
Informatika	235	33,6
Gazdasági	185	26,5
Fém- és gépipar	58	8,3
Egészségügyi	38	5,4
Vendéglátóipari	35	5,0
Ruhaipari	31	4,5
Kereskedelmi	28	4,0
Egyéb szolgáltató	20	2,9
Egyéb ipari	20	2,9
Humán (pl. pedagógiai asszisztens)	17	2,4
Építőipari	7	1,0
Egyéb	26	3,8
Összesen	701	100,0

Mint láthatjuk elég széles a skála. Ebből egy típus emelkedik ki, a számítástechnikával kapcsolatos tanfolyamok (pl. számítógép-kezelő, szoft-

⁹ Instrukcióként csak annyit adtunk meg a kérdezőbiztosoknak, hogy egy-egy településen és egy-egy intézménytípuson belül különböző tanfolyamra járó hallgatókat kérdezzenek meg.

verüzemeltető, CAD, multimédia), amelyek a hallgatói létszám egy harmadát teszik ki.

A számítástechnikával kapcsolatos képzések mellett jelentős még a gazdasági tanfolyamok hallgatói létszáma is (pl. könyvelő, számviteli ügyintéző, külkereskedelmi ügyintéző, marketing). Összességében az ilyen típusú képzések a hallgatók egy negyedét teszik ki. Ez a két szakmacsoport jelenleg az iskolarendszerű szakközépiskolai képzésen belül is a legkeresettebbnek számít. *Vagyis a képzésben résztvevők többsége úgy véli, hogy munkaerő-piaci pozícióját erősíti, ill. javítja, ha az informatikai ismereteket és gazdasági jellegű szakmai végzettséget szerez.*

Az intézmény típusa, illetve települése összefüggést mutat a tanfolyamok típusával. A legkurrensebb szakmákban az oktatási vállalkozások és a felsőoktatási intézmények képzik a legtöbb hallgatót. Településtípusok szerint a számítástechnikai tanfolyamok minden településen szinte azonos nagyságrendben fordulnak elő, a hallgatók tehát mindenütt egyformán fontosnak ítélik az informatikai tudást. A gépipari szakmákban – az iparilag fejlettebb települések – a főváros és Szombathely vezet. Az ország keleti részén, Nyíregyházán és Békéscsabán – az iparilag kevésbé fejlett településeken – a kereskedelmi és a vendéglátóipari képzések vannak előnyben.

A tanfolyamok össz óraszámja ugyanilyen változatos képet mutat. A legkisebb óraszámú tanfolyam 20 órás, míg a legnagyobb 1600 (átlag 591 óra, középértéke 500 óra). Három olyan tanfolyam van, aminek össz óraszámja nem éri el a 100 órát, az összes többi tanfolyam 300 óra feletti, és négy olyan tanfolyam van, amelyek össz óraszámja 1000 feletti.

Variancia analízissel elemezve a tanfolyamok össz óraszámát, intézménytípusonként jellemző, hogy a legkevesebb (átlagosan 300 óra alatti) tanfolyamokat az iskolák tartják. Az átlaghoz közelítő tanfolyami óraszámú képzéseket (550 és 482 óra) a felsőoktatási intézmények és az oktatási vállalkozások végézik. A leghosszabb tanfolyamokat a képző központok tartják.

A végzettségeket tekintve, a legtöbb hallgató államilag elismert középfokú végzettséget, egy ötödük szakmunkás és egy hatodik felsőfokú diplomát szerez a tanfolyam végén. Érdekes, hogy elég sok hallgató nem volt tisztában azzal, hogy milyen papírt is fog kapni a tanfolyam befejezésekor. Ezt nemcsak a „nem tudja pontosan” válaszok jelezték, hanem az is, hogy

előfordult, hogy ugyanarra a tanfolyamra járok más-más végzettséget je-
löltek meg.¹⁰

A hallgatók 6%-a szerint a tanfolyam nem igényelt semmilyen „előzetes” iskolai végzettséget. Közel egy-egy harmaduk szerint általános iskolai végzettség illetve gimnáziumi érettségi volt a feltétel.

A válaszadók fele szerint az iskolai végzettségen kívül a tanfolyam elvégzéséhez a képző intézmények nem kötöttek más feltételt. Azokon a tanfolyamokon, ahol a belépéshez még egyéb feltételek is szükségesek voltak, leggyakrabban felvételi tesztet (34%) íratnak a hallgatókkal. A pályaal-kalmassági teszt, a nyelvismeret és a szakmai gyakorlat csak igen kis mértékben játszott szerepet a felvételnél. Leggyakrabban a számítástechnikai tanfolyamok esetében kellett felvételi tesztet kitölteni. A képző intéz-mények közül az iskolák egyáltalán nem alkalmaztak felvételi tesztet, leggyakrabban a képző központok, utánuk pedig az oktatási vállalkozások szabtak ilyen feltételt. *Összességében tehát a képzésbe való belépést nem nehezítik szigorú szelekciós eljárások.*

Azt, hogy a hallgató miért jelentkezett a tanfolyamra kétféleképpen – nyitott és zárt kérdés formájában – is megkérdeztük. A nyitott kérdésre adott választípusokat az 5. táblázat mutatja.

A táblázatból jól látható, hogy négy olyan ok emelhető ki, ami a hallga-tókat motiválta a képzésben: szaktudásbővítés, állás reménye, szakma iránti érdeklődés és a bizonyítvány megszerzése.

Az összes felsorolt komponenst faktoranalízissel elemeztük. Ennek eredményeként öt fő motívumot kaptunk. (1) Az első faktor „a kell a papír”: ide olyan válaszok tartoznak, mint a „bizonyítvány miatt”, a „kötelezték rá” és a „kell a mestervizsgálathoz”. (2) A második motívum a szaktudásbővítés. (3) A harmadik motívum a karrierépítés: ide tartozik a „jobb állás reménye” és a „munkahelyi előmenetel”, illetve ugyan kisebb faktorsúllyal, de az „ol-csó volt” változó is itt jelenik meg. (4) A negyedik motívumba a „cége beis-kolázta” és a „nincs még szakmája” változók kerültek. (5) Az ötödik motí-vumot a „vállalkozást akar indítani”, a „szaktudásbővítés” és a „második szakmaszerzés” dominálja.

¹⁰ Államilag elismert szakmunkás végzettséget ígértek a következő szakmák: a fém és gépipari szakmák, varrómunkás, ápoló, egyes számítógép-kezelői szakmák, vendéglátóipari, érintésvédelem, modellező, szobafestő.

Középfokú végzettséget ígértek a következő szakmák: könyvelő, fém és gépipari szakmák, számítógép-kezelő, ápoló, számviteli ügyintéző, ifjúságvédelem, érin-tésvédelem, modellező, marketing, kereskedő, számítástechnikai műszerész.

Felsőfokú végzettséget adó tanfolyamok: multimédia, könyvelő, számítógép-kezelő, iskolatitkár, ifjúságvédelem, marketing, külkereskedelmi ügyintéző.

Nem ígért szakmai végzettséget: minőségbiztosítás, romafejlesztő, számítógép-kezelő.

5. táblázat

Miért jelentkezett a tanfolyamra

Miért jelentkezett a tanfolyamra	A válaszok száma (N=646)	A válaszok %-ában	Az esetek %-ában
Szaktudásbővítés	195	22,9	30,2
Állás reményében	166	19,5	25,7
Bizonyítvány miatt	118	13,9	18,3
Szakma iránti érdeklődés	124	14,6	14,7
Kötelezték rá	59	6,9	9,1
Munkahelyi előmenetel	41	4,8	6,3
Jobb állás reményében	40	4,7	6,2
Vállalkozást akar indítani	31	3,6	4,8
Cége iskolázta be	24	2,8	3,7
Nincs még szakmája	23	2,7	3,6
Második szakmaszerzés	21	2,5	3,3
Olcsó volt	6	0,7	0,9
Kell a mestervizsgálathoz	2	0,2	0,3
Összes válasz*	850	100,0	131,6

*Több válasz volt lehetséges.

A fő motívumokhoz tartozó pontszámokat hozzárendeltük az esetekhez, és megnéztük, hogy a hallgatók egyes jellemezői (iskolai végzettség, foglalkozás) hogyan befolyásolják az egyes motívumcsoportokat. Azt tapasztaltuk, hogy hallgatók iskolai végzettségével szignifikáns összefüggésben áll minden faktor, ugyanakkor az eredmények nem meglepőek. A „kell a papír” és a szaktudásbővítés csoportokat főként a 8 általános iskolai és a gimnáziumi végzettség jellemzi. A karrierépítés csoport leginkább a felsőfokú végzettségűek körében dominál. A negyedik faktorban (nincs szakmája) a 8 általános iskolai végzettségűek jelennek meg, míg az ötödikben (vállalkozás) a szakmunkás végzettségűek dominálnak.

A hallgatók jelenlegi foglalkozása szintén hasonló összefüggéseket mutat a fő motívumokkal. A „kell a papír” és a „nincs szakmája” csoportok leginkább a segéd-és betanított munkásként dolgozókat jellemzik, de az átlagnál magasabb pontszámmal rendelkeznek ezekben a faktorokban a nem fizikai alkalmazottak is, akiknek a többsége gimnáziumi végzettséggel rendelkezik. A vállalkozók kisebb mértékben, de szintén megjelennek a „kell a papír” változóban. Ennek az az oka, hogy bizonyos vállalkozások indításához (pl. kereskedő) a vállalkozónak megfelelő szakmai végzettséggel kell rendelkeznie. A karrierépítés leginkább a vezető beosztásban dolgozók körében jelentkezik, kisebb mértékben a nem fizikai alkalmazottaknál is. Érdekes, hogy az értelmiségiek csak a nem fizikaiak után következnek, és a rangsorban alig van különbség az őket követő szakmunkások átlaga között. Az ötödik faktorban (vállalkozás) természetesen a vállalkozók dominálnak, és mellettük a szakmunkások játszanak szerepet.

A 6. táblázat a zárt kérdésre adott válaszokat mutatja.

6. táblázat

Mit vár a tanfolyamtól

Mit vár	A válaszok száma (N=694)	A válaszok %-ában	Az esetek %-ában
Új, érdekes ismereteket	346	29,0	49,9
Állást, mert jelenleg munkanélküli	296	24,8	42,7
Jobb állást	135	11,3	19,5
Munkahelyi előmenetelt	130	10,9	18,7
Fizetésemelést	117	9,8	16,9
Hasznos időtöltést	85	7,1	12,2
Jó társaságot	63	5,3	9,1
Egyéb	20	1,7	2,9
Összes válasz*	1192	100,0	171,8

* Több válasz volt lehetséges.

Itt is elkülöníthető a válaszok három nagy csoportja. Az első csoportba tartoznak a karrierépítéssel kapcsolatos válaszok, mint a munkahelyi előmenetel, jobb állás és fizetésemelés. A második csoportba a szabadidő hasznos eltöltése tartozik: jó társaság és a hasznos időtöltés. Míg a harmadik csoportot egyetlen változó dominálja, az új és érdekes ismeretek szerzése. Az állás reménye egyetlen faktort sem dominál, csak a második faktorban jelenik meg pozitív, de gyenge súllyal.

Ezeket a változó csoportokat is megvizsgáltuk más változókkal összefüggésben. A hallgatók foglalkozása szoros és szignifikáns összefüggést mutat mindhárom faktoral. A karrierépítés változócsoporthoz jellemzője, hogy minél lejjebb lépünk a foglalkoztatási skálán annál fontosabbá válik a hallgatók számára, kivételt jelentenek ez alól a munkanélküliek. A munkanélkülieket leginkább a második faktor jellemzi, a szabadidő hasznos eltöltése, ill. az állás reménye. A harmadik faktor, az új és érdekes ismeretek szerzése pedig éppen fordítottja a karrierépítés csoportnak, minél magasabban van valaki a foglalkoztatási skálán, annál fontosabb számára. Az iskolai végzettség terén csak a harmadik faktoral találunk összefüggést. Minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik a hallgató annál fontosabb számára az új és érdekes ismeretek szerzése.

A hallgatók elvárásai mellett azt is megkérdeztük, hogy miért éppen az adott intézményt választották. Ennek adatait mutatja a 7. táblázat.

7. táblázat

Miért ebbe az intézménybe jelentkezett

Miért ide jelentkezett	A válaszok száma (N=611)	A válaszok %-ában	Az esetek %-ában
Nem volt máshol ilyen tanfolyam	198	27,0	32,4
Munkaügyi központ ajánlotta	157	21,4	25,7
Elérhetőség, közel van	89	12,2	14,6
Ezt találta legalkalmasabbnak	68	9,3	11,1
Ezt ismerte, ezt ajánlották	65	8,9	10,6
Munkaadó ajánlotta	36	4,9	5,9
Ebbe az iskolába járt	33	4,5	5,4
Anyagilag megfelelt	30	4,1	4,9
Magas színvonalú oktatók	22	3,0	3,6
Itt a legjobbak a feltételek	17	2,3	2,8
Rövid idő alatt lehet elvégezni	12	1,6	2,0
Itt dolgozik	5	0,7	0,8
Összes válasz*	732	100,0	119,8

* Több válasz volt lehetséges.

A táblázat adataiból látszik, hogy a hallgatók egy harmada nem is választott intézményt, mivel abban az időpontban a keresett szakmában nem indult más intézményben tanfolyam vagy nem tudott erről. Vagyis azokkal ellentétben, akik úgy vélik, hogy ma inkább képzési túlkínálat jellemzi a piacot, *adataink azt jelzik, hogy a képzési piac erősen szakosodott, lehet, hogy a képző intézmények száma sok, de a képzés jellegét tekintve igen megosztott. A hallgatók tehát inkább tanfolyamot választanak, mint képzőhelyet.* Az intézményválasztás további jellemzője, hogy olyan szempontok, mint a képzés színvonala, az intézmény tárgyi, személyi feltételei vagy szolgáltatásai teljesen háttérbe szorulnak. Az egyéni döntéseket leginkább az befolyásolja, hogy mennyire jól megközelíthető a képző intézmény, illetve ajánlották-e ismerősök. Emellett az is jellemző, hogy nem maga a hallgató mérlegel és dönt, hanem az, aki fizet a tanfolyamért, a munkaügyi központ vagy a munkahely.

A képző intézmény típusa szoros és szignifikáns kapcsolatot mutat az-
zal, hogy a hallgatók miért választották az adott intézményt. A „nem volt máshol ilyen tanfolyam” típusú válaszok leginkább az iskolákban, illetve a kamaránál indított tanfolyamokra jellemzők, legkevésbé pedig a felsőoktatási intézményekre. Az „ezt ismerte ezt ajánlották” típusú válaszok leginkább az oktatási vállalkozásokra jellemzők. Az „ebbe az iskolába járt” válaszok a középiskolákra és a felsőoktatási intézményekre egyaránt vonatkoznak. Az „anyagilag megfelelt” válaszok többségét azok adták, akik a képző központokba járnak tanfolyamra, ami nem meglepő, hiszen nekik nem vagy csak kisebb mértékben kellett hozzájárulniuk a tanfolyam díjához (ha kellett fizetniük, ez általában a tanfolyam díjának 10%-a volt). A mun-

kaügyi központ ajánlása főként a képző központok tanfolyamaira vonatkozik, de számos esetben az oktatási vállalkozások tanfolyamait is ajánlja a munkaügyi központ. Ez a választípus az iskolákat és a felsőoktatási intézményeket nem jellemzi. A munkaadó ajánlása leginkább az oktatási vállalkozások tanfolyamainál fordul elő.

A többi választás esetében – amik főként a képző intézmények szolgáltatásaira vonatkoznak (ezt találta legalkalmasabbnak, magas színvonalú oktatók, itt a legjobbak a feltételek) –, nincs kapcsolat az intézmény típusával.

3.2 A tanfolyamok finanszírozása

A tanfolyamok átlagos díja 114 ezer Ft volt (minimum 5.000, maximum 350 ezer Ft, szórás 67 ezer Ft). Ezeket az adatokat összehasonlíthatjuk az OSAP adatszolgáltató rendszer 1998. I. féléves adataival /Sum-Tóth: 1998./, ahol az OKJ-s tanfolyamok átlagosan 72 ezer Ft-ba kerültek (minimum 5000, maximum 353 ezer Ft, szórás 48.400 Ft). A két adatsor minimumában és maximumában nincs eltérés, de az adatok szórásában és átlagában már van. Saját adataink szerint a tanfolyamok átlagos díja több mint másfélszer nagyobb, mint az országos átlag. Ez az összehasonlítás csak jelzés értékű, a különbség több okkal is magyarázható, pl. adatfelvételünk 1998. II. félévében történt és nemcsak az államilag elismert szakmákat vettük figyelembe. Emellett az országos adatok teljes körűsége és megbízhatósága is megkérdőjelezhető¹¹.

Visszatérve kutatásunk adataihoz, a következő táblázatok a tanfolyamok finanszírozásának jellemzőit mutatják be. A 8. táblázat a finanszírozókat külön-külön, míg a 9. táblázat a legtipikusabb finanszírozó „kombinációkat” mutatja.

8. táblázat

Ki finanszírozta a tanfolyamot

Finanszírozó	A válaszok száma (N=698)	A válaszok %-ában	Az esetek %-ában
Saját maga	254	30,2	36,4
Szülei	47	5,6	6,7
Munkaügyi központ	361	43,0	51,7
Munkaadója	176	21,0	25,2
Egyéb	2	0,2	0,3
Összes válasz*	840	100,0	120,3

*Több válasz volt lehetséges.

¹¹ Sum István – Tóth Anikó: Az iskolarendszeren kívüli szakmai képzés finanszírozása, Szakképzési Szemle, 1998. 4. szám. 19-26.o.

9. táblázat

Ki finanszírozta a tanfolyamot

Finanszírozó	Esetszám (N)	Százalék (%)	Átlag Ft
Csak saját maga	161	23,0	66
Csak munkaügyi központ	268	38,2	152
Csak munkaadó	107	15,3	91
Csak szülő	26	3,7	58
Saját maga és munkaügyi központ	44	6,3	134
Saját maga és munkaadója	34	4,9	99
Munkaügyi központ és munkaadó	30	4,3	133
Szülő és munkaügyi központ	12	1,7	167
Más vegyes	16	2,6	-
Összesen	698	100,0	114

A tanfolyamok vegyes finanszírozása igen ritka, az esetek 80%-ában csak egy finanszírozó volt, és ez a legtöbb esetben a munkaügyi központ. Ahol a hallgató és a munkaügyi központ közösen fedezte a tanfolyam költségét, ott ennek aránya általában: 10% egyén, 90% munkaügyi központ. A táblázat a tanfolyami díjak átlagos megoszlását is mutatja a finanszírozók szerint. A legdrágább tanfolyamokat a munkaügyi központok finanszírozták, míg a legolcsóbbak az egyéni finanszírozású tanfolyamok voltak. (Aki saját maga is fizetett tanfolyami díjat, azok átlagosan 47 ezer Ft-ot fizettek (minimum 3, maximum 230 ezer Ft). Magyarázhatná ezt a tényt, hogy a képző központok által finanszírozott tanfolyamok a leghosszabbak és a legnagyobb óraszámúak, csak hogy a munkaügyi központok nemcsak a képző központok tanfolyamait finanszírozták. A munkaügyi központok által finanszírozott tanfolyamoknak csak kétharmada folyt a képző központokban. A tanfolyami képzések további 28%-a oktatási vállalkozásoknál, 5%-a felsőoktatási intézményekben és 2%-a iskolákban történt. A tanfolyami díjak erős és szignifikáns összefüggést mutatnak a tanfolyamok össz órászámával. Tehát a munkaügyi központok képző intézménytől függetlenül a leghosszabb tanfolyamokat finanszírozták. Az általuk finanszírozott tanfolyamok átlagos össz órászáma 800 (minimum 162, maximum 1600), és átlagosan 148,000 Ft fizettek egy-egy tanfolyamért (minimum 12 ezer, maximum 350 ezer).

3.3 Intézményi szolgáltatások

A hallgatók 60%-ának a képző intézmény térítésmentesen adta a tankönyveket. Egyharmaduknak szintén vannak tankönyvei, de azokat meg kellett vásárolniuk. Csupán a válaszadók 7%-ának nincs tankönyve.

A jegyzetek terén már nem ilyen jó az ellátottság. A hallgatók fele kapott ingyen jegyzeteket, 10%-uk vásárolt, míg egyharmaduknak egyáltalán nincs jegyzete. Azt is megkérdeztük, hogy kik készítették ezeket a tankönyveket és jegyzeteket. Egy-egy harmadukat maga a képző intézmény vagy más képző intézmény, közel egy negyedüket részben a képző intézmény. A kérdezettek 8%-a nem tudta, hogy ki készítette a tankönyvüket, jegyzetüket. 3%-uknak pedig sem tankönyve, sem jegyzete nincs.

E téren az intézmény típusa szerint jelentős különbségek mutatkoznak. A felsőoktatási intézménybe tanfolyamra járók csak igen kevesen kapnak térítésmentesen tankönyvet (15,7%-uk), közülük kell a legtöbbször vásárolni (79,5%-uknak), viszont szinte minden hallgatónak vannak könyvei. A középiskolákba járók közel fele ingyen kapja, 40% vásárolja könyveit. Az oktatási vállalkozásoknál még magasabb ez az arány, kb. két harmaduk térítésmentesen kapja, egy harmaduk vásárolja tankönyveit. A képző központok esetében pedig a hallgatók 75%-a ingyen kapja a tankönyveket. Ugyanakkor éppen ezekben az intézményekben tanulóknál a legmagasabb a tankönyvvel nem rendelkezők aránya. Mellettük az iskolák állnak a második helyen. A kamarai tanfolyamokra járók száma ugyan igen csekély, de közülük mindenki térítésmentesen kapja a tankönyvet. A jegyzetek terén hasonló összefüggéseket tapasztaltunk.

A tankönyvek és jegyzetek „származását” tekintve, a képző központok tanfolyamainak tankönyvei általában saját készítésűek. Legkevesebb a felsőoktatási intézmények használnak csak saját készítésű könyveket, jegyzeteket. Náluk leginkább a vegyes oktatási anyagok dominálnak. A legnagyobb mértékben az oktatási vállalkozások alkalmaznak mások által készített tankönyveket és jegyzeteket.

A hallgatók kevesebb, mint 30%-a szerint az intézmények az oktatás mellett más szolgáltatásokat is nyújtanak. Intézménytípusok szerint ebben jelentős az eltérés. A legtöbb esetben a képző központokba járó hallgatók kapnak egyéb szolgáltatásokat is, második helyen az oktatási vállalkozások állnak, míg az iskolákba járók kapnak a legkevesebb egyéb szolgáltatást a képző intézménytől.

A hallgatók szerint tehát a különböző képzőhelyek közül a képző központok nyújtják a legtöbb képzést segítő szolgáltatást (saját készítésű ingyenes tankönyv, ill. jegyzet és egyéb szolgáltatások).

A 10. táblázat a különböző szolgáltatásokat mutatja be.

10. táblázat

Milyen szolgáltatásokat nyújt az intézmény

Milyen szolgáltatásokat nyújt az intézmény	A válaszok száma (N=195)	A válaszok %-ában	Az esetek %-ában
Álláskeresési tanácsadás	132	48,2	67,7
Pályaválasztási tanácsadás	63	23,0	32,3
Egyéb (pl. számítógép használat)	35	12,8	17,9
Pszichológiai tanácsadás	25	9,1	12,8
Karrier tanácsadás	9	3,3	4,6
Vállalkozói tanácsadás	9	3,3	4,6
Könyvtárhasználat	1	0,4	0,5
Összes válasz*	274	100,0	140,5

*Több válasz volt lehetséges.

Az adatok alapján a szolgáltatások között az álláskeresési tanácsadás áll az első helyen. A különböző szolgáltatások terén nincs különbség a képző intézmények között, vagyis az a képzőhely, amely valamilyen szolgáltatást nyújt, az egyszerre többfelét is biztosít. Ezekért a plusz szolgáltatásokért a hallgatóknak fizetniük sem kell.

A hallgatóktól azt is megkérdeztük, hogy mennyire elégedettek a tanfolyammal és a képzőintézménnyel.

11. táblázat

Elégedettségi mutatók (%-os eloszlás)

	1	2	3	4	5
Mennyire elégedett az iskola megközelíthetőségével?	2,8	5,7	15,6	19,2	56,7
Mennyire elégedett az intézmény tárgyi felszereltségével?	0,6	3,7	20,5	37,0	38,2
Mennyire elégedett a tankönyvekkel?	6,5	11,1	23,5	28,1	30,8
Mennyire elégedett a jegyzetekkel?	14,4	7,7	20,4	28,9	28,5
Mennyire elégedett a tanárokkal?	0,1	2,1	13,2	34,1	50,4
Mennyire elégedett a tanfolyam színvonalával?	0,4	2,1	16,1	39,2	42,2
Mennyire elégedett a vizsgakövetelményekkel?	2,3	3,6	22,4	36,7	35,0
Mennyire elégedett a tananyag hasznosíthatóságával?	0,7	3,1	19,2	39,2	37,7
Mennyire elégedett az intézmény szolgáltatásaival?	0,6	3,9	16,2	40,2	39,0

Mint a tábla adatai mutatják, a hallgatók túlnyomó többsége elégedett. A legmagasabb osztályzatot az intézmény megközelíthetősége kapta, annak ellenére, hogy a tanfolyamra járók többségének egy vagy több órát kell

utaznia a képző intézménybe. Csak alig több mint egy ötödüknél igényel az oda-vissza út egy óránál kevesebbet. A hallgatóknak átlagosan másfél órát kell utazniuk, de van olyan hallgató is, akinek kilenc órát kell utaznia naponta. Az utazási idő szoros összefüggést mutat a képző intézmény településével. A fővárosi képző intézményekbe járóknak kell a legtöbbet utazniuk, átlagosan 2,2 órát. Ezt követik a pécsi intézményekbe járók, míg a többi település esetében közel azonos az utazási idő. A tanfolyamra járók több mint fele nem azon a településen él, ahol a képző intézmény található (23%-uk egyéb városban, 30%-uk pedig községben). A főváros magas utazási idejét a városon belüli közlekedés magyarázza, míg Pécsen azért sok az utazási idő, mert itt a legnagyobb az egyéb városból, ill. községből bejárók aránya (61%). A többi település esetében közel azonos a helyi és a bejáró hallgatók aránya.

Visszatérve az elégedettségi mutatókhoz, a legkisebb mértékben az alkalmazott tankönyvekkel és jegyzetekkel elégedettek a hallgatók. *Habár az oktatási segédanyagokkal való ellátottság megfelelő szintű, igen sok hallgatónak tartalmi kifogásai vannak az alkalmazott tankönyvekkel és jegyzetekkel kapcsolatban.*

Az, hogy milyen típusú képző intézménybe jár valaki, csak az intézmény szolgáltatásaival való elégedettséggel mutat szignifikáns összefüggést. Leginkább az iskolákba járók, legkevésbé pedig a felsőoktatási intézménybe járók elégedettek az intézmény szolgáltatásaival. A szolgáltatások terén az iskolák mellett az oktatási vállalkozások is megelőzik a képző központokat. Az intézmény típusa más téren nem mutat összefüggést a különböző elégedettségi mutatókkal, ezzel szemben az intézmény települése több mutatóval is összefügg. Összességében a legelégedettebb hallgatók a nyíregyháziak, akik az alkalmazott tankönyvek, a tanárok, a tananyag hasznosíthatósága és az intézmény szolgáltatásai terén is a legtöbb jeles osztályzatot adták. A legkritikusabb hallgatók ugyanezen mutatók mentén a fővárosiak és a pécsiek voltak.

Az egyes elégedettségi mutatók a hallgatók iskolai végzettségével is szoros kapcsolatot mutatnak. A tankönyvekkel, ill. jegyzetekkel, az intézmény tárgyi feltételeivel és szolgáltatásaival való elégedettség az iskolai végzettség növekedésével csökken. Tehát minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik a hallgató, annál kevésbé elégedett a felsorolt mutatók terén.

Az, hogy a hallgató saját maga is finanszírozta a tanfolyam díját, szoros összefüggést mutat egyes elégedettségi mutatókkal. *Akik maguk is fizettek a tanfolyamért elégedetlenebbek a tanfolyam színvonalával, ill. a tanárokkal, mint azok, akik ingyen vehették igénybe a képzést.*

3.4 A hallgatók „előélete”

A hallgatók több mint egyharmada (35,8%) már korábban is részt vett valamilyen tanfolyamon. Többségük ugyan csak egy alkalommal, közel egy negyedük kétszer, de olyan hallgató is akad, aki eddig kilenc tanfolyamot végzett el. Ezek a számok azért is figyelemre méltóak, mivel a hallgatók átlagéletkora csupán 29 év. 90%-uk szakmai tanfolyamon vett részt, 20%-uk pedig nem szakmai tanfolyamon (a szakmai és nem szakmai tanfolyamokon való részvételt külön kérdeztük meg, ezért összegük nem 100%). Mint azt már korábban tapasztaltuk, a hallgatók nem mindegyike van tisztában azzal, hogy milyen oklevelet kap a tanfolyam végén. A korábbi tanfolyamok adatai is ezt erősítik meg. Minden ötödik hallgató válaszolta azt, hogy nem tudja pontosan milyen végzettséget is szerzett. Ugyanilyen arányban vannak azok, akik nem kaptak végzettséget, illetve középfokú szakmai végzettséget szereztek a tanfolyam befejeztével. Ennél kisebb (15,6%) azoknak az aránya, akik szakmunkás végzettséget kaptak.

Akik nem kaptak bizonyítványt, azok többsége nem szakmai tanfolyamon vett részt, hanem általában nyelvtanfolyamon. Közülük azonban csak néhány hallgató szerzett nyelvvizsga bizonyítványt.

Elemeztük azt is, hogy milyen jellemzőkkel lehet leírni azokat a hallgatókat, akik már korábban is részt vettek valamilyen tanfolyamon. Ezzel kapcsolatban a hallgatók iskolai végzettsége karakteres eltéréseket mutat. Legtöbbször a szakközépiskolát végzettek közül kerülnek ki, de a gimnáziumi végzettségűek körében is igen magas az arányuk. Legkisebb arányban a 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezők vettek még részt más tanfolyamon. A hallgatók jelenlegi foglalkozása is jellegzetes különbségeket mutat. A munkanélküliek aránya kiugróan magas a korábbi tanfolyamokon résztvevők között, őket követik a nem fizikai alkalmazottak. Legkevésbé jellemző ez a segéd- és betanított munkásokra, illetve a foglalkozási skála tetején lévő vezetőkre és értelmiségiekre.

A válaszadók egyharmada beszél valamilyen idegen nyelven. Közülük a többség csak egy nyelven, de olyanok is vannak, akik három idegen nyelven beszélnek. A legtöbbször németül (40,4%) vagy angolul (26,8%) beszélnek. A két nyelven beszélők között is ez a két nyelv áll az élen. A többi nyelv aránya igen csekély és megosztott. A „kis” nyelvek közül a legjellemzőbb az orosz és a román.

A nyelvtudás szoros összefüggést mutat a hallgatók iskolai végzettségével. Nem meglepő, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál valószínűbb, hogy beszél valamilyen idegen nyelven, de e téren jelentős eltérés mutatkozik a szakközépiskolai és a gimnáziumi végzettség között. A gimnáziumi végzettséggel rendelkezők között 10%-kal

magasabb az idegen nyelvet beszélők aránya. Ugyanez a különbség megvan a főiskolát és az egyetemet végzettek között is az egyetemet végzettek javára. Foglalkozási kategóriák szerint is szoros összefüggés mutatkozik a nyelvtudással. Minél magasabban helyezkedik el a hallgató a foglalkozási skálán, annál valószínűbb, hogy beszél valamilyen idegen nyelven. Tehát a vezetők között van a legtöbb, a segéd és betanított munkások között a legkevesebb idegen nyelven beszélő. A munkanélküliek csoportja a szakmunkások és a vállalkozók között áll nyelvtudás szempontjából.

A nyelvtudás nemek szerint nem mutat összefüggést, viszont a hallgatók életkorával igen. A válaszadók átlagos életkora csak 29 év, mégis azt tapasztaltuk, hogy az átlagosnál fiatalabbak gyakrabban beszélnek idegen nyelven, mint az idősebbek.

Tehát a vizsgált hallgatók egy népes csoportja – korábbi képzési „előtörténete” alapján – már jól képzett, nyelvtudással rendelkező csoport.

3.5 A hallgatók társadalmi jellemzői

A hallgatók családi háttere

A hallgatók 39%-a férfi és 61%-a nő. Átlagos életkoruk 29 év, 60%-uk 30 év alatti. Családi állapotukat tekintve közel hasonló arányban vannak az egyedülállók (46,8%) és a házasok (44,9), csupán a hallgatók 8%-a elvált. Az életkor természetesen összefüggésben áll a családi állapottal, de nemcsak az a különbség, hogy az egyedülállók a legfiatalabbak (átlagéletkoruk 23 év), hanem az is, hogy a házasok átlagéletkora 34 év, míg az elváltaké 37. A hallgatók több mint fele saját háztartásban él, 43%-uk pedig szüleivel él együtt. A szülőkkel együtt élők átlagos életkora 22 év. A hallgatók életkora összefüggést mutat jelenlegi munkaerő-piaci aktivitásukkal is. A munkanélküliek a legfiatalabbak.

A nemek eddig semmilyen kapcsolatot nem mutattak más változókkal. Kivételt jelent a családi állapot. A férfiak közül a legtöbben egyedül állók és a szüleikkel élnek. A nők között hasonló arányban vannak az egyedülállók és a házasok, de a házasok aránya kicsit magasabb. Az elváltak többsége nő.

Azt is megkérdeztük a hallgatóktól, hogy szüleik milyen iskolai végzettséggel rendelkeznek. A 12. táblázat ezen adatok eloszlásait mutatja be.

12. táblázat

A szülők iskolai végzettsége

Iskolai végzettség	Apa		Anya	
	Esetszám (N)	Százalék (%)	Esetszám (N)	Százalék (%)
8 általánosnál kevesebb	25	4,1	41	5,8
8 általános	105	15,0	184	26,2
Szakmunkásképző	260	37,1	158	22,5
Szakközépiskola	89	12,7	103	14,7
Gimnázium	76	10,8	108	15,4
Főiskola	54	7,7	53	7,6
Egyetem	27	3,9	15	2,1
Nincs válasz	61	8,7	39	5,6
Összes	701	100,0	701	100,0

Az apák egyharmada érettségivel vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Az anyák esetében valamivel magasabb ez az arány (39,4%). Ugyanakkor az anyák között a 8 osztályt elvégzők, illetve el nem végzők aránya magasabb az apáknál. Ha a hallgatók és szüleik iskolai végzettségét hasonlítjuk össze, azt tapasztaljuk, hogy a hallgatók végzettsége a szülőkéhez képest magasabb, több az érettségizettek száma, és kevesebb az ennél alacsonyabb képzettséggel rendelkezőké, de a felsőfokú végzettségek tekintetében arányuk igen hasonló.

13. táblázat

A szülők aktivitása

Aktivitás	Apa		Anya	
	Esetszám (N)	Százalék (%)	Esetszám (N)	Százalék (%)
Dolgozik	241	46,5	245	39,5
Munkanélküli	36	6,9	56	9,0
Nyugdíjas	241	46,5	319	51,5
Összesen	518	100,0	620	100,0

A foglalkozási aktivitást tekintve, mindkét szülőnél azt tapasztaljuk, hogy nagyobb az inaktív szülők aránya, mint az aktívaké, és az anyáknál magasabb az inaktivitás aránya, mint az apáknál. Természetesen a szülők iskolai végzettsége és aktivitása szoros összefüggést mutat. Minél alacsonyabb a szülő iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy munkanélküli. Ez leginkább a 8 általános és a szakmunkás végzettségűekre igaz, hiszen körülből az apák és az anyák esetében is, több mint egy harmad a munkanélküliek aránya. Nemcsak a munkanélküliekre, hanem a nyugdíjasokra is ugyanez az összefüggés érvényes. Tekintve, hogy a hallgatók a fiatalabb korosztályokból kerülnek ki, szüleik nyugdíjazását valószínűleg nem életkoruk indokolta, hanem a munkaerőpiacról való kiszorulásuk kényszerítette ki.

14. táblázat

A hallgatók legmagasabb iskolai végzettsége

Iskolai végzettség	Esetszám (N)	Százalék (%)	Jelenleg munkanélküli (N=342) %
8 általánosnál kevesebb	1	0,1	-
8 általános	68	9,8	13,2
Speciális szakiskola	9	1,3	1,5
Szakmunkásképző	115	16,5	16,7
Szakközépiskola	251	36,1	40,1
Gimnázium	178	25,6	24,6
Főiskola	60	8,6	3,8
Egyetem	14	2,0	0,3
Összes	696	100,0	100,0

A hallgatók iskolai végzettsége tekintetében az alsó és a felső decilisek aránya közel azonos, 10-10% körüli a csak alapoktatásban résztvevők és a felsőfokú végzettségűek aránya. Majdnem kétharmaduk érettségivel rendelkezik. Meglepő módon többen vannak köztük olyanok, akik szakmai képzésben vettek részt, mint a gimnazisták. *Vagyis azok, akik már rendelkeznek egy szakmával, nagyobb arányban vesznek részt képzésben, mint akik még nem rendelkeznek, ami arra utal, hogy a korábban megszerzett szakmájuk eladhatatlan volt a munkaerőpiacon.*

A 14. táblázat utolsó oszlopa a munkanélküliek iskolai végzettségének arányait mutatja be. A teljes mintához képest több eltérést is tapasztalunk. Az egyik fontos eltérés az alsó és a felső kategóriák között van. Az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők körében magasabb, a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők körében pedig alacsonyabb a munkanélküliek aránya a teljes mintához képest. A másik különbség a szakközépiskolát végzettek arányaiban mutatkozik. Itt azt látjuk, hogy a munkanélküliek között nagyobb arányban vannak szakközépiskolát végzettek, mint a teljes mintában. Ellentétben a gimnáziumi érettségit szerzőkkel, akik hasonló arányt képviselnek a teljes mintában is.¹² Saját adatainkat az országos

¹² A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti országos eloszlását mutatja a következő tábla. (Magyar Statisztikai Évkönyv, KSH, 1997.)

Iskolai végzettség	%
8 osztálynál kevesebb	4,42
8 általános	36,53
Szakmunkás	34,46
Szakiskola	1,32
Gimnázium	8,72
Szakközépiskola	11,73
Főiskola	2,01
Egyetem	0,83

munkanélküliségi adatokkal összehasonlítva, azt tapasztaljuk, hogy a munkanélküliséggel leginkább sújtott csoportok aránya jóval alacsonyabb a képzésben résztvevők között, ugyanakkor érettségivel – és a legtöbb esetben már szakmával – rendelkező munkanélküliek többszörösen túl vannak reprezentálva.

15. táblázat

A hallgatók jelenlegi foglalkozása

Foglalkozás	Esetszám (N)	Százalék (%)
Vezető	24	3,5
Értelmiségi	38	5,6
Nem fizikai alkalmazott	92	13,5
Vállalkozó	55	8,0
Szakmunkás	49	7,2
Segéd- vagy betanított munkás	57	8,3
Munkanélküli	342	50,0
Nyugdíjas	3	,4
Egyéb inaktív	24	3,5
Összes	684	100,0

Természetesen az iskolai végzettség és a jelenlegi foglalkozás szignifikánsan erős összefüggést mutat. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők közül a legtöbben vezetők vagy értelmiségiek. A nem fizikai alkalmazottak csoportját főként gimnáziumi és szakközépiskolai végzettségűek teszik ki. A vállalkozói réteget elsősorban a szakmunkás és szakközépiskolai végzettségűek képviselik. A segéd- és betanított munkások az alacsonyabb iskolai végzettségűek közül kerülnek ki, éppúgy mint a munkanélküliek.

16. táblázat

A munkanélküliek aránya az iskolai végzettségek egyes kategóriáiban (%)

Iskolai végzettség	Nem munkanélküli	Munkanélküli
8 általános	33,8	66,2
Speciális szakiskola	44,4	55,6
Szakmunkásképző	50,4	49,6
Szakközépiskola	45,4	54,6
Gimnázium	52,8	47,2
Főiskola	78,3	21,7
Egyetem	92,9	7,1

A munkanélküliek aránya az iskolai végzettség növekedésével lineárisan csökken. Míg a 8 általános végzettségűek között kétharmados a munkanélküliek aránya, addig a felsőfokú végzettséggel rendelkezők között csupán 20%.

Nemcsak a jelenlegi aktivitásukat kérdeztük meg a hallgatóktól, hanem azt is, hogy korábban voltak-e munkanélküliek. A hallgatók kétharmada találkozott már a munkanélküliséggel, mivel közel 50%-uk jelenleg is munkanélküli, egy hatodik korábban volt. Az iskolai végzettség hasonló linearitást mutat a két csoportnál. Ha mindazokat nézzük, akik már találkoztak a munkanélküliséggel, akkor azt tapasztaljuk, hogy a 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezők körében közel 80%-os, az érettségizettek körében 70%-os, de a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében csak 20%-os ez az arány.

Az országos adatok szerint a munkanélküliségi ráta nemek és életkor tekintetében eltéréseket mutat¹³. Saját adataink a nemek vonatkozásában nem mutatnak különbséget, életkor tekintetében pedig szignifikáns, bár gyenge korrelációt tapasztaltunk. Ugyanaz a tendencia jelenik meg, mint az országos adatokban, a munkanélküliek között a legfiatalabbak (24 év alattiak) vannak a legnagyobb arányban.

A jelenleg is munkanélkülieknek átlagosan 11 hónapja nincs állása, de az adatok szórása igen nagy. Van aki, csak 1 hónapja munkanélküli és van aki több éve. A munkanélküliség időtartalma nem mutat összefüggést más változókkal.

A munkanélküliek alig több mint fele reméli, hogy állást kap a képzés befejeztével. Az elhelyezkedés reménye szoros kapcsolatot mutat a képző intézmény típusával. A képző központokban tanulók az átlagosnál jobban bíznak abban, hogy el tudnak majd helyezkedni, legkevésbé hisznek ebben a felsőoktatási intézményekben járók. Azok a hallgatók, akik álláskeresési tanácsadásban is részesülnek inkább reménykednek abban, hogy munkahelyhez juthatnak a tanfolyam befejeztével, mint akik nem. *Azt tapasztaltuk, hogy ha a képző intézmény bármilyen egyéb szolgáltatást is nyújt, ezzel növeli a munkanélküliek állásreményét. Vagyis ha a tanórák mellett bármilyen téren is foglalkoznak még az intézmények a hallgatókkal, ezzel növelik a munkanélküliek bizakodását.* Ez magyarázza a képző központok iránti nagyobb bizalmat is, hiszen ebben az intézménytípusban kapnak a hallgatók a leggyakrabban valamilyen egyéb szolgáltatást a tanórák mellett.

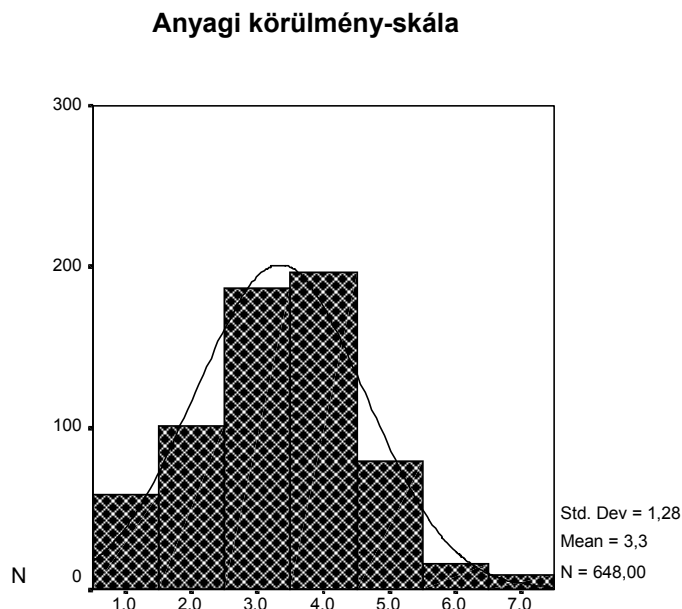
3.6 A hallgatók anyagi körülményei

A válaszadók többsége saját házában (58%) vagy saját lakásban (31,5%) él. Az albérletben vagy önkormányzati bérlakásban élők száma igen csekély. Mivel a hallgatók csaknem fele szüleivel él együtt, a „saját”

¹³ Nemek szerinti munkanélküliségi ráta 1998.: férfi 11,1%, nő 10,9%; életkor szerinti ráta: 15-19 év – 28,8%, 20-24 év – 13%, 25-29 év – 9,1%, 30-39 év 8,2%. (Magyar Statisztikai Évkönyv, KSH, 1997.)

szó nemcsak a hallgatóra, hanem a szülőre is vonatkozik. Ha csak azokat a hallgatókat vizsgáljuk, akik önálló háztartásban élnek, azt tapasztaljuk, hogy ugyanilyen magas a saját tulajdonnal rendelkezők aránya. Az átlagos lakásméret 2,5 szoba, de az adatok szórása igen nagy. Akadnak olyanok, akik csak egy szobás lakással rendelkeznek, de vannak olyanok is, akik 7,5 szobással. A lakásnagyság csupán a háztartások összjövedelmével mutat szignifikáns, ám gyenge kapcsolatot, más háttérváltozóval nem áll összefüggésben.

A válaszadók anyagi körülményeit a lakáshelyzetükön kívül jövedelmi viszonyaikkal is mértük. Amellett, hogy megkérdeztük saját, illetve háztartásuk jövedelmét, arra is megkértük őket, hogy egy hétfokú skálán osztályozzák anyagi körülményeiket. A következő ábra a skála eloszlásait mutatja.

A hisztogram és a normál eloszlás görbéje a „csúcson” hasonlít egymáshoz (ezt jelzi az is, hogy a válaszok átlaga 3,3), de jól látható, hogy a széleken jelentős az eltérés. A skála alján elhelyezkedő válaszadók többségben vannak a skála tetejéhez képest. A skála különböző fokain elhelyezkedőket megvizsgáltuk jövedelmi és foglalkozási hátterük alapján is.

17. táblázat

Anyagi, jövedelmi mutatók a hallgatók foglalkozása szerint

Foglalkozás	Skála átlag	Esetszám	Háztartás jövedelem átlag	Esetszám	Egyén jövedelem átlag	Esetszám
Vezető	4,42	24	125,42	12	81,47	15
Vállalkozó	4,04	49	70,50	30	38,52	42
Nem fizikai al- kalmazott	3,62	88	76,88	66	37,13	75
Értelmiségi	3,48	33	89,28	18	34,95	22
Szakmunkás	3,37	49	71,84	31	36,46	39
Segéd- vagy betanított munkás	3,25	52	60,24	33	32,60	42
Munkanélküli	2,99	321	54,79	227	12,70	257
Összes	3,33	-	64,8	-	25,11	-

A hallgatók saját anyagi körülményeinek megítélése iskolai végzettségükkel nem mutat összefüggést, viszont jelenlegi foglalkozásukkal igen. A skála alján lévők többsége a munkanélküliek közül kerül ki. A segéd- és betanított munkások közül is igen sokan ehhez a csoporthoz tartoznak. A két foglalkozási csoport között nagyon kicsi a különbség. A skála másik végén a vezetők és a vállalkozók állnak. A három köztes csoport (értelmiség, nem fizikai alkalmazott, szakmunkás) sorrendje pedig úgy alakul, hogy a szakmunkások állnak a skála közepén, fölöttük állnak a nem fizikai alkalmazottak, alattuk pedig az értelmiségiek.

A skála módszer használata mellett konkrétan is rákérdeztünk a kérdezett ill. családja havi nettó összjövedelmére. A kérdezettek 73%-a adta meg háztartása összjövedelmét, míg saját jövedelmét csak 62%. A háztartások nettó átlagos jövedelme 64 ezer Ft, minimuma 4 ezer maximuma 400 ezer Ft. Az egyének nettó átlagjövedelme 25 ezer Ft, minimuma egy ezer maximuma 300 ezer Ft. Mivel a jövedelmi mutatók esetében általában nagyobb a válaszmegtagadás és a torzítás, ezért csak óvatosan kezelhetjük az adatokat. Inkább csak trendeket olvashatunk ki belőlük. A jövedelem az iskolai végzettséggel nem mutat szoros kapcsolatot. Csak a legmagasabb iskolai végzettségek esetén van jelentősebb eltérés a jövedelmi helyzet tekintetében, vagyis a felsőfokú végzettségűek vannak a legjobb jövedelmi helyzetben. A foglalkozás tekintetében már szorosabb kapcsolatot mutatnak a jövedelmi viszonyok. A hallgató saját jövedelmének átlaga ugyanazt a foglalkozási lépcsőzetességet mutatja, mint a skála átlagok. A lépcső tetején a vezetők állnak, az alján pedig a munkanélküliek. Nemcsak a fokok sorrendje között nincs különbség, de a fokok nagysága sem követi teljes mértékben a jövedelemkülönbségeket. A vezetők és a vállalkozók nagyobb jövedelemkülönbségét jól megjelelti a skála csaknem négy tizedes kü-

lönbsége. A vállalkozók és a nem fizikai alkalmazottak között is ekkora a skála különbsége, de jövedelmük tekintetében sokkal kisebb. (Persze ezt okozhatja az is, hogy a vállalkozók köztudottan nem szívesen vallják be teljes jövedelmüket.) A foglalkozási lépcső alján állók jövedelmének különbsége 2,5-szeres, de a skála különbség mértéke nem jeleníti meg ezt a nagy eltérést. A háztartások jövedelmi átlagát a skála átlagokkal összehasonlítva, azt tapasztaljuk, hogy a segéd-és betanított munkások illetve a munkanélküliek között nincs is olyan nagy különbség, mint az egyéni jövedelmek esetében. A különböző foglalkozási kategóriák között a háztartások összjövedelmét tekintve is a vezetők állnak az élen. Feltűnő, hogy az értelmiségiek és a vállalkozók jövedelme erős inkonzisztenciát mutat saját skálabesorolásukkal. Hiszen míg az értelmiségiek csak a negyedik helyen szerepelnek a skálán, addig jövedelmi viszonyaik alapján a második helyen állnak. Ezzel szemben a vállalkozók a skálán második helyre sorolták magukat, míg jövedelmi mutatóik alapján, csak az ötödik helyen állnak. Ha komolyan vehetjük a jövedelemről szóló adatokat, akkor ez azt jelenti, hogy a fiatal vállalkozók elégedettebbek jövedelmi helyzetükkel, mint a fiatal értelmiségiek.

Anyagi és jövedelmi helyzetük mellett a hallgatók vagyoni helyzetére vonatkozó kérdéseket is feltettünk. Azt vizsgáltuk, hogy milyen tartós fogyasztási cikkekkel rendelkeznek a válaszadók.

18. táblázat

Fogyasztási cikkekkel való ellátottság

Fogyasztási cikk	Eset-szám(N=633)	Az esetek %-ában	Országos % ¹⁴	eltérés
Színes TV	592	93,5	90	3,5
Fényképezőgép	432	68,2	52	16,2
Automata mosógép	422	66,7	45	21,7
Video	409	64,6	42	22,6
Fagyasztó	404	63,8	55	8,8
Autó	347	54,8	36	18,8
Mikrohullámú sütő	317	50,1	31	19,1
Számítógép	220	34,8	9	25,8
CD lejátszó	204	32,2	n.a.	-
Mobiltelefon	152	24,0	10	14
Takarítógép	97	15,3	n.a.	-
Video kamera	54	8,5	2	6,5
Internet csatlakozás	32	5,1	0.7 ¹⁵	4,4

¹⁴ A háztartások fogyasztási cikkeinek állománya, KSH, 1997. December 31.

¹⁵ www.helyzet.internetto.hu 1998. március

Az adatok igen figyelemre méltóak. Annak ellenére, hogy a válaszadók fele munkanélküli, és saját bevallott jövedelmük tekintetében nincs nagy különbség az országos átlaghoz képest, a fogyasztási cikkek terén mégis igen nagy az eltérés. Minden fogyasztási cikk birtoklása terén előnyben állnak az országos adatokhoz képest és bizonyos tárgyak esetében (pl. számítógép, videokamera, Internet) négyszeres, ill. hatszoros az eltérés.

A hallgatók a felsorolt fogyasztási cikkek közül átlagosan hat darabbal rendelkeznek, viszont az adatok szórása igen nagy, ezért más változókkal is összevetettük a fogyasztási cikkekkel való ellátottságot.

Az anyagi skála és a fogyasztási cikkekkel való ellátottság szoros kapcsolatot mutat. Minél magasabbra értékelte a válaszadó saját anyagi helyzetét, annál több fogyasztási cikkel rendelkezik. De nemcsak a fogyasztási cikkek számában tapasztaltunk karakteres eltérést, hanem azok milyenségében is. Akik saját anyagi helyzetüket magasra értékelték, azok rendelkeznek a legtöbb Internet csatlakozással, videokamerával és takarítógéppel.

A hallgatók életkora sem az anyagi skálát, sem a fogyasztási cikkek többségének előfordulását nem befolyásolja, de három fogyasztási cikk életkor specifikusnak tekinthető: a mobiltelefon, a számítógép és az Internet csatlakozás. Ezek közül az utóbbi az, ami a legerősebb kapcsolatot mutatja az életkorral. Vagyis minél fiatalabb valaki, annál valószínűbb, hogy rendelkezik ezekkel a fogyasztási cikkekkel. E tárgyak birtoklása a jelenlegi foglalkozással is összefügg. Számítógépe szinte minden vezetőnek, értelmiséginek, nem fizikai alkalmazottnak és vállalkozónak van. Az Internet csatlakozás és a mobiltelefon is – az értelmiség kivételével – e három csoportnál a legjellemzőbb. A mobiltelefon emellett a szakmunkások körében is eléggé elterjedt.

19. táblázat

A fogyasztási cikkek száma a jelenlegi foglalkozás szerint

Foglalkozás	Átlag	Esetszám
Vezető	8,29	24
Értelmiségi	6,82	34
Nem fizikai alkalmazott	6,41	92
Vállalkozó	7,19	54
Szakmunkás	5,00	42
Segéd- vagy betanított munkás	4,94	51
Munkanélküli	5,17	302
Összes	5,79	599

A többi fogyasztási cikk előfordulása is erős kapcsolatot mutat a jelenlegi foglalkozással. Fogyasztási cikkekkel a vezetők, a vállalkozók, az értelmiségiek és nem fizikai alkalmazottak a legjobban ellátottak. A skála alján a segéd- és betanított munkások, a szakmunkások és a munkanélkü-

liek állnak. Éppúgy, mint az anyagi skála tekintetében, itt sincs nagy különbség a két alsó réteg között. Sőt a munkanélküliek átlagosan több fogyasztási cikket birtokolnak, mint a szakmunkások és a segéd- és betanított munkások. Emellett az értékesebb és kevésbé elterjedtebb fogyasztási cikkekkel, mint a CD lejátszó, videokamera, számítógép, mobiltelefon, Internet csatlakozás több munkanélküli rendelkezik, mint betanított vagy segédmunkás.

4. Összegzés

Kutatásunk nem reprezentatív vizsgálat, mivel adatszerűen nem ismerjük sem a képző intézmények összességét, sem a képzésben résztvevőket, így azok összetételét sem. Ezért arra törekedtünk, hogy korábbi kutatások és részleges adatok alapján a különböző intézménytípusokat, képzési formákat és a képzésben résztvevőket vizsgáljunk az ország különböző területein. A vizsgálat ötféle intézménytípusban és öt városban zajlott, vagyis összességében 25 intézményben, ahol interjút készítettünk a képző intézmények vezetőivel, illetve kérdőíves adatfelvétel történt a hallgatókkal. Összesen 701 hallgatóval készült kérdőív. Ez a hallgatói létszám, ha az OSAP adatszolgáltató rendszer adataihoz hasonlítjuk, akkor a képzésben résztvevők 3%-át jelenti. Azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy ez az adatszolgáltató rendszer csak az OKJ szakképzésekben résztvevőket jegyzi, illetve csak azokat az intézményeket, amelyek a munkaügyi központokban regisztráltatták magukat. Emiatt azt feltételezzük, hogy az iskolarendszeren kívüli szakmai képzésben résztvevők száma sokkal nagyobb, mint az országosan jegyzett.

A vizsgálat a kitűzött kutatási célok mindegyikére választ adott. Ezek a célok a következők voltak:

- **Hogyan osztoznak a képzési piacon, egy-egy szakterületen belül a különböző intézménytípusok:** A vizsgált öt város mindegyikében megfigyelhető a piac folyamatos szelektálódása. A 90-es évek elejéhez képest a képző intézmények száma mindenhol jelentősen csökkent, ennek ellenére az egységes minőségbiztosítási és ellenőrzési rendszer hiánya miatt nem minden képző cég felel meg a szakmai elvárásoknak. A piac szelektálódása mellett bizonyos piacfelosztás is érvényesült. Mindenki csak olyan területen versenyez, ahol piacot tud szerezni. A cégek ismerik egymást, együttműködnek. Ez a felosztás egyaránt vonatkozik a szakmákra és a képzési célcsoportokra. Az elmúlt hét-nyolc évben eldőlt, hogy mely intézmények mely szakmákban a legerősebbek. Egy-egy szakmában, egy-egy megyében csak egy-két cég maradt talpon. Célcsoportok szerint vizsgálva a piacot, a munkanélküliek csoportos képzéséből szinte teljesen kiszorították a képzőközpontok a többi intézményt. A pedagógus továbbképzésben pedig tagadhatatlan a felsőfokú intézmények előnye. A képzési piac következő jellegzetessége, hogy nem takar tiszta piaci viszonyokat. Jelenleg a legfőbb megrendelő az állam, ezért a döntési mechanizmusokban nem tisztán piaci viszonyok dominálnak, nem az a döntő, hogy melyik cég kínál szakmailag jobb és olcsóbb

képzést. Ebben csak akkor lesz változás, ha a vállalkozások és az egyének képzési igénye növekedni fog.

- **Mennyire felelnek meg az oktatott szakmák a munkaerőpiac igényeinek:** Kutatásunk tapasztalatai szerint, a képző intézményeket szoros kapcsolatok fűzik a munkaerőpiachoz. Ez a szakmai profil kialakításában is megjelenik. Az igények feltárásának több módja van. A képzőközpontok alapvetően formális utakon szerzik be az információkat. Az OMMK makroszintű elemzéseit és előrejelzéseit, a Munkaügyi Tanács, az önkormányzat foglalkoztatáspolitikai bizottsága és a gazdasági minisztérium elemzéseit használják fel. Többen a végzett hallgatók nyomon követéses vizsgálata révén szereztek információkat arról, hogy mely szakmákban van nagyobb esély az elhelyezkedésre, és ennek alapján alakították ki további fejlesztési stratégiáikat. Emellett az üzleti partnerek, a vállalkozások megrendeléseire is igazodnak a szakmai profil kialakításában. A képző cégek mind a gazdasági mind a jogszabályi változások minden rezdülésére figyelve strukturálják át, illetve bővítik szakmai kínálatukat.
- **Hogyan kapcsolódik egymáshoz az iskolákban folytatott alapképzés és a munkaerő-piaci képzés:** A középfokú iskolák azokat a szakmákat oktatják iskolarendszeren kívüli képzés keretében, amelyeket az iskolai képzésben is oktatnak. Ahogyan az iskolai képzés profilja módosult, úgy módosultak az iskolán kívüli képzés szakmai is. A felsőfokú intézmények a középfokú iskolákhoz hasonlóak. Szintén ugyanazokban a szakmákban képeznek, amelyekben az iskolai képzés is folyik. A különbség az, hogy míg a középfokú iskolák főként a középfokú végzettséget adó szakmákat oktatják, a felsőoktatási intézmények pedig a felsőfokú szakmákat. Ugyanakkor a középfokú iskoláknál az elmúlt években megfigyelhető a felfelé terjeszkedés, pl. technikus képzés széles körű elterjedése. Ezzel egy időben az iskolán kívüli képzésben is megjelent a fél-felsőfokú képzés. A felsőfokú intézmények pedig lefelé nyitottak: a felsőfokú végzettséget ígérő tanfolyamok mellett középfokú tanfolyamokat is szerveznek. A középfokú iskolák esetében azt feltételeztük, hogy a hallgatók jelentős része a volt tanítványaik közül fog kikerülni. Ez a feltételezésünk nem igazolódott. Számos középfokú iskola szervez az iskolarendszeren belül érettségire épülő szakmai képzést, ezért nagyon sok fiatal inkább ezt választja, és nem a tanfolyami képzést. A felsőoktatási intézmények esetében gyakoribb, hogy az intézmény saját hallgatói vesznek részt a tanfolyami képzésben is. Nemcsak a végzés után, hanem harmadik vagy negyedik „szakként” végeznek el egy-egy tanfolyamot. A felsőoktatási intézmények még egy speciális csoportot képeznek tovább, a pedagógusokat. Ők főként a tanárképző főiskolák tanfolyamainak hallgatói bázisát adják. Az iskolarendszer intézményeinek további sajátossága, hogy nem nyújtanak a

képzést segítő, illetve munkaerő-piaci esélyt javító szolgáltatásokat, vagyis az iskolán kívüli képzésük is „iskola szagú”.

- **Hogyan történik a képzés finanszírozása az egyes intézményekben:** Erről a témakörrel viszonylag kevés információt szereztünk, mivel a képző intézmények többsége üzleti titokként kezelte cége anyagi ügyeit. Finanszírozási szempontból a középfokú iskolák és a felsőoktatási intézmények sajátos kategóriát alkotnak. Önálló költségvetési intézmények, ahol az iskolán kívüli képzés beépül a „nagy” intézmény költségvetésébe. Így az iskolán kívüli képzést szervezőknek nem érdekük, hogy minél nagyobb hasznot termeljenek. Hiszen ha termelnek is nyereséget, nem feltétlenül kerül vissza, pl. arra a tanszékre, amelyik a képzést végzi. Így inkább a null szaldó elérése a cél. Számukra a legfőbb motiváció a képzésben résztvevő tanárok fizetésének kiegészítése. A képző központok szintén költségvetési intézmények, de az állami támogatás csak a költségvetésük egy részét fedezi, a fennmaradó részt ki kell termelniük. Valamennyi intézmény jellegzetessége a több lábon állás. Többféle célcsoportnak szerveznek képzéseket, valamint képzést kiegészítő tevékenységekkel (pl. tankönyvkiadás és forgalmazás, tantervek árusítása) is foglalkoznak.
- **A hallgatói vizsgálat tapasztalata szerint,** a tanfolyamok legfőbb finanszírozója a munkaügyi központ. A második helyen az egyén, a harmadik helyen pedig a munkaadó áll. A munkaügyi központok nemcsak a leggyakrabban, hanem fajlagosan a legtöbbet is fizetik a képzésért, mivel a leghosszabb idejű képzéseket támogatják.
- **Milyen a képzésben résztvevő oktatók szakmai felkészültsége és mennyire felel meg a képzés igényeinek:** A képző intézmények személyi állományának legfőbb jellegzetessége, hogy igen csekély számú a főállású munkaerő, az óraadók száma viszont igen nagy. Szintén jellemző, hogy a férfi tanárok aránya megegyezik a nőkével, sőt vannak olyan intézmények, ahol többségben vannak a férfiak. Az iskolarendszer intézményeiben, az iskolai képzésben tanítók vesznek részt a tanfolyami képzésekben is. A felső oktatási intézményekben is hasonló a helyzet, de ott gyakoribb a külső szakértők alkalmazása. A többi képző intézményben az oktatóval szemben támasztott legfőbb követelmény a magas szintű szakmai ismeret és a szakmai gyakorlat. (A legkevésbé fontos feltétel a pedagógiai végzettség, ehhez általában egyetlen intézmény sem ragaszkodik.) A tanárok állandó megmérettetésben vesznek részt, mert a képző intézmények igénylik a hallgatók visszajelzéseit, és ennek alapján döntenek el, hogy továbbra is foglalkoztatják vagy megválnak az adott oktatótól.
- **A szakmai ismeretek szinten tartásához** szükséges az oktatók továbbképzése. Abból a sajátos helyzetből adódóan, hogy az oktatók

többsége óraadó, következik az is, hogy a képző intézmények többsége nem végez rendszeres továbbképzést a tanároknak. Ahol nincsenek továbbképzések, általában ott is elvárják mind a külső mind a belső munkatársaktól az állandó önképzést.

- **Mi jellemzi a képzésben résztvevő hallgatókat:** Habár a hallgatók fele munkanélküli, előképzettségüket tekintve többségük érettségivel rendelkezik. Emellett sokan közülük már korábban is részt vettek az iskolarendszeren kívüli képzés valamely formájában és szintén gyakori, hogy idegen nyelvet beszélnek. További sajátosság, hogy a képzésben a fiatalabb korcsoportok vesznek leginkább részt. Anyagi körülményeiket tekintve, keresetük és jövedelmi viszonyaik az országos átlaghoz hasonlóak, de vagyoni helyzetük az országos átlag felett áll. Ezt jelzik lakásviszonyaik, illetve a különböző tartós fogyasztási cikkek birtoklása is, amelyek magasán meghaladják az országos átlagot. Ezek az adatok azt bizonyítják, hogy jelenleg egy viszonylag jól képzett, jó gazdasági helyzetben lévő réteg használja ki a munkaügyi ellátó rendszer lehetőségeit és képzi magát tovább, míg az alacsonyabb képzettséggel rendelkező munkanélküliek nem vesznek részt olyan arányban a képzésben, ahogy azt a szükségleteik indokolnák.

Ára: 336,– Ft

Megjelent:

- 200 Fehérvári Anikó – Györgyi Zoltán – Tót Éva:** Ifjúsági munkanélküliség (Megyei esettanulmányok)
- 201 Ladányi Andor:** „Nemcsak a gazdasági életben van szükség racionalizálásra, hanem kultúrpolitikánk terén is”
- 202 Gábor Kálmán – Mátyai Melinda – Balog István – Kántor Zoltán:** Az ifjúság és az elit
- 203 Ladányi Andor:** Ami jó benne és ami nem (A felsőoktatási törvény mérlege)
- 204 Annási Ferenc – Baráth Tibor:** Vélemények az iskolai menedzserképzésről egy regionális kutatás tükrében
- 205 Híves Tamás:** Kartográfiai ábrázolás lehetőségei az oktatáskutatásban
- 206 Ladányi Andor:** A felsőoktatás fejlesztési tervéről
- 207 Nagy Péter Tibor:** Szakoktatás és politika
- 208 Forray R. Katalin (szerk.):** Publikációk a cigányság oktatásáról
- 209 Györgyi Z. – Híves T. – Imre A. – Kozma T.:** Településhálózat és iskolaszervezet
- 210 Szabó László Tamás:** Modernizáció kérdőjelekkel (Pedagógusképzés és továbbképzés)
- 211 Bajomi Iván:** Az oktatásügyi érdekszervezetek szerepe az oktatáspolitikai formálásában
- 212 Liskó Ilona – Fehérvári Anikó:** Szerkezetváltó iskolák a kilencvenes években
- 213 Polónyi István:** A felsőoktatás gazdasági jellemzői
- 214 Ladányi Andor:** A felsőoktatás nemzetközi statisztikai összehasonlításban
- 215 Tót Éva (szerk.):** Les caractéristiques du champ de la Formation Professionnelle Continue en Hongrie
- 216 Bajomi Iván – Szabó László Tamás – Tót Éva:** A folyamatos szakmai képzés helyzete
- 217 Kozma Tamás:** Az MKM 1992-es kutatási támogatása
- 218 Kozma Tamás:** Az MKM 1993-as kutatási támogatása
- 219 Fehérvári Anikó – Liskó Ilona:** Felvételi szelekció a középfokú oktatásban
- 220 Forray R. Katalin:** A falusi kisiskolák helyzete
- 221 Híves Tamás – Kozma Tamás – Radácsi Imre:** Az MKM 1994-es kutatási támogatása
- 222 Györgyi Zoltán – Imre Anna:** Fenntartói társulások
- 223 Híves Tamás – Kozma Tamás – Radácsi Imre:** Az MKM 1995-ös kutatási támogatása
- 224 Hrubos Ildikó:** A felsőoktatás dilemmái a tömegessé válás korszakában
- 225 Forray R. Katalin – Kozma Tamás:** Regionális folyamatok és térségi oktatáspolitikai
- 226 Hrubos Ildikó:** A japán felsőoktatási modell
- 227 Kozma Tamás:** Regionális együttműködések a harmadfokú képzésben
- 228 Györgyi Zoltán – Imre Anna:** Az alap- és középfok közötti átmenet
- 229 Tót Éva:** Számítógépek az iskolában

A sorozat 210-230. közötti példányai megvásárolhatók, illetve megrendelhetők:

Oktatáskutató Intézet Educatio Kiadója. 1054 Budapest Báthori u. 10.

Levélcím: 1395 Budapest, Pf. 427. Tel/Fax: 1/302-7749, 1/269-5201

E-mail: h6229ier@ella.hu, www.hier.iif.hu

